

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ANTROPOLOJİ (SOSYAL ANTROPOLOJİ)
ANABİLİM DALI**

ANKARA'DA DİLENCİLİK VE SADAKA KÜLTÜRÜ

Yüksek Lisans Tezi

Meriç KÜKRER

Ankara – 2014

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ANTROPOLOJİ (SOSYAL ANTROPOLOJİ)
ANABİLİM DALI**

ANKARA'DA DİLENCİLİK VE SADAKA KÜLTÜRÜ

Yüksek Lisans Tezi

Meriç KÜKRER

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Aslı Yazıcı Yakın

Ankara – 2014

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ANTROPOLOJİ (SOSYAL ANTROPOLOJİ)
ANABİLİM DALI

ANKARA'DA DİLENCİLİK VE SADAKA KÜLTÜRÜ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Aslı Yazıcı Yakın

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi: 23.12.2014

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../2014)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

.....

İmzası

.....

TEŞEKKÜRLER

Alan araştırmamı yapabilmem için izin veren, beni ekiplerine dâhil eden Çankaya Belediyesi Zabıta Müdürü Bülent Çevik'e ve Ankara Büyükşehir Belediyesi Zabıta Şube Müdürü Abdurrahman Karabudak'a, aynı zamanda alanda çalıştığım tüm zabıtalara beni en iyi şekilde ağırlayıp çalışmaya sundukları katkılarından dolayı teşekkür ediyorum.

Tezimin etimoloji bölümüne katkıda bulunan ve sorularımı cevaplayan Arapça konusundaki katkıları için Prof. Dr. M. Faruk Toprak'a ve Zafer Ceylan'a, Hintçe ve Budizm hakkında sohbetimiz ve verdiği bilgiler için Prof. Dr. Korhan Kaya'ya, kelimelerin Yunanca karşılıkları konusunda verdiği bilgiler için Marius van Voorthuizen'e şükranlarımı sunuyorum.

Tezimle ilgili önemli kaynaklara ulaşabilmemde sağladığı kolaylık ve Osmanlıca bilgisiyle tezime katkıda bulunan sevgili arkadaşım Demet Altun'a, "Word" ile aramda tercümanlık yapan ve bilgisi sayesinde yaşadığım zorlukları en aza indiren canım arkadaşım Ayşe Akkaya'ya ve zamanını ayırıp tezimi okuyan bana görüşlerini bildiren isimlerini burada sayamayacağım tüm arkadaşlarıma teşekkürü borç bilirim.

Bu süreçte beni ve tezimi fazlasıyla önemseyen, bana inanan, gerek tezimi satır satır okumasıyla gerekse önerdiği kelimeler ve kaynaklarla katkıda bulunan hocam Atila Çelik'e minnettarım.

Her zaman her koşulda beni destekleyen aileme; annem Nazan Akgül'e, anneannem Sevim Akgül'e, dedem Sabit Akgül'e, özellikle de alan çalışmasında beni yalnız bırakmadığından ve tezin oluşum sürecindeki katkılarından ötürü ağabeyim Mert Kükrer'e en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

O olmasa bu çalışma olamazdı, bu süreçteki yol göstericiliği, an be an benimle birlikte akıl yürüttüğü, her çıkmaza girdiğimde uzattığı elin verdiği güven ve hayattaki dostluğu için danışmanım Prof. Dr. Aslı Yazıcı Yakın'a en kalbî teşekkürlerimi takdim ediyorum.

İÇİNDEKİLER TABLOSU

1. GİRİŞ	1
1.1 Sorunsal	1
1.2. Araştırma Konusu	13
1.3. Tezin Amacı ve Önemi	14
1.4. Yöntem.....	15
2. DİLENCİ	17
2.1. Dilencilığe Kavramsal ve Tarihsel Bakış	17
2.1.1. Etimoloji.....	17
2.1.2. Cezalandırma ya da Mükâfatlandırma: Yoksulluk, Dilencilik ve İnanç	22
2.1.2.1. İslâmiyet İçerisinde İki Farklı Gelenek: Ortodoks ve Heterodoks	
Yaklaşımında Dilencilığın Mahiyeti	28
2.1.2.1.1. İslâmiyet'in Kurucu Metinlerinde Dilencilik	29
2.1.2.1.2. Kibri Yenmenin Bir Yolu ve Zâhidliğin Gereği Olarak	
Dilencilik	40
2.1.3. Osmanlı ve Türkiye'de Dilencilikle Mücadele	45
2.1.3.1. Cerr Kâğıdından Teseülün Menine: Osmanlı'da Dilencilığe Bakışın	
Dönüşümü	48
2.1.3.2. Bir Kabahat Olarak Dilencilik.....	60

2.2. Yazın Hırka Giydiren Kışın Ayakkabısız Dolaştıran Bir Meslek: Dilencilik ve Performans	65
2.2.1. İnsanlık Suretinden Çıkmış Bir Bedene Bakış: Korku, Kaygı ve Tikslenme.....	83
3. ETNOGRAFİK ALAN ÇALIŞMASI.....	91
3.1. Bir Kovalamaca Hikâyesi: Zabitanın Dilencileri Yakalaması ve Dilenci Barınağı.....	91
3.2. Dilenme Biçimleri.....	117
3.2.1. Vesikalılar	122
3.2.2. Vesikası Uzvunda Mücessemeler	137
3.3. Dilenci Kıyafetleri ve Sözleri.....	141
3.4. Kaçma- Kovalama Oyunu İçinde Strateji ve Taktikler	148
4. SONUÇ	159
KAYNAKÇA	166
EKLER.....	173
EK-1: Teseülün Menine Dair Nizamname	173
ÖZET.....	176
ABSTRACT	177

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

1.1 Sorunsal

“Frankfurt caddelerinde en çok garibime giden insan, dilencisi olmuştur. Bu dilenci, temiz gömlek ve yakası, lekesiz elbisesi, ütülenmiş beyaz mendiliyle iyi bir kahvaltıdan sonra sigarasını yakarak, sabahın neş'eli kalabalığı içinde işine giden herhangi bir efendiye benzer.

Hastanenin kırmızı nehir sularına bakan pencereleri önünde, şehrin en şık ve en işlek caddelerinde, ikişer üçer kişilik takımlar halinde, sabahtan akşama kadar opera veya operet parçaları söyleyerek havayı keman veya armonik sesleriyle dolduran dilenciler hep bu tiptedir. Bunların gündelik kazançları, herhangi bir alışverişin getireceği kardan aşağı değil.

Yakın veya uzak bütün Doğu memleketlerinde, böyle bir kılıkla gelip geçenlerin merhametine el uzatmak cesaretini gösterecek herifin toplayacağı hava ve yiyeceği dayaktır. Merhametli hanım veya efendi, sadakaya muhtaç adamın kendisine bu kadar benzer oluşuna tahammül edemez; kalbinin heyecan mekanizması harekete geçmek için, dilenciden korkunç bir Lon Şaney makyajı ve tüyler ürpertici bir sahne tertibatı ister.

Doğu estetiğine göre dilencinin gözü olmamalı; göz yerinde patlamış iki beyaz zar olacak ve onlardan parçalanmış yanaklara doğru birtakım kanlı et parçaları sarkacak! Dilencinin ağzı ve dişleri olmamalı: Ağız yerine dipsiz bir uçurumun karanlıkları sırtacak ve dişler, etlere gelişigüzel saplanmış birtakım kemik parçaları olacak! El ve ayak yerinde demir çengeller şakırdayacak veyahut karışık tahtalar takırdayacak! Dilenci için kıyafet: Yazın onu buram buram terletecek yağlı, paramparça kalın bir hırka; kışın ise, içinde titreyeceği her tarafı delik deşik siyah bir paçavra gömlek! Ağustos güneşi altında kanı ter halinde, damla damla toprağa akmayan ve kış poyrazlarında donmak üzere olmayan bir dilenciye sadaka verilir mi hiç?

Hind'in, Mağrib'in, Buhara ve Semerkant'ın müthiş dilencileri bu itibarla ne büyük artistlerdir! Halbuki şu yakalı ve gravatlı Alman dilencileri...

Bir gün bir Alman'a sordum:

- Bunlara nasıl acıyabiliyorsunuz?

- Mecbur olmadan el uzatabilecek bir Alman düşünemeyiz. Onun için dilenen bir Alman, bizi kendine acındırmak için fazla yalana ve alçalmağa muhtaç değildir. Bu bir hususî ahlâk mes'elesi. Fakat işe bir de akıl zaviyesinden bakalım: Dilenen bir insan, ne kadar alelade bir insana benzerse bana o kadar yakındır; o nispette kolay derdini duyar, eksikliğini anlarım. Fakat her ne surette olursa olsun, insan şeklinden çıkmış bir mahlûk benim cinsimden değildir. Ona acıyamam! Doğu merhameti mantıksızdır!...

Kızardım. Uydurma bir cevap verdim:

- Biz dilenciye acımayız, ondan korkarız. Bu korku dilencinin çirkinliği nispetinde artar. Çirkinliğin birtakım tehlikeli kudretler taşıdığına inanırız. Bütün Afrika, Amerika, Hint ve Çin ilahları çirkin değil mi? Bize en fazla korku ve nefret veren dilenciye uzattığımız para bir sadaka değil, fakat korku san'atkârına takdim edilmiş nâçiz bir mükafattır. Doğu, artist milletlerin vatanıdır.”¹

Yukarıdaki bölüm Ahmet Hâşim’in *Frankfurt Seyahatnamesi* adlı kitabından alınmıştır. Ahmet Hâşim 1932 yılında tedavi amaçlı gittiği Frankfurt’taki gözlemleri arasında dilencilere “Dilenci Estetiği” başlığı ile ayrı bir yer verir. Hâşim, Frankfurt izlenimleri arasında Batı ve Doğu dilencisinin insanların farklı duygularına hitap ederek bu işi yaptıklarını belirtirken Doğu dilencisine dair gözlemlerini “artistlik” ve “korku” kavramlarına göndermeler yaptığı betimlemeleriyle aktarır. Yazar genel olarak Batı medeniyetine hayran olmakla birlikte onu birçok yönüyle tek tip ve gizemsiz, bir başka deyişle “tatsız tuzsuz” bulur. Bu anlamıyla Hâşim bir Batı’lı karşısında kendisini Doğu’lu olarak görmektedir. Dilencilerle ilgili konuştuğu Alman’a da zaten bu yüzden savunma yapar. Doğu abartılı, heyecanlı, gizemli, renkli, yaratıcı ve gösterişli -hattâ “ürperten gösteriş”e sahip- bir coğrafyadır. Frankfurt -ya da başka bir Avrupa şehri de olabilir, çünkü ona göre büyük Avrupa

¹ Hâşim, Ahmet, (1969), *Bize Göre, Gurebahane-i Laklakan ve Frankfurt Seyahatnamesi*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, Devlet Kitapları, 203-205.

şehirleri birbirine benzer ve birini gördükten sonra hiçbiri insanı hayrete düşürmez- ve Doğu şehirlerini kıyasladığı bölümde Doğu'yu şöyle aktarır:

“Yedi seyyareye göre yedi renge boyanan tepelerinde görünmez müneccimlerin, anlaşılmaz hesaplar yaptığı geniş merdivenli kuleler, granit ve altın sütunlu yaklaşılmaz mabetler, bunların tehlikeli karanlığında düşünen ilâhlar ve bu yabancı ilâhların tüyler ürpertici sırtkan kırmızı çehreleri...

Gerçi bu eski şehirlerde Frankfurt'un palaslarındaki rahatı ve lokantalarındaki zengin listeleri bulamazdım, fakat o cellât şehirlerinde, uzaktan gelen yabancı için ne kuvvetli hayretler ve ne keskin ürpermeler vardı!...”²

Yazara göre bu renkliliğin esasını “yalan” oluşturur. “Güzel, yalanın çocuğudur”³ ve estetik olan her şeyde “yalanın ilâhî nefesi”⁴ vardır. Doğu masalları bu yalanın ürünüdür. Doğu yalan aracılığıyla hayatı estetize eder. Doğulu dilenci de bu zihinsel kalıplardan süzölmüş bir kişi olarak -ve en başta da yalanı kullanarak- derdini şekilden şekilde girerek anlatma ihtiyacı hisseder. Kendisini Doğu estetiğine uygun olarak dolaylı biçimde ifade eder. Toplumun görmek istediği de budur ve dilenci başka türlü iş yapamaz. Fakat Hâşim'in gördüğü Batı dilencisinin “sırrı” yoktur. İhtiyacı varsa doğrudan bunu söyler ve rol yapmaya, kılıktan kılığa girmeye gerek duymadan işini görür. Bu yüzden Hâşim'e göre Doğu “artist milletlerin vatanıdır”.

² Hâşim, Ahmet, (2012), *Frankfurt Seyahatnamesi*, İstanbul: YKY, s. 30.

³ Hâşim, Ahmet, (2012), *Frankfurt Seyahatnamesi*, İstanbul: YKY, s. 41.

⁴ Hâşim, Ahmet, (2012), *Frankfurt Seyahatnamesi*, İstanbul: YKY, s. 41.

Ahmet Hâşim'in dilencilik konusundaki yaklaşımının, dilencililiğin sosyal dünyamızdaki anlamını ve dilencilerle nasıl bir ilişki kurduğumuzu merak etmem üzerinde etkisi büyüktür. Tam da bundan dolayı çalışmanın ilham kaynağını bu metin oluşturmaktadır. Eserlerinden anladığımız üzere dilenciler, Hâşim'in Doğu-Batı kültürleri arasındaki fark ve sergilenen performans bağlamında merakını celbetmektedir ve gözlemleri dikkate şayandır. Yine başka bir kitabının bir bölümünde, her sabah gözlemediği bir dilenciye ve dilencililiği şu kelimelerle anlatmıştır:

“Yolumun üzerinde her sabah rastladığım bir dilenci var. Bu zeki çehreli adam, yoklama defteri imzalamaya mahkûm bir kalem efendisi düzeniyle, her gün tam saat altıyı kırk geçe köşesine gelir ve tam saat ona kadar da bir tek söz söylemeksizin, yalnız gözlerinin derin kederi ve tavrının sessiz ifadesiyle gelip geçenlerin merhametini avlar. Merhametlerin, birer şaşkın güvercin telaşıyla bu becerikli avcının kurduğu tuzağa düşmek için nasıl kanat çırtıklarını görmek, benim her sabahki eğlencemdir (...) Fakire merhamet, saadet ve felâketleri görünmez kuvvetlerin keyfine bağlı ve bundan dolayı her an varlıktan yoksulluğa düşmek tehlikesine maruz olanların bilinmezlerden bir çeşit yardım istemesidir. Bu gibilerin dilenci avucuna sıkıştırdıkları her sadaka, yarın istemekten korktukları bir sadakanın sermayesi gibidir (...) Her sabah sessiz bir dram çehresiyle karşıma çıkan dilenci, şüphesiz, hesabın henüz tesadüfe üstün gelmediği bir âlemde yaşadığını biliyordu ve sınırsız bir

berraklık ve gaflet denizi içinde, merhameti, pahalı inciler şeklinde, kolayca avlamaktan zerre kadar utanmış görünüyordu.”⁵

Ahmet Hâşim aktarımında, dilencililiğin her sabah aynı yerde ve belirli bir zaman diliminde yapılan disiplinli bir iş olduğuna, insanların dilencinin durumuna düşmemek için dilenciye sadaka verdiğiğine, dilencilerin teatral bir performans sergileyerek “merhametleri avladıklarına” ve bunu yaparken de hiç mahcup olmadıklarına dikkat çeker.

Dilenmek gündelik hayatta birçok kişiye göre utanç verici bir eylemdir. Dilenci, genel anlamıyla, başkalarından para isteyerek geçimini temin eden insanlar için kullanılan bir kelimedir. Dilencililiği tanımlamak zordur çünkü satış yapan biri - en sık karşılaşılan örnekleri mendil, kalem, anahtarlık satmak- engelli biri ya da sokak müzisyenleri de bu anlamda dilenci sayılabilir. Fakat bu çalışmada ayrımı “bir mağduriyet göstererek ısrar etmek” üzerinden yaptım. Çünkü “Bir ekmek parası ver, Allah rızası için bir mendil al, açım” diyen birinden mendil almakla büfeden ya da marketten mendil almak farklı şeylerdir. Dilenciler bir şeyler satarken açlık, eğitim, engelli olmak ya da engelli çocuk sahibi olmak gibi toplumda hassasiyet oluşturan dezavantajlar üzerinden geçim temin etmeye çalışırlar. Bu durumda satılan ürünü alan kişi gerçekten mendile ya da kaleme ihtiyacı olduğundan bunları almaz aksine ihtiyacı olmadığı halde sadece mağduriyeti giderebilmek adına bu alışverişi yapmaya vicdanen zorlanır.

Dilencilik toplum tarafından havadan para kazanma yolu olarak görülür. Bir işte çalışmaksızın diğerlerinden para istemek, toplumca hoş görülmez ve asalaklık

⁵ Hâşim, Ahmet, (2006), *Bize Göre*, İstanbul: Alkım Yayınevi, s.57-58.

olarak nitelendirilir. Muhtaç olduklarına dair bir izlenim oluşturmaları sebebiyle dilencilerin yardımlaşma, paylaşma, dayanışma gibi değerleri tahrip eden “istismar edilme” hissine yol açtıkları, insanları aldattıkları ve bu yolla toplumun değerlerine saldırıda buldukları düşünülmektedir. Genel kanı muhtaçlık durumunun yalan olduğu yönündedir. “Normal” bir insan gündelik hayatında günün yaklaşık üçte birini çalışarak geçirir, işe gidip gelmek ve hazırlanmak da zamanının bir kısmını alır, geriye kalan zamanını da genelde akşamları evinde geçirir. Buna karşıt olarak dilencilerin hayatlarının çoğu sokaklarda dolaşarak geçer, hatta çocuğu olanların bir kısmı çocuklarını da yanlarında gezdirir, toplumun bakışına göre “çalışmazlar” insanlardan para isterler, genel kaniye göre yalan söylerler. Bu şekilde “normal”in dışında bir yaşam biçimine sahip olan dilenciler toplum nezdinde “her türlü kötü işi yapabilecek insanlar” izlenimi yaratırlar. İnsanlardan kolaylıkla para isteyebildikleri gibi hırsızlık yapma potansiyellerinin olduğu da düşünülür. Tarihçi ve yazar Reşat Ekrem Koçu dilenciler ile ilgili yazdığı bir makalesinde, tembellikten kaynaklanan dilencilığın toplum için çok tehlikeli olduğunu ve bu tembelliğin her türlü suç potansiyelini taşıdığını yazar:

“Her kötülüğün anası tembelliktir, derler; dilenci de, o tembelliğin doğurduğu bir piçtir. (...) Dilenci, yerini ve fırsatını bulursa paraya tamah ederek adam öldürmekten dahi çekinmez”⁶

⁶ Koçu, Reşat Ekrem, (1970), “Dünden Bugüne Dilenciler”, *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı: 26, s. 25.

“*Sadaka Taşları*” isimli makalenin yazarı olan Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver entelektüel anlamda Türk kültürü ile ilgilenmekle birlikte esasen bir tıp doktorudur ve makalesinde dilenciliği toplumsal bir hastalık olarak görür. Osmanlı’da ihtiyaç sahiplerinin yardım alabilmesi için yapılan sadaka taşlarından söz eder. Ünver sadaka taşı aracılığıyla para alanın ve verenin yüz yüze gelmediği hatta alanın da sadece ihtiyacı kadar aldığı, ihtiyaç fazlasını başkası alsın diye taşa bıraktığı sadaka taşı sistemini överken konu dilenciliğe gelecektir:

“Dilenciler, cemiyetin en aşağı ve utanmaz tabakasıdır. Bunlar fakir değildir. Cemiyet onları fakir sanarak, merhamet göstererek himaye eder ve şımartır. Ve bu suretle sayıları artar. Onlara acımayı hıyanet sayarım (...) Çalışmadan, havadan para kazananlar, cemiyetin, kanserleşmiş hücreleridir. Bunların metastazları ahengimizi bozar.”⁷

“Kanserleşmiş hücre” tanımlamasından da anlaşılabilceği gibi dilenciler, toplumsal hayatı ve kent güvenliğini tehdit eden unsurlar olarak düşünülmektedir. Bu bakış açısı İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin 2008 yılında düzenlediği “Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu”nda da kendini gösterir. Dilencilik konusunda Türkiye’de ilk defa düzenlenen bu sempozyuma farklı dallardan çok sayıda akademisyen ve zabitanın katılımıyla dilenciliğin ne olduğu değişik alanlarda tartışılmış, “sorun” tespit edilmeye çalışılmış ve çözüm önerileri ile “kanayan yara”nın iyileşmesi için bir noktadan katkı sağlama girişiminde bulunulmuştur. Bu sempozyumun tebliğleri farklı alanlarda düşünmemi sağlamış

⁷ Ünver, Süheyl, (1967), “Sadaka Taşları”, *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı: 11, s. 12-13.

aynı zamanda tez sorunsalının kurulmasına ve tezin ana eksenlerinin oluşturulmasına katkı sağlamıştır. Bununla beraber kaynakçasıyla da çalışmam için çok yönlü bir referans olmuştur.

Sempozyum adından da anlaşıldığı üzere dilencilik “bir kent sorunu” olarak tanımlanmaktadır. Oysa dilencilik kent sorunu olduğu düşüncesi tartışmalı bir konudur. Zenginliğin ve nüfus yoğunluğunun kentlerde toplanmış olmasıyla bu gibi yerlerin dilencilik yapmak için daha uygun olduğu şüphe götürmez bir gerçek olmakla beraber kent mekânı ile sınırlanması dilencilik yalnızca iktisadî bir asalaklık faaliyeti olarak gören sınırlı bir bakışa işaret eder. Bu anlamda kurumsal bakışın dilencilik anlamak açısından yetersiz olduğu söylenebilir. Sempozyumun düzenleyicilerinden Prof. Dr. Korkut Tuna açılış konuşmasında şu noktaya dikkat çeker:

“Bir yaşlı kadının üstünde 80bin YTL bir para çıkmıştır. Bütün halinde saklanmaktadır. Yani burada hiçbir şekilde paranın şehrin zenginliğine katkıda bulunup üretimde yer almadığını söyleyebiliriz.”⁸

Burada üzerinde durulması gereken, dilencinin kendisi kadar, sahip olduğu paranın da üretimde ve dolaşımında yer almamasının sorun olarak görülmesidir. Bu anlamda dilencinin ve şehrin ritimlerinin farklılığı, dilencilerin ritmi ile şehrin ritminde bir uyumsuzluk olduğu yolunda bir ön kabul devreye girmektedir. Bu bakışa göre, kırsal

⁸ Tuna, Korkut, (2008), “Açılış Konuşması”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 9.

için bu ritim uyumsuzluğu söz konusu değildir. Bunun için de bu bağlamda dolaşıma girmeyi reddeden ve kenti kirleten dilencileri şehirlerden sürmek gerekir ve dilenciler kırsal için sorun teşkil etmezler. Dilencilik konusundaki kurumsal bakış, yukarıda da söz edildiği gibi, iktisadî bir asalaklık temelinde sıkışıp kalmış görünür.

Oysa sosyal antropolojik açıdan “dilenme” eylemini bir gösterge olarak alıp anlam dünyamızda nereye işaret ettiğini yorumlayabiliriz. Tek başına bir gösterge anlamlı değildir, göstergeler birbirleri ile ilişkisi nispetinde anlamlıdır. Dolayısıyla göstergenin anlamlı olabilmesi için başka göstergelere ve bir dizgeye -anlam sistemine- ihtiyaç vardır. Burada söz konusu dizge de kültürdür. Geertz,⁹ Weber’den “insan, kendi ördüğü anlamlılık ağında oturan hayvandır” önermesini alıp üzerine bu ağların da kültür olduğunu söyler. Ona göre kültür, anlamın ve simgelerin sıralı düzenidir ve bu düzen toplumsal dizgeleri oluşturur ve bu dizgeler toplumsal etkileşimin biçimlerini meydana getirir. Yani etkileşim, anlam ve simgelerin oluşturduğu dizgeler yoluyla oluşur. Bu sıralı düzen ve dizgeler sayesinde insanların deneyimleri yorumlanabilir. Sosyal antropologlar topluluğun bir bütün olarak paylaştığı, algıladığı deneyimin anlamlı yapısını ortaya çıkarır, betimler ve analiz eder. Antropolog bu deneyimleri yakalayabilmek, anlamak, anlamlandırmak için de çalıştığı topluluğun gündelik hayatına dâhil olur. Alanda gündelik yaşamı ve olayları inceleyerek ve yorumlayarak anlamı keşfeder. Anlamı keşfedilmeye açık bir deneyim olarak dilenme ve dilencilik bu anlamıyla sosyal antropolojinin bir

⁹ Geertz, Clifford, (2010), *Kültürlerin Yorumlanması*, Ankara: Dost Kitabevi

Yayımları, s. 19.

meselesidir. Bu bağlamda tez kapsamında insanın dilenmek vasıtasıyla performatif ve etkileşimlerle oluşturduğu bir dünyanın anlaşılması hedeflenmiştir.

Alan araştırması kent içinde yürütülmüş olmasına rağmen araştırmada dilencilığe bir kent sorunu olarak bakılmamıştır. Dilenciligi iktisadî asalaklık ve kent sorunu olarak gören bir bakış açısından hareket etmeyen bu çalışmanın ana eksenlerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- a) İzini sürebildiğimiz kadarıyla dilencilığe bakış ve dilencilik biçimleri tarih içinde ve coğrafyalara göre farklılık göstermektedir. Bu anlamıyla dilencilığın tarihsel ve toplumsal bir boyutu vardır. Dilencilik kimi zaman meczuplukla eşleştirilmiş kimi zaman da dinî inançlarla bağlantılı olarak saygı duyulması gereken bir iş olarak görülmüşken, bazen de cezalandırılması gereken bir ahlâksızlık kaynağı olarak algılanmıştır. Örneğin, Ahmet Hâşim'in de aktardığım gözlemlerinde belirttiği gibi 20. Yüzyıl'ın ilk yarısında dilencilik Avrupa ve Orta Doğu'da farklı şekillerde icra edilen bir nafaka temin etme yoludur. Zamana ve mekâna göre değişen dilencilik tarihsel bir olgudur.
- b) Dilenciler para talep ederken genellikle "Allah rızası için" isterler. Budizm, Hıristiyanlık, İslâmiyet gibi dinlerde dilencilığın özel olarak yeri vardır. Çeşitli yasaklamaların bulunmasının yanı sıra bazı dinî tarikatlar -yaygın olarak dini mistik yorumlayanlar- inançları gereği dilencilik yapmaktadır. Böylelikle dilencilığın dinlerde özel bir yere sahip olmak gibi bir dinî boyutunun da olduğu ortaya çıkmaktadır.

- c) Dilencilik temelinde para alış verişinin olduğu ekonomik bir etkinliktir. Dolayısıyla dilencililiğin bir de iktisadî boyutu vardır. Dilenciye verilen para üretimsiz bir bölüşme biçimidir. Bu yönüyle dilencilik üretimin değil tüketimin bir unsurudur. Günümüzde dilencililiğe olumsuz bakışın temelinde iktisadî boyutunun güçlü bir yer tuttuğundan söz edebiliriz. Üretmeden geçimini başkasından sağlamak ahlâkî bozukluğun temeli olarak görülmektedir. Yaşadığımız bu çağda, çalışmak ve üretmek herkesin ödevi ve beraberce yaşamayı mümkün kılan temel taş sayılmaktadır. Dilencilik bu anlayışa alenen ters bir şekilde toplumda varlığını devam ettirmekte olan bir iktisadî harekettir.
- d) Toplum tarafından havadan para kazanmak olarak algılanan dilencilik aynı zamanda bir performanstır. Dilenciler sokaklarda çok çeşitli performanslar sergilerler. Kimisi bedensel bir engel üzerinden mağduriyetini, kimisi hastalığını, kimisi yaşını, kimisi bebeğini, kimisi fakirliğini ön plana çıkartacak teatral performanslarda bulunurlar. Dilenme sokakta akışın içerisinde olan bir şeydir; dolayısıyla bireylerle anlık bir temas söz konusu olduğundan dilencilerin, seyircisine mağduriyetini bu kısa zamanda en iyi şekilde anlatabilmesi gerekir. Dilencinin elindeki tek silahı, bu anlık karşılaşma için en iyi şekilde hazırlanmaktır. Dilenci performansını ne kadar iyi sergilerse o kadar başarılı olacak ve onun bu performansı insanların verdiği para ile mükâfatlandırılacaktır. Bu durumda dilencilik yalnızca dilenen kişi ile sınırlı değildir, dilencilere para verenleri ve hatta dilencileri kovalayan zabıta ekiplerini de içine alan bir bütündür. Kendine özgü bir dili, zamanlaması, örgütlülüğu, giyimi olan bir iştir. Hatta dilencilerin dilenmeyi

adlandırdıkları biçimiyle “meslek”tir. Dilencilige bu şekliyle baktığımızda herkesi içine alan bir “oyun”a dönüşmektedir.

Tüm bunların ışığında dilencilik bizim için sosyal antropolojik açıdan üzerinde düşünülmesi gereken bir ilişki ağı ve insanî varoluş durumu olarak kendini ortaya koymaktadır.

Bu tez çalışması dört ana bölümden oluşmaktadır. İlki sorunsalın kurulduğu ve dilencilğin nasıl araştırma nesnesine dönüştürüldüğünün anlatıldığı giriş bölümüdür. İkinci bölüm kavramsal ve kuramsal tartışmanın yapıldığı bölümdür. Bu bölüm iki ana kısımdan oluşur. Bunlardan birincisi etimolojinin, dinlerin dilencilğe yaklaşımının, kısaca Avrupa’da tarih içinde dilencilige nasıl bakıldığının akabinde Osmanlı’da dilencilige nasıl bakıldığının ve mücadele yöntemlerinin, anlatıldığı ve sonunda da günümüzde dilencilik ve dilencilikle mücadeleyi ele alan kavramsal ve tarihsel iz sürmedir. İkinci bölüm içindeki diğer ana kısım performans ve dilencilik arasında ilişki kurulan, dilencilige dair kuramsal tartışmanın yapıldığı bölümdür. Üçüncü bölüm ise etnografik alan araştırmasının anlatıldığı kısım olup son olarak dördüncü bölümde sonuç ve değerlendirmelere yer verilmiştir.

1.2. Araştırma Konusu

Bu araştırmanın konusunu Ankara’da dilencilik yaparak geçimini sağlayan insanların dilenme performansları, toplumla ve zabıta ile ilişkileri bir başka deyişle dilencilğin yaşam dünyası oluşturmaktadır. Bu çalışmada hem dilencilerin, hem

zabıtalının performansları üzerinde durulmuş; dilenci ve zabıta etkileşimi bağlamında “sözler” çözümlenmeye çalışılmıştır.

1.3. Tezin Amacı ve Önemi

Bu tez çalışmasında dilencilığe ilişkin yaygın kanaatleri ve kurumsal bakış açılarını içerecek biçimde ancak bunların da ötesinde yeni bir çözümlenme yaparak dilencilığın sadece havadan para kazanma yolu olmadığını, kendi içinde de bir yaşam dünyasına sahip olduğunu göstermek hedeflenmiştir. Maksadım bir sorun olarak görülen dilencilığın gerçekten bir sorun olup olmadığını, eğer sorunsu da ne tarz bir sorun olduğunu yeniden tartışmaya açmaktır. Yapmak istediğim, demografik verilerle ya da anketlerle dilencilerin profillerini çıkarmak değil, dilencilığın yaşam dünyasını kavramak ve açıklamaktır. Amacım, dilencilerin toplumla, kovalayanlarla ve birbirleriyle ilişkilerini, kısaca hayatla ilişki biçimlerini çözümlenebilmek; insanın, dilenme vasıtasıyla meydana gelen bir varoluş biçimini ortaya koyabilmektir.

Dilencilikle ilgili sınırlı sayıdaki çalışma tarandığında dilencilığın sosyolojik, iktisadî, dinî, tarihî, hukukî, edebî açıdan ele alındığı görülür. Belki bu konuda akademik çalışmanın kısıtlı olmasının sebebi dilencilığın fazlasıyla gündelik yaşamın konusu olarak ve ziyadesiyle sıradan, dolayısıyla basit olarak görülmesidir. Bu tez çalışması dilencilığın yaşam dünyasını sosyal antropolojik bakışla ele alan ilk çalışma olmayı hedeflemektedir. Sosyal antropolojinin çalışma yöntemi olan etnografi içeriden bakış demektir. Yani araştırmamda dilenciler, zabıtalılar ve sadaka

verenler kendi gerçeklikleri ve hayatları içinde birbirleri ile kurdukları ilişkiler bağlamında ele alınmıştır.

1.4. Yöntem

Sosyal antropolojiyi diğer sosyal bilimlerden ayıran husus alanda etnografik yöntemi kullanmasıdır. Etnografi içeriden bakıştır. Etnografik yöntemde araştırmacı olarak yaratmadığımız, içinde olmadığımız koşullara gider çalıştığımız gruptaki insanların arasında olup gündelik hayatlarına dâhil olarak anlarız. Bu şekilde araştırma, alanın içinde inşa edilir. Anlam içeriden kendini açar. Gündelik hayat anlatıya dönüştürülür. Yapılan iş bir anlamıyla tercümedir. Bir hikâyesi olan, bir geçmişe ve değer yargılarına sahip bir araştırmacı olarak yaşamadığımız bir hayata dışarıdan katılarak, grubun gerçekliğini kendi gerçekliklerimizle anlayarak, yorumlayarak aslında kendi dünyamıza bir tür tercüme yaparız. Etnografi içine girilen dünyanın yorumlanmasıyla gerçekleşen bir yöntemdir. Dolayısıyla araştırmacıdan bağımsız bir etnografiden bahsedilemez. Çalışma için içine girilen grup kadar bakan göz olarak araştırmacı da önemli bir unsurdur. Etnografi araştırmacı için de bir deneyim aracıdır. Bu durumda çalışma nitel olduğu için aynı toplulukta yapılacak iki etnografi bile birbirinden çok farklı olacaktır. Sosyal antropoloji insanın anlam dünyasına ve varoluşuna yaptığı bir yolculuktur. Sosyal antropolog etnografi ile insanların farklı kültürlerdeki farklı varoluş tezahürlerini ortaya koyarak “insanın neliği” konusunda kafa yormakta ve aslında bir anlamıyla insan felsefesi yapmaktadır.

Bu tez çalışmasında alan araştırması dilencilerle birlikte yaşayarak yapılmadı. Bu tercihimin çok pratik bir sebebi vardı: güvenlik. Bunun yerine zabıta ekibiyle dolaşmayı tercih ettim. Dilencinin dilendiği ve zabıta ile etkileşime girdiği her yer çalışma alanını oluşturdu. Araştırmacı olarak kovalayan ve kovalananlarla ilişki içinde olup kovalayanlar arasında yer aldım. Aslında öncelikle bu tercihin bir sonucu olarak çalışmanın sadece dilencilerle ilgili çözümlene olmaktan çıkması gerektiğini, iletişime dâhil olduğum yeri, dolayısı ile zabıtayı da çalışmaya katmam gerektiğini anladım. Araştırma bu bağlamda dilencilerin zabıta ile etkileşimini de içine alan bir çalışmaya dönüştü. Zabıtalara ile dolaşmak kendimi bildim bileli karşılaştığım ve gözlemlediğim sahnelerin arkasını görmem açısından çok değerli oldu. Bu sayede, performanslarına şahit olduğum dilencilerin gerçeklikleriyle zabıta arabasında ve dilenci barınağında karşılaşma fırsatı buldum. Dilenci, zabıta ve toplumun oluşturduğu bu iletişim ağına erişimimi zabıta ekibiyle dolaşarak sağlamaya çalıştım. Bu bağlamda dilencilik yaşam dünyasına kovalayanlar safında dâhil olmam, araştırmacının sosyal antropoloji geleneği içerisinde yerinin yeniden tanımlanması konusunda tartışma açmaya adaydır.

Bu çalışma alan olarak çok yerli bir çalışmadır. Dilenciler hareketli bir gruptur ve şehrin her yerini kullanırlar. Dolayısıyla çalışmada mekân olarak tek bir yer bulunmamaktadır. Bu çalışma için dilenme-sadaka verme, kovalama-kaçma ilişkisinin olduğu her yer etnografik alandır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. DİLENCİ

2.1. Dilencilığe Kavramsal ve Tarihsel Bakış

2.1.1. Etimoloji

Dilenme eylemine ve bu eylemi gerçekleştiren kişilere farklı dillerde nasıl bir akıl yürütme ile isim verildiğini ortaya koyabilirsek bu bize kavramsal olarak dilencilığın ne olduğu konusunda bir fikir sahibi olma imkânı sunar. Bu sebeple kelimenin kökeni ile eylemin ilişkisi bağlamında “etimoloji” ayrıca bir bölümde ele alınmıştır.

Konu ile ilgili metinler incelendiğinde eski belgelerde ve yazılarda “dilenci”nin Osmanlıcadaki karşılığı olan *sâil* (سائل) kelimesinin sıklıkla kullanıldığı görülür. *Sâil* kelimesi “s-e-l” (س - أ - ل) kökünden gelip soran, saldıran, akan, akıcı ve dilenci anlamlarına gelmektedir.¹⁰ Kelimenin çoğulu “*seele*”dir. *Suâl* (سؤال), *mes’ele* (مَسْأَلَة), *tese’ül* (تَسَاؤُل), *mütesevvil* (مُتَسَوِّل) de yine aynı kökten türetilen, dilenmek ve dilenci mânâsında kullanılan kelimelerdir. Sıkıntı çekmek çaba sarf etmek, sertleşmek, katılaşmak ve bir işe girişip sonunu

¹⁰ Devellioğlu, Ferit, (1970), “sâil”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* kitabı içinde; Ankara: Doğu Matbaası, sf. 1096.

getiremeyen kişi anlamlarına gelen yine Arapça *ekdâ* (أَفْضَى) ve *kedâ* (قَضَى) kelimesinden türetilen *mükdî* (مَقْضِي), *mükeddî* (مَقْضِي), *kidye* (قَضِيَّة) ve *tekdie* (تَقْضَى) dilenci anlamında kullanılmıştır.¹¹ Keza fayda uman, menfaat uman anlamında *müstecdi* (مُسْتَجِدِي), verilmesini isteyen, bağış isteyen anlamında *müstati* (مُسْتَعْتِي), sivriltmek, keskinleştirmek anlamlarına gelen *şehhâz* (شَحَّاذ) da dilenciler için kullanılan kelimelerdendir. Ayrıca dilenmek kelimesinin Osmanlıcadaki karşılığı *cerre gitmek*, *cerre çıkmak*'tır. Osmanlı'da dilencilere dilenebilmeleri için verilen izin belgelerine de *cerr kâğıdı* denilmiştir. *Cerr*'in (جَرَّ) kelime anlamı ise, kendine doğru çekmek, sürüklemek, cezb, para, eşya çekmektir.¹² Günümüz Türkçesinde kullanılan “dilenci” kelimesini ise şöyle çözümleriz: *dil*'den dile getirilen, istenen anlamında *dilemek*, *dilemek*'ten acındırarak dileyen kişi anlamında *dilenmek*, dilenen kişi anlamında ise *dilenci*.

İngilizce yalvarmak, iyilik istemek, dilenmek anlamına gelen *beg* kelimesinin eş anlamlılarına baktığımızda; birini ikna etmek için harcanan çaba, ısrar etmek anlamına gelen *entreat*, çok büyük bir heveslilikle, yana yakıla istemek anlamına

¹¹ Sarıkaya, Muammer, (2008), “Abbasiiler Dönemi Arap Edebiyatında Dilencilik ve Dilenci Şairler”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 493.

¹² Devellioğlu, Ferit, (1970), “cerr”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* kitabı içinde; Ankara: Doğu Matbaası, sf. 166.

gelen *beseech*, ihtiyaç üzerine acele olarak istemek ve sormak anlamında *implore*, duacı olmak, senin adına dua etmeyi önermek anlamında *supplicate* kelimeleri olduğunu görürüz.¹³ Dilenci kelimesinin İngilizcesi ise *beggar*'dır. *Beggar*, 13. yüzyıl başlarında Kuzey Batı Avrupa'nın kıyı kesimlerinde ortaya çıkmış, dilencilikle geçinen tarikatın ismi olan *Beghard* tan İngilizceye geçmiştir.¹⁴

Hintçede dilenmek anlamına gelen *bhiksh* (भिक्ष) kökünden türetilen *bhikhārī* (भिक्षारी), *bhikhamgā* (भिक्षमंगा), *bhikshuk* (भिक्षुक) kelimeleri dilencinin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Dilenerek geçimini sağlayan Budist rahipler için de dilenmek kökünden türetilen Sanskritçede *Bhikshu* (भिक्षु) ve Pali Dilinde *Bhikku* (भिक्षु) kullanılmaktadır.

Modern Yunancada sormak anlamına gelen *zitó* (ζητώ) fiilinden türetilen *zitiános* (ζητιάνος) kelimesi de dilenci yerine kullanılmaktadır. Antik Yunancada eğilmek, diz çökmek anlamına gelen *ptóssō* (πτώσσω) fiilinden türetilen *ptochós* (πτωχός) kelimesi dilenci için kullanılmaktaydı, fakat zaman içinde *ptochós* sadece dilenciler için değil genel olarak fakirler için kullanılan bir kelime haline dönüşmüştür.

¹³Neilson, William Allan, (1959), *Merriam-Webster's New Collegiate Dictionary*. Springfield, MA: Merriam-Webster's.

¹⁴ Murray, James Augustus Henry, Sir, (1933), *The Oxford English Dictionary*. Oxford: Clarendon Press.

Bu etimolojik iz sürmeden hareketle dilencilige nasıl bir anlam yüklendiği konusunda bazı çıkarımlar yapabiliriz. İngilizcede “dilenme” ve “dilenci” kelimelerinin anlamı iki yerden kurulur; birincisi Arapçada ve Osmanlıcadaki gibi istemek üzerinden kurulan, ikincisi ise Hintçedeki gibi dinî bağlantıyla kurulan anlamdır. Hintçede Budist rahiplere “dilenmek” kelimesinden türetilmiş isim verilmesi ve bunun tersi olarak İngilizceye “dilenci” kelimesinin dinî bir tarikatın adından geçmesi ilginç bir bağlantıdır. Yunancada da yine soran, eğilerek isteyen şeklinde ad konulması ortak bir anlama işaret etmektedir. Dilenci isteyen kişidir *Sâil* kelimesinin geldiği anlamlar gibi saldıracak isteyendir, ısrar eder, sorar, sürekli ister. *Makamat*'ın yazarı olan Harirî 49. Makamesinde ölüm döşeginde olan bir dilencinin oğluna öğütlerini konu edinmiştir. Bu öğütler arasında dilencilik sanatının sürekli istemek olduğunu anlatan “istemekten sakın usanma, sırtarmaktan¹⁵ sakın vazgeçme”¹⁶ öğüdü dilencilğin ne olduğunu anlamak açısından önemli bir yer tutmaktadır. Yine *Sâil* kelimesinin anlamından hareketle dilencilğin belirli bir biçimi olmadığını söyleyebiliriz. Dilencilik akıcıdır ve dilenciler her şekle girer, dilenirken sabit durmak yoktur, şehrin bir ucundan diğer ucuna akarlar. Bazen bu iş için şehirlerarası hatta ve hatta kıtalar arası yol bile yaparlar. Osmanlı'dan Avrupa ve Amerika'ya göç eden Marûni dilenciler bu konuda tarihten iyi bir örnektir.¹⁷

¹⁵ Sırtarmak: Açıkta kalarak görünmek, diklenmek, karşı koymak (TDK)

¹⁶ Harirî, (1991), *Makamat*, çev. Sabri Sevsevil, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları s. 417

¹⁷ Uygun Süleyman, (2011), “Denizaşırı Dilencilige Bir Örnek: Marûni Dilenciler”, OTAM: 30, sf. 189-212

Dilenciler için hareket tam manasıyla berekettir. Yine *Makamat*'ta geçen öğütler arasında harekete ilişkin şu pasaj yer almaktadır:

“Ne zaman bir memleket sana cefa verirse yahut yüreğini daraltırsa oradan âlakani hemen kes, deveni başka yere sür. Çünkü yurtların en hayırlısı, sana huzur ve refah verenidir. Bunun için başka tarafa göç etmeyi fena bir hareket sayma, yer değiştirmeyi bir kusur bilme.”¹⁸

Mekânı olmayan bu meslek için kullanılan *Cerr* kelimesi cezb anlamındadır; yani dilenciler vicdanları celbeden kişilerdir. Bu konu üzerine ilâhiyatçı Celal Yeniçeri İslâmiyet'in çalışmaya dair ilkelerini göz önünde bulundurarak dilenciliği yorumladığı çalışmasında İmam Gazali'nin “Gaspçı insanın sırtına, azalarına vurup alır, oysa dilenci kendini acındırma yolu ile insanı kalbinden döverek o malı öyle almış olur”¹⁹ değerlendirmesini aktarmaktadır. Gazali'nin yorumunun ışığında yukarıda bahsi geçtiği gibi dilenci için kullanılan sert kaya anlamına da gelen kelimeler olarak *mükdî*, *mükeddî*, *kidye* ve *tekdie*, bir taraftan çalışmak için hareket edilmeyen bir durağanlığa, kimseye hayrı dokunmayan bir insanlık durumuna atıfta bulunuyor, bir taraftan da “sert kaya” anlamını “acındırma yoluyla insanın kalbini döven” dilencinin vicdanını temsil ediyor olarak yorumlayabiliriz.

¹⁸ Harirî, 1991, s. 419

¹⁹ Yeniçeri, Celal, (2008), “İslam Öğretisinde Çalışıp Kazanma/Kesb İlkesi ve Emeksiz Kazanç Peşine Düşme Olarak Dilencilik ve Benzerlerine Bakış”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 277.

Dilenci ve dilencilik için kullanılan bu kelimelerin anlamlarına şöyle bir baktığımızda genelde dilencilik toplumda olumsuzluk atfedilen anlamlara geldiğini söyleyebiliriz. Dilencilik hoş karşılanmayan bir şey olduğundan aslında dile bu şekilde yansımaları ve dilencilik böyle adlandırılmaları sahip olması doğaldır.

2.1.2. Cezalandırma ya da Mükâfatlandırma: Yoksulluk, Dilencilik ve İnanç

Her ne kadar toplum tarafından hoş karşılanmasa da dilencilik dinlerde ve genellikle de dinlerin bazı mistik yorumlarında kendine ayrıcalıklı bir yer bulduğu görülür.

Tek tanrılı dinlere bu bağlamda bakarken Museviliğin ve Hıristiyanlığın kurucu metinleri olarak Eski ve Yeni Ahit²⁰ incelendiğinde karşımıza net bir manzara çıkmamaktadır. Tanrının iyi ve kötü insanlarla kurduğu ilişkiyi konu edinen Eski Ahit kitaplarından Mezmurlar'ın 37. Babında; “doğru” kişilerin bir gün düşse bile yıkılmayacakları ve ekmek dilenmeyecekleri, çünkü Tanrının o kişileri dilenme durumuna düşürmeden mutlaka yardım edeceği yazmaktadır. Yine Mezmurlar'ın 109. Babında iftira atan kötü kişiler için “Çocukları avare gezip dilensin, yıkık evlerinden uzakta yiyecek arasın!”²¹ şeklinde dilenci olmayı beddua haline getiren

²⁰ “Eski Ahit” Hıristiyanların Tanah'a verdiği isimdir. Burada “Eski Ahit” ve “Yeni Ahit” isimlerinin kullanılmasının sebebi bir geleneği sahiplenmek değildir. Ana metin olarak *Kitab-ı Mukkaddes* takip edildiği için onun terminolojisi kullanılmıştır.

²¹ Mezmurlar 109: 10

bir kullanış da mevcuttur. Buradan hareketle Eski Ahit'te dilencilik daha çok cezalandırma gibi görülüyor olsa da bir taraftan da Yeşaya kitabının 58. Babında²² Tanrının insanlardan isteğinin; açları doyurmak, evsizleri eve almak, çıplakları giydirmek olduğu ve insanlar bunları yaptıkları takdirde Tanrının onların yardım çağrılarına bigâne kalmayacağı söylenmektedir. Bu anlayış “Yoksulun feryadına kulağını tıkayanın feryadına yanıt verilmeyecektir”²³ sözü ile de bariz şekilde ortaya koyulmuştur.

Yeni Ahit'te zenginliği hor görüp fakirliği kutsayan temayül adeta mülkiyete karşı olumsuz bir tavrın yansıması gibidir. İncil'de²⁴ mal mülk sahiplerinin ebedi hayata kavuşmak için sadece Tanrının buyruklarını yerine getirmeleri İsa tarafından yetersiz bulunmuş ve zenginlerin mallarını satıp yoksullara dağıtması öğütlenmiştir. Yine aynı bap içinde İsa'nın “Devenin iğne deliğinden geçmesi, zenginin Tanrı Egemenliği'ne girmesinden daha kolaydır”²⁵ dediğinden bahsedilir ki bu da İsa ve takipçilerinin zenginliğe karşı biraz önce ifade edilen tutumunu teyit eder mahiyettedir. Çalışamayacak durumda olan insanın muhtaçlığı sebebiyle bir şeyler istemesi dolayısıyla da dilencilik yapması yoksulluğun bir çeşidi olarak görülmüş ve tabiri caizse methiyelerle karşılanmıştır. Dilenciliği muhtaçlık bağlamında ele alan İncil'de âmâ bir dilenci ile karşılaştığında İsa'nın yaptığı yorum dikkat çekicidir. Hikâyeye göre bu karşılaşmada öğrencileri İsa'ya adamın doğuştan kör olmasının

²² Yeşaya 58: 7-9

²³ Süleyman'ın Özdeyişleri 21: 13

²⁴ Markos 10: 17-31

²⁵ Markos 10: 25

kimin günahı olduğunu sorarlar. Bunun üzerine İsa “Ne kendisi, ne de annesi babası günah işledi. Tanrı’nın işleri onun yaşamında görülsün diye kör doğdu. Beni gönderenin işlerini gündüzken yapmalıyız. Gece geliyor o zaman kimse çalışamaz. Dünyada olduğum sürece dünyanın ışığı Ben’im”²⁶ cevabını verir. İsa, adamın gözlerine o anda yaptığı çamuru sürerek âmâ dilencinin görmesini sağlayacaktır. Bu anlatıda körlük ve dilenciliğin Tanrının insanlara İsa tarafından gönderdiği bir işaret olarak yorumlanması dikkate değerdir. Kör doğan bu adam daima karanlıkta yaşadığı için çalışamaz ve çalışamadığı için de dilencilik yapmak durumda kalır. Anlatıya göre Tanrı bu durum üzerinden gündüzleri çalışılması hususunda insanlara mesaj vermektedir. Yeni Ahit’te anlatılan bir başka hikâyeye göre²⁷ havarilerden Petrus ve Yuhanna tapınağa giderken yolda kötürüm bir dilenci ile karşılaşır. Dilenci onlardan ısrarla sadaka ister. Bunun üzerine Petrus dilenciye kendisinde altın ya da gümüş olmadığını ama var olan neyse paylaşacağını söyler. Sadakayı verirken de İsa adına verir ve adamın yürümesini diler. Dilenciye elinden tutup kaldırdığında adamın ayakları iyileşmiştir. Dilenci adam da onlarla birlikte tapınağa dua etmeye gider. Bu hikâyede de yine muhtaç olmaya bağlanan bir dilencilik söz konusudur. Ayrıca havarilerin davranışları tam da İncil’de bahsedilen “neyin varsa yoksulla paylaş” öğretisine uymaktadır. Burada dilenci de havari de doğru davranan ve doğru yolla isteyen kişiler oldukları için Tanrı onların dileklerini yerine getirmiştir. Yine İncil içerisinde bir dilenci ve zengin adamın hikâyesi anlatılmaktadır.²⁸ Hikâyede lüks içinde yaşayan bir adam ve sofrasındaki artıklarla beslenen bir dilenci vardır.

²⁶ Yuhanna 9: 3-5

²⁷ Elçilerin İşleri 3: 1-10

²⁸ Luka 16: 20-31

Vücudu yaralarla kaplı bu dilenci ölünce İbrahim'in yanına götürülürken, zengin adam öldüğünde azap içinde kalır. Zengin adam dilenciye kendisine biraz su vermesi için çağırdığında İbrahim zengin adama hayatı boyunca iyi yaşadığını, fakat dilencinin hayatı boyunca eziyet çektiğini hatırlatarak dilencinin artık o dünyada rahat edeceğini, kendisinin ise acı çekeceğini söyler. Burada öte dünya ve bu dünya ile acı ve mutluluk arasında zıt bir ilişki kurulmuştur. Bu anlayışa göre herkesin acıyı ve mutluluğu, cefayı ve sefayı yaşaması gerekir. İnsan bu dünyada bu durumlardan ve duygulardan hangisini yaşadıysa zıttını öte dünyada yaşayacaktır. Dinî inançlara göre bu dünya bir yanılsama, ölümden sonraki dünya ise gerçek olarak kabul edildiği için bu anlatıyı bir anlamda Hristiyanlığın dilencilik övgüsü olarak kabul edebiliriz. Yeni Ahit'te dilencilerin geçtiği bütün hikâyelerde dilenme eylemi bir "kusur" üzerinden ve dolayısıyla da muhtaçlık bağlamında tanımlanmıştır. Tıpkı diğerlerinde olduğu gibi bu hikâyede de yine "kusurlu" –yaralı- birinin dilendiğini görürüz. Kurucu metinlerde durum böyleyken Hristiyanlık tarihi içinde farklı yaklaşımlar da bulunmaktadır.

Hristiyanlığın ana mezheplerinden biri olan Protestanlık'ta çalışmak bir ibadettir. Bu inanışa göre bütün insanlar yasaklanmış bilginin elde edilmesi bağlamında "ilk günah"la doğmuşlardır ve her ne yaparlarsa yapsınlar bundan kurtulamayacaklardır. Bu durumda selamete ermek için şans yaratabilecek tek şey çalışmaktır. Az tüketerek, tanrının şanını arttırmak için çok çalışmak bu mezhebin "ahlâkını"²⁹ oluşturmaktadır. Protestanlık fakirliği yüceltmez, tam tersi fakirlik

²⁹ Weber, Max, (2008), *Protestan Ahlâkı ve Kapitalizmin Ruhu*, Ayraç Yayınevi: Ankara.

Tanrının memnuniyetsizliğinin bir işareti olarak vardır ve dolayısıyla bir ceza sayılır. Protestanlıkla birlikte madde ve maddiyatın dinen mahkûm edilip sefaletin kutsallaştırıldığı bir anlayıştan, zenginliği kutsallaştırıp sefaleti ceza gibi telakki eden bir ahlakî anlayışa doğru kayış söz konusudur.³⁰ Foucault *Deliliğin Tarihi* eserinde³¹ Protestan reformasyonla birlikte hayır işlerinin laikleştiğinden bahsetmektedir. Yoksullar artık dinsel kutsiyetini kaybetmiş bir kesim olarak toplumsal düzensizliğin kurbanı olarak görülürler. Devletin toplum karşısındaki sorumluluğunu temsil eden kurumlar aracılığı ile yoksullara yapılan yardımlar da düzeni korumaya yöneliktir. Bu durumda yardım, sefaleti ortadan kaldırmak için yapılmaktadır. Yardım işlerinin devlet eline alınmasıyla birlikte “Tanrı artık paçavralar içinde gizlenmemektedir”³². Çalışmayı bu kadar yücelten, hayır işlerini reddeden bir inanışta dilencililiğin yeri olmadığı açıktır. Yukarıda belirtilen anlayışın tersine Hristiyanlıkta dünyevî hayatı yok sayarak çalışmaktan uzaklaşan bir inanış da mevcuttur. Tanrı ile aracsız bir ilişki vasıtasıyla bütünleşmek için münzevi bir yaşam süren Hristiyan keşişler gezerek ve dilenerek geçimlerini sağlamışlardır. Orta Çağ’da manastır tarikatları ile birlikte dilenci tarikatları da ortaya çıkmıştır.³³

Keşişlik salt Hristiyanlıkla sınırlı olmayıp Hindu ve Budist din adamlarında da karşımıza çıkar. Buda insanlara iyi gelmediğini düşündüğü için zenginliği

³⁰ Foucault, Michel, (2006), *Deliliğin Tarihi*, Ankara: İmge Kitabevi, s. 104.

³¹ Foucault, 2006, s.103.

³² Foucault, 2006, s.109.

³³ Woodhead, Linda, (2006), *Hristiyanlık*, Ankara: Dost Kitabevi, s. 109.

reddetmiş, eşitliği yoksullukta görmüştür. Ona göre³⁴ çalışmak mülkiyeti, mülkiyet ise beraberinde acıyı getirmektedir. Bunun için Budizm’de çalışmak yoktur ve Buda’yı takip edenler de sarı elbiseler giyip dilenci rahipler -Bhikshu ya da Bhikku- olarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Dünyada mutlu olmanın ve iç huzuru sağlamanın yollarını gösteren Budizmin dört gerçeğinden biri *Dukka*’dır. *Dukka*, “acı, keder, ıstırap” anlamına gelir.³⁵ Dolayısıyla keşişlerin münzevi ve zühdi yaşamı içinde dilencilik önemli bir yer tutmaktadır.

Dilencilik’in İslâmiyet’te de yeri vardır. Kur’an ve hadisler gibi İslâmiyet’in kurucu metinlerinde dilencilik’e nasıl bakıldığı ve dilencilere nasıl muamele edilmesi gerektiği özellikle belirtilmiştir. Yani dilencilik önemsenmiş, yoksulluk içinde değerlendirilmemiş doğrudan “dilencilik” sözcüğü ile ifade edilmiştir. Bu metinler her ne kadar genel olarak dilencilik’i kınasa da bazı Müslüman tarikat üyeleri de dinî hayat görüşleri sebebiyle dilenmektedirler. Dilencilik’i ve tasavvufu birbirine bağlayan bir felsefe vardır.

Çalışmamı çoğunluğun Müslüman olduğu bir ülkede yapmam nedeniyle buradaki algıyı ve tavrı daha iyi anlayabilmek ve dilencilerin neden “Allah rızası için” dilendiklerini anlamlandırabilmek için özellikle İslâmiyet’in dilencilikle ilgili bakışını detaylı olarak ele almanın gerekli olduğunu düşünüyorum.

³⁴ Kaya, Korhan, (1999), *Buddhistlerin Kutsal Kitapları*, Ankara: İmge Kitabevi, s. 22.

³⁵ Kaya, 1999, s. 22

2.1.2.1. İslâmiyet İçerisinde İki Farklı Gelenek: Ortodoks ve Heterodoks

Yaklaşımında Dilenciliğin Mahiyeti

Ahmet Yaşar Ocak'ın *Türk Sûfliğine Bakışlar* isimli kitabında İslâmiyet ile Müslümanlık arasında yaptığı ayrımın göre İslâm, direkt olarak Kur'an'a bağlı olan ve Muhammed tarafından insanlığa anlatılan dindir. İslâmiyet, Kur'an'ın ve Muhammed'in anlattıklarından hareketle dinin yaşanılan biçimidir, pratiğe geçirilmesidir. Müslümanlık ise İslâmiyet'in zaman ve mekân içerisinde eski kültürlerle de harmanlanan yeni uygulamalar ve düşünme biçimleridir. Buna göre İslâm'ın sosyal yaşantıda iki sureti vardır. Biri sosyal bilimcilerin "yüksek İslâm" dedikleri Sunnîliğe dayanan, İslâm'ı kitaba bağlı kalarak yaşayan, kültür ve sanat üretmiş "şehirli İslâm", diğeri ise sosyal bilimcilerin "popüler İslâm" dedikleri, Sunnîlik dışı bir yoruma dayanan, kırsal kökenli ve göçebe halk kültürüne dayanan, mitolojik inançlarla ve İslâm öncesi inanışlarla harmanlanmış "halk İslâmı"dır.³⁶ "Yüksek İslâm" İslâmiyet için resmi yorumun belirlediği doğru inanç anlamına gelir. Yani Ortodoks İslâm demektir. Ortodoks kelimesi kökenini itibariyle Yunanca *orthos* (doğru) ve *doxa* (düşünce, inanç) sözcüklerinin birleşiminden meydana gelir.³⁷ Dolayısıyla "heterodoks" terimi de "ortodoksi"den sapmayı ifade eden bir

³⁶ Ocak, Ahmet Yaşar, (1999), *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 15-16.

³⁷ Su, Süreyya, (2003), "Ortodoksi-Heterodoksi", *Antropoloji Sözlüğü*, der: Kudret Emiroğlu, Suavi Aydın, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları s. 646.

terim olarak kullanılır. Bu durumda Sunnîlik dışında kalan “halk İslâmı” da heterodoks İslâm olarak nitelendirilmektedir.

İslâmiyet’teki Ortodoks-Heterodoks ayrımını anlamak, İslâmiyet’te dilencililiği kavramak için yol gösterici olacaktır. Çünkü bahsi geçen iki geleneğin dilencililiğe yaklaşımları ve dilencililiği anlamlandırmaları farklıdır.

2.1.2.1.1. İslâmiyet’in Kurucu Metinlerinde Dilencilik

İslâm dini birey-birey ve birey-toplum ilişkisini düzenleme iddiasına ilaveten kendisini siyasî ve hukukî düzenleyici olarak da ortaya koyar. Dolayısıyla Kur’an gündelik yaşamı da düzenlemeyi içeren bir “ayrıntılar” kitabıdır ve iddiası gereği birey-toplum arasındaki ilişkilerle ilgilenir. Kur’an müminin, neyi nasıl yapması gerektiğini, nelere yönelmeye, nelerden imtina etmeye ihtiyacı olduğunu gösteren bir yol gösterici niteliğindedir. Kur’an’ın verili durumda bir cevap üretemediği hâllerde, devreye hadisler girer. Hadisler Kur’an’ı açıklamak için peygamberin söylediği sözleri ve onun amellerini kapsar. Kur’an’ı daha iyi yorumlamaya yardım eden hadisler bir taraftan da Kur’an’da yer verilmeyen detayları içerir. İslam hukuku – fıkıh- çoğunlukla hadislerle dayanır.³⁸ Gündelik hayatta karşılaşılan pek çok sorun hadislerde verilen bilgilerle açıklığa kavuşur. Gündelik hayatın bir veçhesini konu edinmiş olan çalışmanın bu bölümünde kaynak olarak Kur’an’dan, hadislerden ve

³⁸ Yaşar, M. Kandemir, (1997),” Hadis”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 15, s. 27-64.

Kur'an ayetlerini anlaşılır kılmak için hadisleri, tarihî olayları kelimelerin muhtemel farklı anlamlarını ve Kur'an'ın diğer bölümleriyle olan bağlantılarını da içine katarak izah eden iki tefsirden yararlanılmıştır. Elmalılı Hamdi Yazır ve Muhammed Esed tefsirlerinin tercih edilme sebebi ise güvenilir kabul edilmeleridir. Burada yapacağımız şey İslâm'ın kurucu metinleri olarak kabul edilen Kur'an ve hadislerin dilenciliği nasıl gördüklerini tefsir metinlerinden de yararlanarak aktarmak olacaktır.

Kur'an'da yetimlere, yoksullara iyilik ve güzellikle davranmayı öğütleyen ayetler mevcuttur. Sadece bir davranış kalıbı öğütlemekle yetinmeyen Kur'an farz olarak ortaya koyduğu zekât müessesisiyle de bunu bir malî zorunluluk haline getirmiştir. İslâmiyet'e göre fakirlik düzen bozucu bir hâldir ve bunu önlemek için de zorunlu olan ve olmayan tedbirler vardır. İslamiyet'te malları Allah yolunda infâk etme emrolunmuştur -zaman zaman da bu tavsiye niteliğindedir-. İnfâk³⁹, "tükenmek, tamamlanmak, son bulmak" anlamlarına gelen *nefk* kökünden türetilmiş "bitirmek, yok etmek; yoksul düşmek" mânâsına gelen bir kelime olmakla birlikte dinî bir terim olarak "Allah'ın hoşnutluğunu elde etmek amacıyla kişinin kendi servetinden harcama yapması" demektir. Bu anlamda İnfâk dinen zorunlu ve zorunlu olmayan her türden yardımı içerir. Mecburî kategorisine girmeyen bir yardım olan sadaka da yine muhtaç kişilere Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için verilen parayı ya da malı ifade eder.⁴⁰ Kur'an'a göre aslında tek zenginlik sahibi Allah'tır; onun karşısında

³⁹ Çağrııcı, Mustafa, (2000), "İnfâk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 22, s.289.

⁴⁰ Duman, Ali, (2008), "Sadaka", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 35, s.383.

bütün kullar fakir ve acizdir. Fakat Allah sına ma amacıyla zengin kıldıklarından bu varlığı paylaşarak bedelini ödemesini ister. Sadaka, insanların mallarından, mülklerinden, gelirlerinden Allah'ın payı olarak ayırmak durumunda oldukları bedeldir. Bu paylaşım insanı ya da malı yüceltme temelinde değil Allah'ı yüceltme anlayışıyla yapılmalıdır. Bu sebeple mallar Allah yolunda İnfâk edilir. Bakara Suresi'nde kimlere infâk edilmesi gerektiğinden şöyle bahsedilmektedir:

“Erginlik, yüzlerinizi bir doğu bir batı tarafına çevirmeniz değildir. Ancak eren Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaba ve peygamberlere iman edip yakınlığı olanlara, öksüzlere, çaresizlere, yolda kalmışa, dilenenlere ve esirler uğrunda seve seve mal veren, hem namazı kılan, hem zekâtı veren, sözleştikleri vakit sözlerini yerine getiren, hele sıkıntı ve hastalık durumlarında ve savaşın kızıştığı anda sabır gösterenlerdir. İşte bunlardır doğru olanlar ve bunlardır Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlar.”⁴¹

Bu ayet bir müminin malını kimlere harcayacağını ve nasıl davranması gerektiğini söyleyerek dinen “doğru” birinin portresini çizer. Namazını kılan, duasını eden iyi mümin olan kişi mallarında, hem isteyen hem de mahcubiyet içinde olup isteyemeyen yoksullar için hak olduğunu teslim eder ve infâka yönelir. Elmalılı Hamdi Yazır'ın sadakayı anlattığı tefsirinde⁴²; mülkün esasen Allah'ın olmasından hareketle maddî bakımdan dezavantajlı grup ve kişilerin de bu malların üzerinde hakkı olduğunu söyleyerek, neticede bütün hak Allaha ait olduğu için ne fakirin bunu

⁴¹ Bakara:177

⁴² Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Azim Dağıtım: İstanbul, içerisinde Cüz:10 Tevbe:60 s.368

istemeye hakkı olduğunu, ne de zengin bu mal üzerinden fakire hükmetmeye ya da minnet yüklemeye hakkı olduğunu belirtmiştir. Yine Bakara Suresi'ne göre bakmakla yükümlü olunanların nafakası ayrıldıktan sonra geri kalanı ana-baba, yakın akrabalar, yoksullar, çaresizler ve yolda kalmışlar için infâk edilmelidir.⁴³

Kur'an'da geçen malların bölüşümüyle ilgili bir tartışma da dilencilikle bağlantılıdır. Geçimini temin ettikten sonra kalan malın infâk edilmesi gerektiği söylenirken Isra suresi 26. Ayet "Akrabaya hakkını ver; yoksula, yolda kalmış olana da; bununla beraber saçıp savurma!" diyerek bu infâkın herkese değil sadece muhtaç kişilere yönelik olmasına işaret etmektedir. Kur'an'da infâk edilecek mallar için, mal sahibinin yoksulu gidip bulması istenmektedir. Çünkü gerçek yoksul onurludur; kimseden bir şey isteyemez. Arsızlık ve hayâsızlık onlara göre değildir bu yüzden de insanlar onların yoksul olduğunu bilemezler. Onun için bu kişiler itina ile araştırılmalıdır. Kur'an'da isteyen yoksul ve istemeyen yoksul arasında bir ahlâkî fark mevcuttur. İstemeyen yoksul iyi, isteyen ise kötü addedilmiştir.

Nisa Suresi 38. Ayet de "Onlar, Allah'a ve ahiret gününe inanmadıkları halde mallarını insanlara gösteriş için sarf ederler. Kime de şeytan arkadaş olursa, artık o ne kötü arkadaşır" derken özellikle böbürlenme konusunda uyarıda bulunur ve gösteriş olsun diye mal dağıtmanın şeytanî bir hareket olduğunu söyler. Yine aynı sure 36. Ayette "Allah'a ibadet edin, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Sonra babaya, anaya, akrabanıza, öksüzlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya arkadaş, yolda kalmışa ve ellerinizdeki köle ve cariyelere iyilik edin. Allah, kurumlu,

⁴³ Bakara: 215-219

ögüngen olanların hiçbirini sevmez.” diyerek malıyla böbürlenmiş insanın Allah’ın hoşnutluğunu kazanamayacağını da belirtir.

Malın bir insanın eliyle bölüşürülmesi ilişkilerin sınırlarını çizmek açısından sıkıntılıdır. Bu konuda şöyle bir ayet bulunmaktadır:

“Rabbinin rahmetini onlar mı taksim ediyorlar? Onların dünya hayatındaki geçimlerini aralarında Biz taksim ettik. Bir kısmım diğerinin üstüne çıkardık ki derecelerle bazısı bazısını tutsun çalıştırsın. Rabbinin rahmeti ise onların toplayıp biriktirdiklerinden daha hayırlıdır.”⁴⁴

Zenginlik ve fakirlik Kur’an’a göre Allah’ın bir takdiridir. Zümer Suresi 52. Ayet “Hâlâ Allah’ın rızkı dilediğine açtığını ve kısıtığını bilmediler mi? Şüphesiz ki bunda, iman edecek bir topluluk için birçok ibretler vardır” derken Allah’ın dilediğinin mallarını arttırmakta dilediğinkini azaltmakta olduğuna dikkat çekmektedir. “Allah’ın dilediğine rızkı hem serip hem sığıtığını görmediler mi! Şüphesiz bunda iman edecek bir kavim için ayetler vardır.” diyen Rum Suresi 37. ayete göre Allah neyin gerekli ve iyi olduğunu bilmekte, buna göre dilediğine bol dilediğine kısıtlı vermektedir. Dolayısıyla fakirlikte de bir hikmet vardır. Kur’an’da boş yere yemin etmek, oruç tutmamak ya da bozmak gibi günah sayılan şeylerin kefareti hep yoksullara yardım etmektir. Bu durumda fakirler sanki toplumdaki mevcudiyeti zarurî bir kesim gibidir. Doyurulması gereken yoksullar olmadıkça insanlar nasıl iyi birer mümin olabilir?

⁴⁴ Zuhuruf: 32

Tam bu noktada Tevbe suresi 103. ayet sadakayı alana da bir öğüt verir: “Bunların mallarından bir sadaka al ki, onunla kendilerini hem temizler, hem de arındırırsın. Bir de haklarında dua ediver. Çünkü senin duan onların kalplerini yatıştırır. Allah işitendir, bilendir.” der. Muhammed Esed’in tefsirine göre buradaki “sadaka” arındırıcı yükümlülükleri ifade etmektedir. Riyakâr insanlardan zekât kabul edilmediğini belirten Esed ancak tövbe ve pişmanlığını dile getirenlerden kabul edilebileceğini söylemektedir. Bu tefsirde de belirtildiği üzere Tevbe suresi 104. ayet “Bilmediler mi ki, ancak Allah kullarının tevbesini kabul eder ve sadakalarını da alır. Ve gerçekten Allah'tır tevbeleri çokça kabul eden ve çok merhamet eden.” derken herkesin zekât ve sadaka veremeyeceğini anlatır. “Verme” ancak insanlara karşı belirli yükümlülükleri yerine getiren kişiler tarafından ifa edilebilecek bir ameldir. Buradan hareketle bu sadakanın kabul edilmesi aynı zamanda sadaka alan kişiyi de yücelten bir konuma sokar. Sadakasının kabulü kişinin tövbesini ettiği an olmaktadır. Kişi artık sadaka verebilecek kişiler mertebesine yükselir. Burada sadakanın arındırıcı bir işleve sahip olduğunu görürüz. Böylece tek iyilik yapan sadaka veren kişi olmamakta aynı zamanda sadakayı alan kişi de verenin arınmasına katkıda bulunarak o da ona iyilik yapmış olmaktadır. Fransız tarihçi Emile Mireaux M.Ö. 9. yüzyılda Homeros zamanında Antik Yunan’da da dilenciliğin İslamiyet’tekine benzer bir arındırıcı işleve sahip olduğundan bahsetmiştir.⁴⁵ Onun aktardığına göre; Antik Yunan’da dilenciler hem maddî hem manevî alanın arındırıcısı sayılırken aynı zamanda zenginliğin kaynağı ve teminatı olarak görülürdü. Zenginliğin ve bolluğun temsilcisi olarak görülen dilencilerin kendilerine yardım edenlere daha da zenginlik

⁴⁵ Mireaux, Emile, (1959), *Daily Life in the Time of Homer*, London: Ruskin House, George Allen & Unwin, s. 253-256.

vermesi için Zeus'a dua etmek suretiyle zenginliğin devamlılığını sağladığı düşünülürdü. Antik Yunan'da bir kamu hizmeti olarak görünen dilencilik bahsi geçen bağlamda kadroya sahip önemli bir işti.

Sadakanın aynı zamanda belâları defedeceği de düşünülmektedir. Bu konuda şöyle bir hadis bulunmaktadır: “Sadaka vermede acele edin. Çünkü belâ sadakanın önüne geçemez”⁴⁶ Bu anlayışa göre, belâ ve sadaka birbirinin önüne geçmeye çalışan iki şeydir. Kişi sadaka vererek sadece geçmişinden arınmakla kalmaz beraberinde geleceğini de teminat altına almış olur. Sadakada sanki müstakbel belânın defî kapasitesi içkindir.

Kur'an'a ve hadislere göre çalışmak dinî bir ödevdir. Dünyada çalışmak ahiret için bir kazanç olacaktır. Çalışanlar mükâfatlarını, bu dünyada ya da öte dünyada, mutlaka alacaklardır. Nisa Suresi 95. ayette “Mü'minlerden özürleri olmaksızın oturanlarla, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla savaşımlar eşit olamazlar. Allah mallarıyla ve canlarıyla savaşımları, oturanlardan mertebeye üstün kılmıştır. Gerçi Allah her ikisine de cenneti va'd etmiştir. Bununla beraber Allah savaşımları, oturanlardan büyük bir mükâfat, kendi tarafından derece derece verdiği rütbelere, mağfiret ve rahmetle üstün kılmıştır. Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.” şeklinde ifade edildiği gibi bir mazereti olmadığı hâlde çalışmayanlarla çalışanlar Allah katında aynı şekilde değerlendirilmeyecektir. Çalışmak için çaba sarf edenlerin zaten bu dünyada da mükâfatlandırılmak suretiyle diğerlerinden üstün kılındığına işaret edilmiştir. Dilenmek emeksiz rızık olarak görüldüğü için İslâmiyet'e göre en çirkin geçim yollarından biridir. Peygamberin yeni Müslüman

⁴⁶ İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/32.

olanlardan dilencilik yapmayacaklarına dair söz alması⁴⁷ İslâmiyet'in dilencilik karşısındaki tutumunu göz önüne sermektedir.

Bazı din âlimlerinin yorumuna göre sabah ve akşam yiyeceğini karşılayabilene dilenmek haramdır. Dilenmek asla bir geçim yolu olmadığı gibi zengin olma yolu da olamaz. Çok çaresiz kalınan durumlarda, bu durumdan kurtuluncaya kadar dilenmeye müsamaha gösterilebilir. Hatta bu dilenmek olarak değil insanın kendini açma hali olarak görülmüştür. Ancak çok zor durumda olanlar derdini başkalarıyla paylaşabilir ve çare bulmak için yardımlarını isteyebilir. Gerçekten muhtaç olmak ve dilencilik için şöyle bir hadis de bulunmaktadır; Muhammed cennetin kapısının önünde şöyle bir yazı görür “Sadaka on misliyle mükâfatlandırılacaktır. Ödünç para on sekiz misliyle mükâfatlandırılacaktır.” Bunun üzerine Muhammed'in sahabelerinden Enes bin Mâlik: “Ey Cibril! Ödünç verilen şey ne sebeple sadakadan daha üstün oluyor?” diye sorar. “Çünkü dedi, dilenci (çoğu kere) yanında para olduğu halde sadaka ister. Borç isteyen ise, ihtiyacı sebebiyle talepte bulunur.” diye açıklar Muhammed.⁴⁸

Dinen gerçek bir ihtiyaca binaen yardım talep edilirse bunda hiçbir sorun yoktur. Fakat dilencilere bu anlamda güvenilmediği de aşikârdır. İhtiyaç sahibi olmayıp dilenenler için de şöyle bir hadis bulunmaktadır:

⁴⁷ Toksarı, Ali, (1994), “Dilencilik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 9, s. 299 İstanbul.

⁴⁸ İbrahim Canan, *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yayınları: 17/292.

“Kim (zarurî) ihtiyacını defetmek için değil de malını çoğaltmak için insanların mallarından isterse, cehennem korunu istemiş olur. Haydi buyursun (bunu bile bile dileyen) azla yetinsin, dileyen de malını çoğaltsın!... Kıyamet günü bu mal, yüzünde bir yırtık, elinde yemekte olduğu cehennemden koparılmış kızgın bir taş parçası olacak...”⁴⁹

Kişi dilenmekle yüzünü lekeler. Burada lekeleme hem bu dünyaya hem de öte dünyaya aittir. Dilenci dilenerek kendini aşağılamış olur, onur ve haysiyetini ayaklar altına alır; kendini lekeler. Aslında manevi olan bu leke ahirette yüzlerinde gerçek bir lekeye, yırtığa dönüşecektir. Dilenciler ahirette, dilencililiğin lekesini taşıyacak olmakla yani, damgalanmakla tehdit edilmektedir. Yine bir başka hadiste dilenen insanların ahirette başına gelecekler şu şekilde ifade edilmektedir:

“Dilencinin, kıyamet günü yüzünün eti ve derisi dökülmüş olarak hesap vermeye gelmesi, onun itibarını, değerini, mevkiini kaybederek, iyice düşüp alçaldığını ifade eder. Veya dilencinin azabı, yüzüne tatbik edilecektir; bu sebeple yüzünün eti dökülecektir. Çünkü ceza prensip olarak cinayetin işlendiği azaya uygulanır. Dilenci de, dilenmek suretiyle yüzünü alçaltıp zelil

⁴⁹ İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/423.

etmiştir. Veya dilenci, yüzü tamamen kemik olduğu halde ba's⁵⁰ olunur. Böylece bu hal ona, kendisini tanıtan bir alâmet olur."⁵¹

Dilencinin bu şekilde damgalanması bu dünyada yaptığı “yüzsüzlüğün” bedeli olacaktır. Hadise göre, hesap gününde adalet yerini bulacak ve kelimenin ifade ettiği gibi çektikleri ıstıraptan bu insanlar yüzlerinin etleri dökülecek, “yüzsüz” kalacaklardır. Belki de bir yüze sahip olamadıkları için kimse ile yüz yüze bakamamakla cezalandırılmaktadırlar. Burada ahlâk ve beden bu biçimde ilişkilendirilmesi dikkat çekicidir. Ahlâkî bir zevalin bedene sirayetle tehdit düşüncesi soyut olanın somutlaştırılmasıdır.

İslâmiyet'e göre dilenmektense en zor, en ıstıraplı işlerde çalışmak evlâdır. Hemen gidip kuldan yardım istemek yerine Allah'tan istemek daha yerinde bir davranıştır. Önce Allah'tan değil insanlardan istemek ise Allah'ın nezdinde kula kulluk anlamına gelmektedir. Kuldan isteyenler dertlerine kalıcı bir çözüm bulamazlar ama -hadislere göre- Allah'tan isteyenlerin geçimleri er ya da geç Allah tarafından temin edilecektir.⁵² Dilenmek insanın onurunu ve haysiyetini küçük

⁵⁰ Ba's: Gönderme, gönderilme, yeniden dirilme, diriltme.

Devellioğlu, Ferit (1970), “ba's”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* kitabı içinde; Ankara: Doğu Matbaası, sf. 88.

⁵¹ İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/56-57.

⁵² İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/67.

düşürür. Peygamberin dediğine göre “veren el alan elden üstündür”. Sadaka vermek veren kişiyi yüceltir üste konumlar alan kişiyi de alçaltır.

“Allah rızası için”, “Allah aşkına” ya da “Allah’ın adına” dilenenler dine göre Allah’ı aşağılamış oldukları için büyük günaha girerler. Zira eğer istedikleri şey verilmezse Allah hakarete uğramış sayılır. Bu para istenilen kişiyi de zor durumda bırakır; Allah’ın adı geçtiği için isteği yerine getirmeyen kişiyi günaha sokacağı gibi, bigâne kalamayanlar gönülsüz de olsa sadaka vermeye sevk edilebilir. Bunun yanı sıra sadaka verecek kişinin gösteriş yapmasına zemin hazırlayarak da onu günaha sokar, zira gösteriş yaparak sadaka vermek günahdır. Hadislere göre dilenciler bu tarz eylemleriyle yoktan yere insanları günaha sokar.⁵³

İslâmiyet daha önce de belirtildiği gibi dilencililiği yasaklamış ve hor görmüş olmakla birlikte “Dilenci at üzerinde bile gelse ona bir hak vardır.”⁵⁴ hadisiyle ve Zariyat suresi 19. Ayetindeki “Mallarında dilenen ve yoksul için bir hak vardır.” ifadesiyle yine de isteyenlerin geri çevrilmemesi gerektiğini belirtmiştir.

Bazı sahih kabul edilmeyen hadisler de dilencileri insanları sınavan kişiler olarak göstermişlerdir⁵⁵. Bu inanışa göre dilenciler aniden kapıyı çalar ve yardım

⁵³ İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/67-68.

⁵⁴ İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/23-24

⁵⁵ Sancaklı, Saffet, (2008), “Dilencilikle Mücadelede Başarılı Olmak İçin Dini Referansları Kullanmanın/Dini Motivasyonundan Yararlanmanın Önemi”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabita Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 320.

isterler, kendisinden yardım istenilen kişinin nasıl davranacağı dinin umdelerine ne kadar uygun davrandığıyla yakından ilişkili olacaktır. Bu sebeple dilenciler geri çevrilmemeli ve onlara kötü davranılmamalıdır.

Dilencilik sahih olmayan hadislerde farklı görüldüğü gibi tasavvufta da farklı bir yer edinmiştir.

2.1.2.1.2. Kibiri Yenmenin Bir Yolu ve Zâhidliğin Gereği Olarak Dilencilik

İslâmiyet'te dilencilik izini sürerken bir önceki bölümde kurucu metinlerde dilencilik nasıl bakıldığını inceledik. Bu bölümde ise bakacağımız yer dilencilik kavramsallaştırılması bakımından "halk İslâmı" olacaktır.

"Halk İslâm'ı" içerisinde bir hayli tarikatı barındırır. Ahmet Karamustafa'nın derviş tarikatlarını anlattığı *Tanrının Kuraltanımaz Kulları* kitabında⁵⁶; baş özellikleri maddî dünyanın reddi ve zahitlik olan, saçlarını sakallarını kazıtıp yarı çıplak dolaşan, evsiz barksız bir şekilde avare gezen, dilencilikle geçinen dervişlerin "yüksek İslâm" tarafından ayaktakımı ve cahil olarak yaftalandığından söz eder. Ona göre⁵⁷ dilencilik, fakirlik, özellikle çirkinleşmeyi, göçebeliği, tecerrüdü ve aşırı dinciliği benimseyen bu tarikatlar toplumsal düzeni tamamen reddeden yeni bir

⁵⁶ Karamustafa, Ahmet T., (2007), *Tanrının Kuraltanımaz Kulları*, çev. Ruşen Sezer, İstanbul: YKY, s.15

⁵⁷ Karamustafa, Ahmet T., 2007, s.40

dindarlık biçimi oluşturdu. Karamustafa'nın aktardığı gibi bu dindarlık biçimi dünyanın ve toplumsal hayatın reddine dayanıyordu. Bu görüş dünyevî işlere bigâne kalınabildiği ölçüde Tanrıyla hemhâl olunabileceğini va'z ediyordu. Bu anlayışın temelinde tanrı ile bir olma, bütünleşebilme, düşüncesi yatmaktadır. Dervişlerin inancına göre toplumsal hayat, insanı tanrıdan uzaklaştıran bir unsurdur, toplum ve tanrısallık birbiri ile uyuşmayan tam aksine birbirini dışlayan şeylerdir. Tüm toplumsallığı reddederek, tanrının yoluna girmek “selametin” yoluydu.⁵⁸ Ahmet Yaşar Ocak *Marjinal Süfîlik*⁵⁹ kitabında dervişlerin toplumu bu kadar dışlayan tavırlarına karşılık toplumun da onları bağrına basmadığını belirtmiştir.

Dünyaya değer vermeyen, toplumsal hayatı reddeden bunu da yaşam biçimiyle ortaya koyan tasavvuf akımına “Kalenderîlik” denir.⁶⁰ Ahmet Yaşar Ocak'a göre “Kalenderî” kelimesi muhtemelen Sanskritçe “kanunsuz, nizam dışı ve düzeni bozan” anlamlarına gelen “Kalandara”dan gelmektedir.⁶¹ Ocak “Kalenderîlik” kavramı ile sadece aynı dünya görüşüne sahip “Kalenderler” tarikatını kastetmemiştir. Ona göre, “Kalenderîlik” büyük ölçüde Hint ve İran mistisizminden etkilenmiş, yekpare bir yapısı olmayan, tek bir tarikat içinde örgütlenmemiş Kalenderler, Haydarîler, Rum Abdalları, Câmîler, Torlaklar, Şemsîler, Nîmetullahîler gibi birçok tarikatı içeren bir tasavvuf akımıdır. Bu akımın temel öğretisinin önemli

⁵⁸ Karamustafa, Ahmet T, 2007, s.23

⁵⁹ Ocak, Ahmet Yaşar, (1992), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Süfîlik: Kalenderîler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s.137

⁶⁰ Ocak, Ahmet Yaşar, 1992, s.5

⁶¹ Ocak, Ahmet Yaşar, 1992, s. 6-7

unsurlarından olan fakr ve tecerrüd dilencilikle bağlantısı açısından bizim için üzerinde durulması gereken önemli kavramlardır.

“Fakr” kavramı “fakir”liği ifade etmekle birlikte tasavvufta fakirliği de içerecek biçimde ama daha farklı bir bağlamda kullanılmıştır. Fakr⁶², kişinin her zaman Allah’a muhtaç olduğunu bilmesi anlamına gelen bir tasavvuf kavramıdır. Dünyevî olanla ilişkiyi kesmek olan fakr, Kalendirîlik için temel bir meseledir. Onlara göre “iki cihanda aziz edecek fakr’dır”⁶³ yani iki dünyada da kudretli kılacak olandır. İnsanın nefisine hâkim olarak sadece geçimini sağlayacak olanla yetinmesi yegâne zenginliktir.

Tecerrüd ise “bekâr olma, çıplak olma, her şeyden boş olma”⁶⁴ anlamlarına gelen, başka bir ifadeyle bir soyutlanma hâlini ifade eden kavramdır. Yalın, yalnız ve bekâr olarak yaşayan sûfilerin bu yolla insanî zaafılarından ve tanrısallığa giden yolun önündeki noksanlıklardan kendini soyutlaması anlamına gelir. Tecerrüd, Kalendirîler için hayli önemli bir kavramdır. Ocak’a göre dış görünüşlerinin perişan olması, yarı çıplak dolaşmaları, sürekli gezmeleri, dilenerek geçinmeleri tüm bu toplumsal hayatı reddeden hareketleri fakr ve tecerrüd dünya görüşünün maddî alandaki tezahürüdür.⁶⁵

⁶² Uludağ, Süleyman, (1995), “Fakr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 12, s. 132 İstanbul.

⁶³ Ocak, Ahmet Yaşar, 1992, s.143

⁶⁴ Devellioğlu, Ferit, (1970), “tecerrüd” “tecerrüd-i evrâk”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* kitabı içinde; Ankara: Doğu Matbaası, sf. 1258.

⁶⁵ Ocak, Ahmet Yaşar, 1992, s.161

Yukarıda da bahsedildiği gibi, fakr ve tecerrüdün bir gereği olarak Kalenderîler geçimini dilenerek sağlamaktaydılar. Dilenmek bu dervişler için iki anlama geliyordu. Birincisi dilenmek dünyevî işlerle meşguliyeti bir kenara bırakmaktır. Onlara göre maddî kazanç peşine düşüp bu çarkın içine girmek tanrıdan uzaklaşmaktır. Dolayısıyla çalışmayarak kendilerini hayat gailinden soyutlamış oluyorlardı. İkincisi dilenmek kibirlerinden arınmak için yaptıkları bir eylemdi. Hatta tarikata yeni gelen birini sırf eğitim olsun diye dilenmeye gönderdikleri oluyordu. Dervişlere göre dilenerek kibirden kurtulmayı öğrenmek tanrı ile “bir”leşme yolunda önemli bir adımdır. Tanrı kibirli olamazdı dolayısıyla bu kibir kurtulması gereken nefisti.

Dervişler için dilenmek toplumla temas kurmanın yegâne vasıtasıydı diyebiliriz. Dervişler dilenmek dışında topluma pek karışmamayı tercih eden bir gruptu. Karamustafa'nın aktardığına göre⁶⁶ dervişler Topluma karıştıkları zamanlar da insanlara içini gösteren ayna işlevi gördüklerini düşünürlerdi. Hatta yanlarında ayna taşıdıkları ve aynada insanlara kendilerini gösterme karşılığında para aldıkları da bilinmektedir. Ayna canlı cansız bütün varlıkları yansıtarak gösterme özelliğine sahip bir nesnedir. Dervişlerin kendi varoluşları bu anlamda manevî bir aynadır. İnsanlara kendi aracılığıyla ölümü hatırlatan dervişler, insanların dünyevî meşgalelerin beyhudeliğinin farkına varmalarına sebep olurlar. Tıpkı bu bahsi geçen dilenci dervişler gibi Abbasiler de dilenciye, insana ölümü ve öte dünyayı hatırlatan

⁶⁶ Karamustafa, Ahmet T, 2007, s.99

bir simge olarak görmüşlerdi.⁶⁷ Ocak, Kalenderîliğin kurucusu olduğu iddia edilen Cemâlû'd Dîn-i Sâdî'nin uzunca bir süre mezarlıkta yaşadığından bahsetmiştir⁶⁸. Dervişler nesne olan ayna vasıtasıyla insanlara zahirî olarak kendilerini, yani nasıl göründüklerini gösterirler. Dilenci dervişlerin bu ikili işlevi zahirî ve bâtinî anlamlara vakıf varlıklar olarak onları insanla tanrı arasında bir yere konumlandırmaktadır.

İslâmiyet'in kurucu metinlerinin ve bazı Müslüman tarikatların özellikle de Kalenderîliğin dilencilige yaklaşımındaki temel farkın ontolojik olduğunu söylemek mümkündür. Kurucu metinlerde kişi "insan" olarak yerini bilmeli ve verili toplum içinde düzeni bozmadan yaşamalıdır; düzeni bozmadan yaşayan ve ölen insan bu dünyada görevini yerine getirmiş olup "imtihanı" sorunsuz bir şekilde geçer. Kalenderîlikte ise "Varlığın birliği ve varlıkta birlik"⁶⁹ anlamına gelen vahdet-i vücûd inancıyla birlikte masivadan soyutlanma söz konusudur. Tanrı da dâhil olmak üzere cümle Varlığın birliği inancı kişileri, toplumu ve düzeni reddeden bir noktaya götürmüştür. Buradan hareketle dilencilik "bir olma" yolunda iyi bir araç olmaktadır. Dilenmek hem dünyevî işlerle meşguliyet azaltıyor hem de kibiri kırarak tanrısallığa

⁶⁷ Sarıkaya, Muammer, (2008), "Abbasiler Dönemi Arap Edebiyatında Dilencilik ve Dilenci Şairler", *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 504.

⁶⁸ Ocak, Ahmet Yaşar, 1992, s.27

⁶⁹ Demirli, Ekrem, (2012), "Vahdet-i Vücûd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 42, s. 431 İstanbul.

doğru yaklaştırıyordu. Bu anlamda iki farklı geleneğin dilencilige bakışındaki “hâlet-i ruhiye” tamamen farklıdır.

Kurucu metinlere göre düzen bozucu unsur olan dilenciligin bir geçim aracı olarak yeri hiçbir zaman bulunmamakta, dilencilige sadece bazı durumlarda geçici olarak müsamaha gösterilmektedir. Dilenmenin dilenen kişiyi alçaltması ya da dilenciye sadaka veren kişiyi soktuğu hâller ikincildir. Yine de verilen hiçbir şeyin karşılıksız kalmayacağını belirterek düzenin sarsılmaması için “isteyen kişi”nin de geri çevrilmemesi nasihat edilir. Fakat halk İslâmı’nın bir veçhesi olan Kalenderilikte “topluma karşı” dilencilik yapılmaktadır. Düzeni alt üst etmek, gerçeği göstermek ve kişileri terbiye etmek için yapılan bu dilencilik sadece bir geçim yolu anlamına gelmeyip aynı zamanda bir inanç pratiği ve dünya görüşünü de ifade etmektedir.

2.1.3. Osmanlı ve Türkiye’de Dilencilikle Mücadele

Bu bölümde dilencilige dair tarihsel bir iz sürülürken siyasî, ideolojik, iktisadî ve kurumsal bir okuma yapılmıştır. Bu iz sürmenin amacı derinlemesine tarihî incelemelerde bulunarak “Dilenciligin Tarihi”ni yazmak değil, bu coğrafyada dilencilige tarih içerisinde toplum ve devlet tarafından nasıl bakılmış, anlamı hangi nedenlerle ne gibi değişikliklere uğramış, kurumsal olarak nasıl mücadele yöntemleri geliştirilmiş olduğunu kısaca ortaya koyarak günümüz dilencilğini anlamlandırmada ufkumuzun açılmasına yardımcı olmaktır. Dilenciligin Osmanlı ya da Türkiye dışındaki tarihi muhakkak ki çok zengindir. Ancak farklı coğrafyalarda detaylı

incelemelerde bulunmak ne yazık ki bu tezin konusunu aşmaktadır. Yine de kısaca Avrupa tarihine göz atmanın Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyet'indeki değişimlerin kaynağını algılamak bakımından yararlı olabileceği kanısındayım.

Avrupa'da duruma genel olarak bakıldığında 16. yüzyıldan itibaren -tıpkı Osmanlı'daki gibi- dilencilerin şehir merkezlerinden uzaklaştırılmaya çalışıldığını görürüz. Kentten kovma ve sömürge sürgünleri bu anlamda bilinen uygulamalardır.⁷⁰ Foucault 17. yüzyıldan itibaren bütün Avrupa'da dilencilerin, fakirlerin, felçlilerin, cin çarpmışların, delilerin, cinsel hastalığa yakalananların, sakatların, yaşlıların, suçluların, ıslah edilmesi gereken çocukların ve tembellerin “kapatılma”ya⁷¹ başladığını söylemiştir. Ona göre önce Rönesans ve Reform hareketleriyle “fakirlik, sefalet, hayır” gibi kavramların anlamlarında bir dönüşüm yaşanmış, söz konusu kavramlar kutsal olmaktan çıkartılmıştır. Artık muhtaçlara yardım kiliseler yerine devletler ve kent yönetimleri tarafından fakirliği yüceltmek yerine yok etmek için yapılmaktaydı. Aydınlanma ile birlikte “akıl”ın dönüşümü de söz konusudur. Artık “akıl” Tanrısal olmaktan toplumsal olma yönünde bir değişim geçirmiştir. Toplum “akıl”ı bahsi geçen “kapatılan” gruplar ise “akıl dışı”nı temsil etmektedir. Bütün bu “toplumdışı” gruplar “asayiş” sorunu oluşturdukları gerekçesiyle Genel Hastaneler ve Hayır Bürolarında kitlesel olarak bir arada kapatılmışlardır. Foucault 1603 yılında papalık tarafından tercüme edilen *İlga Edilen Dilencilik*⁷² başlıklı metindeki, “İsa'nın

⁷⁰ Özbek, Nadir (1999), “II. Meşrutiyet İstanbul'unda Dilenciler ve Serseriler”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, Nisan, s. 35.

⁷¹ Foucault, Michel (2006), *Deliliğin Tarihi*, Ankara: İmge Kitabevi, s.85-133.

⁷² Foucault, 2006, s. 108.

ve Şeytan'ın fakirleri” ayırımından söz eder. İsa'nın fakirleri kapatılmayı kabul eden, orada huzur bulan, tâbî kılınmış, sisteme uyumlu “iyi fakirler”; Şeytan'ın fakirleri ise kapatılmayı reddeden, kaçmaya çalışan, isyankâr “kötü fakirler”dir. İyi fakirler huzuru orada bulup kapatılmayı kabul eder; kötü fakirler ise bunu reddettiği için kapatılması müstahak olanlardır. Netice itibariyle her iki durumda da fakirlerin kapatılması öngörülmektedir. Böylelikle “kapatma”nın niteliği uygulanan kişiye göre değişen hem bir mükâfat hem de bir cezalandırma yöntemi olmaktadır. Foucault'ya göre kapatma evlerinin temelinde fakirliğin ve sefaletin ahlâken cezalandırılması yatmaktadır. “Kapatma”nın bir başka veçhesi de “ıslah”tır. Düzensizliğin en büyük kaynağı “aylaklık” olarak görülmekte ve bu derdin devası olarak karşımıza “çalışmak” çıkmaktadır. Foucault, ıslah için çalışmanın hem ahlâkî hem de iktisadî bir boyutu olduğuna dikkat çeker. Kişiler çalışmak suretiyle insan varoluşuna karşılık vererek, ahlâkî ahite yeniden katılmış olacaklardır. Bunun yanı sıra kapatılanların çalıştırılması bir taraftan da ucuz iş gücü anlamına gelmektedir. Bu kitlenin kapatılmasının mukteditler açısından siyasal ve ekonomik bir diğer faydası ise herhangi bir toplumsal karmaşıklıkta isyan çıkarması en muhtemel kitlenin bir arada ve toplumdan tecrit edilerek tutmak suretiyle iktidarlarına yönelik potansiyel tehdidin gücünü sınırlamak olmuştur.

Avrupa'ya giden Osmanlı seyyahlarının bazıları da Avrupalı milletlerin dilencilige ilişkin tutumunu şaşkınlıkla karşılamışlardır. Bâki Asiltürk'ün *Osmanlı Seyyahlarının Gözüyle Avrupa* isimli eserinde aktardığına göre *Seyahatname-i Londra*'da yazar, büyük köşklere zenginler zevk çatarken, kenar mahallede yaşayan yoksulların, dilenmek yasak olduğu için açlıktan öldüklerini belirtmektedir. *Seyahat-i Asmaî*'de yazar, bazı zenginlerin sırf gösteriş yapmak için hayır kurumlarına

yardımda bulduklarını, ama bu gibi kimselerin sokakta dilencilere para vermediklerini belirtmektedir.⁷³ Bu tarz bazı mahkûm edici yaklaşımlardan anlaşıldığı gibi Avrupalıların dilencilere ve dilencilığe karşı tutumu Osmanlı seyyahlarının pek de aşına olduğu türden değildir.

2.1.3.1. Cerr Kâğıdından Teseülün Menine: Osmanlı'da Dilencilığe Bakışın

Dönüşümü

Dilencilığe bakışı ve bu konuda alınan tedbirleri tarihî belgelerde ve seyahatnamelerde yakalamak mümkündür. Avusturya'dan devlet görevlisi olarak gelip 1554-1562 yılları arasında Osmanlı'da yaşayan diplomat Ogier Ghiselin de Busbecq yaşadığı yılların izlenimini aktardığı mektuplarından oluşan *Türkiye'yi Böyle Gördüm* adıyla kitaplaştırılmış eserinde dilencilerden şöyle bahseder:

“Size Türk dilencileri hakkında da bilgi vermek isterim. Bunların sayısı bizim memlekettekilere nazaran hayli kalabalıktır. Kendilerine kutsal bir hava vererek yer yer dolaşır ve halkın dinî hislerine hitap ederek dilenirler. Dilenciliklerini mazur göstermek için bazıları aklen zayıf olduklarını söyler. Çünkü bu gibi zayıf akıllılar Türklerin saygı ve şefkatine nail olurlar. Onların evliya olduklarına ve ölünce doğruca cennete gideceklerine inanılır.

⁷³ Asiltürk, Bâki, (2000), *Osmanlı Seyyahlarının Gözüyle Avrupa*, İstanbul: Kaknüs Yayınları s. 560-561

Dilencilerin bir kısmı da Araplardır. Ellerinde bir bayrak taşıyıp atalarının İslamiyet’i yaymak için bu bayrak altından savaştıklarını söylerler. Her yerde dilenmezler. Akşamüzerleri sokaklarda gelip geçenlere bir limon, bir nar vesaire gibi şeyler uzatarak fiyatının birkaç katı para isterler. Bir şey satar görünerek yapılan bir nevi dilenciliktir bu da.”⁷⁴

Yazar Osmanlı dilencisiyle kendi ülkesinin dilencisini nicelik olarak kıyaslamış ve dilenci sayısının Osmanlı’da daha fazla olmasının sebebini dinî saiklere bağlamıştır.

16. yüzyıl ile birlikte Osmanlı’da dilencilik sorun olarak görüldüğü ve dilencilikle bir mücadele başlatıldığını söyleyebiliriz. Fakat bu başlayan mücadele dilencilik ortadan kaldırma, yasaklama ya da çalışma ile ıslah etme niteliğinde değil daha çok dilencilikten caydırmaya yönelik cezalarla sınırlandırılmıştı. Osmanlı’nın dilencilik karşısındaki bir taraftan “hor görürken” aynı zamanda “hoş gören” bu tutumu İslâmiyet’in tutumuyla da paralellik göstermektedir. Tarihçi Nadir Özbek’in Osmanlı İmparatorluğu’nda dilencilere yönelik politikaları incelediği çalışmasında⁷⁵, çalışabilecek güçte olan dilenciler yakalandığında, erkeklerin kürek, kadınların darp cezasına çarptırıldığını, çalışamayacak durumda olan malul, yaşlı ya da hasta

⁷⁴ Busbecg, Ogier Ghiselin De, (197?), *Türkiye’yi Böyle Gördüm*, çev. Aysel Kurutluoğlu, Kervan Kitapçılık s. 98.

⁷⁵ Özbek, Nadir, (2008), “Osmanlı İmparatorluğu’nda Dilencilere Yönelik Devlet Politikaları ve Kamusal Söylemin Değişimi”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 17-44.

dilencilerin ise Subaşının emriyle rahatsız ve rencide edilmediğini aktarmaktadır. Osmanlı'da bu gibi kimselere devlet tarafından *cerr kâğıdı* denen bir tür izin belgesi verildiği bilinmektedir. Cerr kâğıdı verilen dilenciler, dilenci defterlerine kayıt ediliyor ve dilenebilecekleri alanlar tayin ediliyordu. Dilencilerin istediği yerde dilenmeleri yasaktı. Bütün alınan tedbirlere rağmen dilenciler; cami, türbe ve tekke etraflarında, kalabalık caddeler ve köprüler gibi kalabalığın olduğu daha fazla para kazandıracak yer için o civarın muktedir kişilerine “dilenci şerefyesi”⁷⁶ denilen rüşveti vererek bol kazançlı yerlerde dileniyorlardı. Sağlam ve sağlıklı olup da dilencilik yapmak isteyen kimseler ise cerr kâğıdı alma sorununu “dilenci îradcılar” sayesinde çözüyorlardı. “Dilenci îradcısı”⁷⁷ hem dilenciye gelirinden pay getirmesi karşılığında cerr kâğıdı sağlayan kişiler için hem de sakatları, kadınları, yaşlıları toplayarak dilendiren kişiler için kullanılan bir tabirdi. Evliya Çelebi'nin Seyahatname'de aktardığına göre⁷⁸ dilenciler esnaf olarak kabul ediliyordu. Osmanlı'nın dilencilere karşı bu tutumu onları yok etmeye değil, belge aracılığıyla kayıt altında tutarak kontrol etmeye yönelikti. Özbek'in makalesinde⁷⁹ bahsettiği

⁷⁶ Koçu, Reşat Ekrem, (1966), “Dilenci, Dilenciler”, İstanbul Ansiklopedisi, Koçu Yayınları: İstanbul, sf. 4572-4579.

⁷⁷ Koçu, Reşat Ekrem, 1966, s. 4572-4579.

⁷⁸ Çelebi, Evliya, (2011), *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul 1. Kitap 2. Cilt*, haz: Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, İstanbul: YKY, s. 484.

⁷⁹ Özbek, Nadir, (2008), “Osmanlı İmparatorluğu'nda Dilencilere Yönelik Devlet Politikaları ve Kamusal Söylemin Değişimi”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar*

üzere; İkinci Mahmud dönemine kadar dilenciler lonca düzeninde teşkilatlanmış olup kâhyası aracılığıyla devletle ilişki kurmuş fakat İkinci Mahmud döneminde dilenciliği denetlemek için doğrudan hükümete bağlı “Seele Kethüdalığı” ihdas edilmiştir. Artık hükümete doğrudan bağlı olan bu kethüdalık bahsi geçen kayıtları tutar ve dilenci tezkerelerini verirdi.

18. yüzyıldan itibaren Avrupa aydınlanması ve Osmanlı’da Tanzimat’la beraber kapitalizmin gelişmesine paralel olarak birçok kavrama olduğu gibi “çalışma” kavramına da bakış değişmiştir. Artık çalışmak kurtuluşun reçetesi olarak sunulmakta, “dünyayı çalışarak cennete çevirme”⁸⁰ fikri ön plana çıkarılmaktadır. Tanzimat’la birlikte Osmanlı devleti çalışabilecek güçte olup çalışmayanların heba edilen emeği ile ilgilenmeye başlamıştır. Bu gibi kimseler taşraya -İstanbul dışına- çalışmaya gönderilmiş ve çalıştırarak ıslah etme politikası izlenmiştir. 1759 tarihli Kocaeli Sancağı Paşası ile İzmit Kadısına hitâben yazılmış bir fermanla uygulamanın nasıl yapılacağı şu şekilde anlatılmıştır:

“...Cümle âzâsı tam ve sıhhati yerinde olduğu halde İstanbul'da dilenmekte olan 43 nefer dilenci toplanmış ve bir kayığa konularak İzmit'e

ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 21.

⁸⁰ Şirin, İbrahim, (2008), “Avrupa ve Osmanlı Seyyahlarının İzlenimiyle Osmanlı ve Avrupa'da Dilencilik”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 69.

gönderilmiştir. Her birini muhalif işlerde kullanmak üzere köylü ve sanatkâr yanına amele ve ırgat olarak dağıtın ve kaçmamaları için, gereken tedbir alınsın...»⁸¹

Çalışmayan insanlar artık ahlâkî bir problem teşkil ediyor ve toplumun sağlığını tehdit ediyordu. İnsan tüketen bir canlı olduğu için üretmesi gerekiyordu. Üzerine düşeni üretmek toplumsal bir görev ve bir arada yaşamın gereği olarak görülmeye başlanmıştı. Birilerinin bu toplumsal ödevini yerine getirmeden başkalarının üzerinden tüketmesine artık hoş bakılamazdı. Bu anlamda dilencilikle mücadele de aynı zamanda çalışmayı, ahlâkî ve toplum sağlığını koruyan bir unsura dönüşüyordu. “Cezalandırma ya da Mükâfatlandırma: Yoksulluk, Dilencilik ve Din” bölümünde ifade edildiği gibi “çalışma” ile “ahlâk” ilişkisi önemli ölçüde Protestanlığı çağrıştırır. Weber’in iddia ettiği üzere kapitalizmin ahlâkını da zaten Protestanlığın bu ruhu oluşturmaktadır. Osmanlı’da “Çalışma” kavramında bahsi geçen değişimler yaşanırken çalışmayacak durumda olanları da devlet izniyle dilencilığe devam ettirmek yerine onlara yardım yaparak dilenmelerini engellemeye çalışacak politikalar geliştirilmiştir. Özbek⁸² 19. yüzyıl’da Osmanlı’da modern devletin oluşum sürecinde sosyal hayata ve gündelik yaşama fazlasıyla müdahale edildiğinden söz eder. Sağlığa ve refaha yönelik politikalarla aynı zamanda sosyal ve ahlâkî kontrolle nüfusun üretken kapasitesinin potansiyeliyle ilgilenmeye başladığını ifade eder.

⁸¹ Koçu, Reşat Ekrem, (1970), “Dünden Bugüne Dilenciler”, *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı: 26, s. 26.

⁸² Özbek, Nadir, (2008), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet: Siyaset, İktidar ve Meşruiyet (1876-1914)*, İstanbul: İletişim Yayınları s. 19.

Darülaceze'nin -bakıma muhtaç kimsesizler, sakatlar, yaşlılar, terkedilmiş çocuklar için bakımevi-, Darü'l Hayr-Ali'nin -Kimsesiz ve yetim çocuklar için bakımevi-, Eytam⁸³ Nazırlığı'nın, Darüşşafaka'nın, Darüleytam'ların, Hamidiye Etfal Hastanesi'nin, Eytam idaresi ve Eytam sandıklarının kurulmasını bu politikalar çerçevesinde değerlendirebiliriz. İkinci Abdülhamit döneminde açılan bu hayır kurumlarıyla birlikte padişah, hem yardımsever yönetici olarak halk ile yakınlaşmaya çalışmış hem de üretken olanları kollamayı emeklerini ortaya koymak suretiyle dilencilerini engellemeye çalışmıştır. Darülaceze'nin açılmasıyla, gerçek muhtaçların yardım görmelerini sağlayarak ilk defa resmen dilencilik "yasaklanmış"⁸⁴ olmaktadır.

Özbek⁸⁵ İkinci Meşrutiyet döneminde dilenciler ve serseriler için çalışmayı tercih etmek ve etmemek üzerinden bir ayırım yapıldığından bahsetmiştir. Ona göre; eğer yaşlı, malul ve hasta iseniz çalışmamayı tercih söz konusu değildir, böyle bir tercihin imkânı yoktur. Dolayısıyla devlet bu gibi kimselere hayır kurumları vasıtasıyla yardımda bulunmalıdır. Fakat eğer bir engeliniz yok da çalışmama tercih ediliyorsa o zaman bunun adı tembelliktir. Bu grubu da dilenciler, serseriler ve fuhuş

⁸³ Eytam: Yetim kelimesinin çoğuludur.

⁸⁴ Göktaş, Uğur, (1994), "Dilenciler", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 3, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı s. 53.

⁸⁵ Özbek, Nadir, (2008), "Osmanlı İmparatorluğu'nda Dilencilere Yönelik Devlet Politikaları ve Kamusal Söylemin Değişimi", *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 30-31.

yapan kadınlar oluşturuyordu. Yani gücü çalışmaya yetip “çalışmamayı” tercih edenler. Yeni kanunlarla büyükşehirler bu “gayri meşru”⁸⁶ kesimden arındırılmaya çalışılıyordu. Bu dönemde dilencilerin şehri bozan bir görüntü sergilediğine ve modern görünümü bozduğuna dair genel kanı oluşmaya başlamıştı. Özbek⁸⁷ dönemin gazeteleri ile ilgili yaptığı incelemede, dilencilere dair haberlerin ana temasını dilencilerin her türlü görüntüleriyle çirkin bir imaj sergilemek, Osmanlı'nın saygınlığı ile oynamak, insanları hareketleriyle ve görüntüleriyle rahatsız etmek oluşturduğunu ifade etmiştir. 1905 tarihinde toplanan Meclis-i Vükela'nın⁸⁸ bu konuyu gündemine ele alış tarzı şöyledir:

“Dâhiliye Nezareti, köprü üzerinde dilencilikğin önlenmesine ilişkin bir talimatnameye göre, iki veya üç belediye zabıtasıyla Darülaceze'den bir görevliden oluşan bir ekip, köprü üzerinde sürekli devriye gezecek ve gördükleri dilencileri tutuklayacaklardır.”⁸⁹

⁸⁶ Özbek, Nadir, (2008), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet: Siyaset, İktidar ve Meşruiyet (1876-1914)*, İstanbul: İletişim Yayınları s. 52.

⁸⁷ Özbek, Nadir, (2008), “Osmanlı İmparatorluğu'nda Dilencilere Yönelik Devlet Politikaları ve Kamusal Söylemin Değişimi”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu* sf. 23.

⁸⁸ Meclis-i Vükela: Osmanlı'da sadrazamın başkanlığında toplanan bakanlar kurulu

⁸⁹ Özbek, Nadir, (2008), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet: Siyaset, İktidar ve Meşruiyet (1876-1914)*, İstanbul: İletişim Yayınları s. 80.

Böyle bir kanun çıkmasına rağmen *Şehir Mektupları* isimli eserinde Ahmet Rasim de dilencilerin tutuklanması ile ilgili bir tanıklığını şu şekilde aktarır:

“... beri taraftan bir feryâdtır koştur. Kör bir dilenci kadın bağıyor. Me'mûrlar, kendisini Dârülaceze'ye götürmek için araba getirmişler. Kadın, “gitmem!” diye haykırıyor, çırpınıyor, etrafa saldırıyor. Manzara, büyük ibret verici. Hükûmet bir kişiyi dilencilik ayıbından, sefaletten kurtarmak için kendisine bir saâdet yuvası hazırlamış, dâvet ediyor. Sefil kadın, bu nimeti nankörce tepiyor. “Dileneceğim!” diyor. Millettin sunduğu merhâmete hakaret ediyor.”⁹⁰

İnsanların gözünde artık muhtaç durumda olup da Darülaceze'ye gitmeye yanaşmayana merhamet göstermemek gerekiyordu. Çünkü onun sorunu bakıma muhtaç olup olmamakla alâkalı değildi; o dilenciligi meslek edinmişti.

1908 Devrimi ve Meşrutiyet rejimi ile birlikte düzenle ilgili güvenlik kaygıları daha da artmış ve güvenliği sağlamak için yeni “serseri kanunu” yürürlüğe girmiştir. Bu kanuna göre serserilik şöyle tanımlanır:

“Hiçbir vasıta-i maişeti bulunmadığı ve çalışma kudreti olduğu halde lâakal iki aydan beri bir güne kâr ve kisb veya sanatla meşgul olmayan ve bu müddet zarfında iş bulmak için teşebbüsât-ı lâzımede bulunduğunu dahi ispat edemeyip şurada burada dolaşan kimselere serseri itlâk olunur. Çalışmaya muktedir iken tesse'ülü maişet ittihaz edenler dahi serseri addolunurlar.”⁹¹

⁹⁰ Rasim, Ahmet, (1971), *Şehir Mektupları*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, s. 35.

⁹¹ Özbek, Nadir, (2008), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet: Siyaset, İktidar ve Meşrutiyet (1876-1914)*, İstanbul: İletişim Yayınları s. 94-95.

Bu tanımlamaya göre dilenciler de serseri addedilmişlerdir. Böylelikle dilencilik potansiyel suçluluk anlamında toplumda marjinalleştirilmiştir. Suçtan uzaklaştırmak için onları işe teşvik etmek gerekiyordu. Zira artık işsiz güçsüz kimsenin her türlü kötülüğü yapabilecek kişi olduğu anlayışı hâkim olmuştur.

Osmanlı'da dilencilik için içeri ve dışarıya göçler de yaşanmıştır. Dışarıdan Osmanlı topraklarına çok dilenci gelmiş, Osmanlı vatandaşları da Avrupa'ya ve Amerika'ya dilencilik yapmak için göç etmişlerdir.⁹² Osmanlı bu göçleri engellemek için de çaba sarf etmiştir.

Said Öztürk *Osmanlı Devleti'nde Dilenciliğin Önlenmesi*⁹³ isimli çalışmasında dilencilığe karşı alınan tedbirleri şu şekilde sınıflamıştır: Sürme, sokaklardan uzaklaştırma, kethüdalık kurulması ve dilencilerin kayıt altına alınması gibi *idarî tedbirler*, Teseülün Menine Dair Nizamname⁹⁴ gibi *yönetmelik ve nizamnameler tanzimi*, kürek ya da hapis cezası gibi *Cezai tedbirler*, Darülaceze'nin,

⁹² Kızıllıkan, Ayşe Özdemir, (2008), “Arşiv Belgelerine Göre II. Abdülhamit Döneminde Dilencilik Yapan Yabancılar ve Yurtdışına Dilencilik İçin Giden Osmanlı Vatandaşları”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 99-108.

⁹³ Öztürk, Said, (2008), “Osmanlı Devleti'nde Dilenciliğin Önlenmesi”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 109-122.

⁹⁴ Nizamnamenin tam metni Ek-1'dedir.

Darü'l Hayr-Ali'nin, Darüşşafaka'nın kurulması gibi *kurumsal tedbirler* ve son olarak da Fukaraperver Cemiyetleri, Bayburt Müslüman Dilendirmezler Cemiyeti gibi *sivil toplum kuruluşu faaliyetleri*.

1896 yılında çıkarılan ve hâlâ yürürlükte olan dilenciliğin yasaklanmasına dair ilk kanun *Teseülün Menine Dair Nizamname*'yi açıklamayı yönetmeliklerin dilencilere/dilencilige bakış açısını anlama bakımından özellikle önemsiyorum. Tüzüğün ilk maddesinde yönetmeliğin Darülaceze'nin açılmasıyla birlikte yürürlüğe konulacağı belirtilmektedir. İkinci maddesinde Darülaceze'ye konulacak kişilerin “yaşamını sürdürmesine mani olacak şekilde engeli veya hastalığı bulunup kimsesiz olan ya da kimsesiz olmayıp bu gibi kimselere bakmakla yükümlü olan kişilerin de kendilerinin geçim sıkıntısı çektiği, yardıma muhtaç kişiye faydası dokunmadığı durumda” olması gerektiği vurgulanmıştır. Kanunun üçüncü ve dördüncü maddeleri Darülaceze içi yaşama yöneliktir. Bu maddelerden Darülaceze'ye kişilerin din, dil, ırk ve cinsiyet ayrımı yapılmaksızın alınacağı anlaşılmaktadır. Beşinci ve altıncı maddelerde ise Darülaceze'nin iç idaresinin nasıl kurulacağı, kimlerin hangi usullere göre tayin edileceği anlatılmıştır. Yedinci maddesinde gelirin nasıl toplanacağı üzerinde durulmuştur. Burada ilginç olan gelir kaynaklarından birinin de “bağış” olarak gösterilmiş olmasıdır. Yani kurum devamlılığını sağlamak için insanlardan kendilerine para vermelerini talep etmektedir. Bu durumda dilenciliği Darülaceze vesilesiyle yasaklayan devlet yine insanlardan para isteyerek bir anlamıyla dilenciler ve sadaka verenler arasında bir nevi aracı olmaktadır. Nizamnamenin sekizinci ve dokuzuncu maddeleri dilencilige bakışı anlama bakımından hayli önemlidir. Sekizinci maddede sakat ve kimsesiz olup dilenenlerden İstanbullu olanların darülacezeye, taşralı olanların ise memleketlerine gönderilecekleri söylenmektedir.

Bunların haricinde kimseye bir rahatsızlık vermeyip bir “san’at” vesilesiyle dilenenlere karışılmayacağı belirtilmiştir. Dokuzuncu maddede çalışabilecek durumda olup da dilenenler üzerinde durulmuştur. Bu gibi kimselerin zabıta tarafından yakalanıp İstanbullu olanların ya da söz konusu yerde ikamet edenlerin bir kereye mahsus olmak üzere kefaretle salınacakları, taşralı olanların ise memleketlerine gönderilecekleri belirtilmiştir. Fakat durumun tekrarı hâlinde İstanbullu olanlar da taşraya sürülecek ve “ıslahhane ve sanayihane”si bulunan yerlerde barındırılacaklardır. Sekizinci ve dokuzuncu maddelerden dilencililiğin yasaklandığını anlayabiliyoruz. Fakat nizamnamenin “san’at” vesilesiyle dilenenleri hariç tutması ilginçtir. Söz konusu kişilerin “dilenen” olarak tanımlanmasına rağmen halka rahatsızlık vermedikleri düşünüldüğü için bu dilenme biçiminin yasaklamamasından hareketle devlet tarafından “kötü” addedilen dilencililiğin “rahatsızlık veren” şeklinin mesele edildiğini söyleyebiliriz. Buna ilaveten dilencileri İstanbul dışına sürgün ederek “göze görünmemesini” sağlamak dilencilikle mücadele yolu olarak görülmüştür. Fakat bu gözden irak sürgün mekânında da “ıslahhane ve sanayihane” vasıtasıyla kişileri çalıştırmak suretiyle “doğru” davranışa yönlendirme amaçlanmıştır. Nizamnamenin onuncu ve sonuncu maddesinde ise tüm bu uygulamaların Dâhiliye Nezareti emrinde olduğunu belirtilmiştir.

Dilencilikle mücadelenin sivil toplum ayağına bakıldığında yukarıda da bahsi geçen Fukaraperver Cemiyetleri ve Bayburt Müslüman Dilendirmezler Cemiyeti görülebilir. Sadık Sarıman’ın Fukaraperver Cemiyetlerinin dilencilikle mücadelesini konu alan *Osmanlı Fukaraperver Cemiyeti'nin Fakirlik ve Dilencilikle Mücadelesi* isimli çalışmasında; İttihat ve Terakki tarafından kurulmuş bu sivil toplum kuruluşlarının amaçlarından birinin de dilencililiği engellemek olduğunu belirtmiştir.

Yine bir sivil toplum örgütü olan *Bayburt Müslüman Dilendirmezler Cemiyeti*’nden bahseden çalışmasında⁹⁵ Murat Kumbasar, cemiyetin gayesini “işsizliği bahane edip dilenen insanlara iş bulmaktır” şeklinde aktarmıştır. Cemiyetin amacı ve niyeti yönetmeliğinde şöyle bildirilmiştir:

“MADDE-1: Bayburt’ta “Bayburt Müslüman Dilendirmezler Cemiyeti” adıyla bir cemiyet kurulmuştur.

MADDE- 2: Cemiyet kısaca söylemekle maksadını bildirmiş, hatta husule gelmiş olmak ümidini besleyerek ilan eder ki, işin, işlemenin dostudur. İşsizliğin, dilenciliğin düşmanıdır. İmdi, işsizliği bahane edinerek dilencilığe girişmiş yahut girişecek olanlara iş bulmayı sadakanın en makbulü tutar.”⁹⁶

Dilenciliğin bu denli mesele edildiğini görmek hatta bu “sorun” üzerinden örgütlenilmesi bizim açımızdan çok değerlidir. Osmanlı devletinin çöküş dönemine denk gelen zamanlarda böylesine örgütlülüklerin ortaya çıkması bir yandan kaos anlarını sübvansetme işlevine sahipken bir taraftan da yeni devrin toplum ve birey görüşünü ortaya sermektedir. Bu yeni devir, insanları “kul” olmaktan çıkartıp akla, ilerlemeye ve gelişmeye inanan, bilgi ve becerilerini sergileyebilecek şekilde tasavvur ederek evrensel yeni toplum ve evrensel yeni birey yaratma çabasındadır.

⁹⁵ Kumbasar, H. Murat, (2008), “Bayburt Müslüman Dilendirmezler Cemiyeti İle İlgili Tarihi Belgenin Tahlili”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 375-390.

⁹⁶ Kumbasar, H. Murat, 2008, s. 379

Bununla beraber bu anlayış ve teşkilatlanmanın ardındaki iktisadî sebebin dönemin sanayileşme çaba ve hamlelerini sekteye uğratacak biçimde işgücünün atıl kılınması olduğu söylenebilir.

2.1.3.2. Bir Kabahat Olarak Dilencilik

İktisatçı Sungur Savran *Türkiye’de Sınıf Mücadeleleri* isimli kitabında⁹⁷ 16. yüzyılda Batı’da ticaret sermayesi ve kapitalizmin yükselme sürecine paralel olarak Osmanlı’nın bir pazara dönüşmesiyle ülkedeki kapitalist üretim öncesi ilişkilerinin çözülmeye başladığını bunun da imparatorluğun çöküşünü hazırladığını belirtmiştir. Osmanlı’da Tanzimat ile başlayan batılılaşma hareketini, Meşrutiyet ve Cumhuriyet rejimleri takip etmiş, Cumhuriyetin ilan edilmesiyle siyasal, ekonomik ve toplumsal olarak köklü ve hızlı dönüşümler yaşanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti monarşiden cumhuriyete geçmiş laik, demokratik bir hukuk devleti olarak artık sosyal meselelere Osmanlı’dan daha farklı saiklere dayanarak eğilmiştir. Cumhuriyet bir anlamda toplumun yeniden inşası anlamına gelmektedir. “Herkesin olan” anlamına gelen cumhuriyetin⁹⁸ tam da bu nedenle temel ilkesi “eşitlik” olmaktadır. Bu rejimde herkes iktidara eşit mesafede ve tersinden iktidar da herkese aynı mesafede olmalıdır ki “herkesin olma” durumu gerçekleşebilsin. Bu anlayış beraberinde “birey”

⁹⁷ Savran, Sungur, (2010), *Türkiye’de Sınıf Mücadeleleri*, İstanbul: Yordam Kitap, s.39.

⁹⁸ Cangızbay, Kadir, (2005), “Cumhuriyet”, *Kavram Sözlüğü*, ed: Fikret Başkaya, Ankara: Özgür Üniversite, s. 91-96.

kavramını da getirmektedir. “Birey” olmak ekonomik, ideolojik ve felsefî anlamda herkese yeni sorumluluklar yüklemektedir. Dolayısıyla “dilenciler” de her insan gibi “birey” olmanın gereğini yapmakla mükellef kişiler olarak addedilmektedir. Artık bir maluliyeti olanları topluma eşit bir şekilde kazandırmak “sosyal devletin” görevi olmakta ve dilencilik yeni kanunlarla önlenmeye çalışılmaktadır.

Türk Ceza Kanunu’nda dilencilikle ilgili bir madde bulunmaktadır.

“Dilencilik

Madde 229- (1) Çocukları, beden veya ruh bakımından kendini idare edemeyecek durumda bulunan kimseleri dilencilikte araç olarak kullanan kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Bu suçun üçüncü derece dâhil kan veya kayın hısımları ya da eş tarafından işlenmesi halinde verilecek ceza yarı oranında artırılır.

(3) Bu suçun örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenmiş olması halinde, verilecek ceza bir kat artırılır.”

Türk Ceza Kanunu’na göre dilenmenin kendisi değil de “kendine malik olamayan” insanların dilendirilmesi suç olarak görülmüştür. Ayrıca kanunda aileye dair bir ifade de mevcuttur. Bir aile ferdinin bir diğer aile ferdini dilendirmesine -ki bunu da üçüncü derece ile daraltmaktadır- bir buçuk misli ceza vermek suretiyle aile fertlerinin birbirleriyle bu tarz bir “kötülük” ilişkisi içinde olmaması gerektiğine işaret etmektedir. Ek olarak TCK’nın 220. Maddesine dayanarak, dilencilüğün organize olarak yapıldığı durumlarda -cürüm niteliğinde- suç sayıldığı yorumu yapılabilir. Birilerini dilendirmek, suç işlemek üzere örgüt kurmak anlamına gelebilir

ve aslında yoruma tâbidir. Bu durumda yine suç sayılan dilenmek olmayacak, çeteyi kuran ve dilendiren insanlar dolandırıcılık, gasp ya da darp gibi suçlardan yargılanabilecektir. Hukukî düzenlemede dilencilik Kabahatler Kanunu'nda değerlendirilmiştir. Kabahat kelime olarak uygunsuz hareket, yakışsız davranış anlamına gelmektedir.⁹⁹ Fatih Selami Mahmutoglu'nun *Suç-Kabahat Ayrımı- İdari Ceza Hukukunun Temelleri*¹⁰⁰ makalesinde bahsettiği üzere; aslında kabahat de suçun bir türü olmasına rağmen günümüzde “cezalandırma”nın toplumsal düzeni sağlamada kullanılacak son araç olarak düşünülmesi ve görece “önemsiz” denebilecek durumların “ceza” ile değil başka müeyyedelerle karşılanabilecek olması ve bütün bunlara ilaveten mahkemelerin iş yoğunluğunun ve maliyetinin azaltılması düşüncesiyle kabahatler suç olmaktan çıkarılmıştır. Kabahatler Kanunu'nun ilk iki maddesine bakıldığında neleri konu almış olduğu görülür:

“**Madde 1-** (1) Bu Kanunda; toplum düzenini, genel ahlâkı, genel sağlığı, çevreyi ve ekonomik düzeni korumak amacıyla;

- a) Kabahatlere ilişkin genel ilkeler,
- b) Kabahatler karşılığında uygulanabilecek olan idarî yaptırımların türleri ve sonuçları,
- c) Kabahatler dolayısıyla karar alma süreci,
- d) İdarî yaptırıma ilişkin kararlara karşı kanun yolu,

⁹⁹ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=KABAHAT

¹⁰⁰ Doç. Dr. Fatih Selami Mahmutoglu, Suç- Kabahat Ayrımı- İdari Ceza Hukukunun Temelleri
<http://fsmahmutoglu.av.tr/pdf/e347388642006e588cf2c697c444aa95c3fa57d77818090242.pdf>

e) İdarî yaptırım kararlarının yerine getirilmesine ilişkin esaslar,
Belirlenmiş ve çeşitli kabahatler tanımlanmıştır.

Tanım

Madde 2- (1) Kabahat deyiminden; kanunun, karşılığında idarî yaptırım uygulanmasını öngördüğü haksızlık anlaşılır.”

Bu çerçevede Kabahatler Kanunu'nun dilencilikle ilgili maddesi de bulunmaktadır:

“Dilencilik

Madde 33 - (1) Dilencilik yapan kişiye, elli Türk Lirası idarî para cezası verilir. Ayrıca, dilencilikten elde edilen gelire el konularak mülkiyetin kamuya geçirilmesine karar verilir.

(2) Bu kabahat dolayısıyla idarî para cezasına ve elkoymaya kolluk veya belediye zabıta görevlileri, mülkiyetin kamuya geçirilmesine mülkî amir veya belediye encümeni karar verir.”

Bu şekliyle dilencililiğin kabahatler kanunu çerçevesinde toplum düzeni, genel ahlâk, genel sağlık, çevre ve ekonomik düzen ile bağının kurulduğu söylenebilir. Kanuna göre dilencilik de kumar, sarhoşluk, gürültü, rahatsız etme, çevreyi kirletme gibi bir kabahat sayılmıştır. Kabahatler, tehlikesi ve bedeli büyük olmayan aynı zamanda sicile işlenmeyen basit suçlardır. Kabahat işlemenin cezası, bozulduğu kabul edilen toplumsal düzeni tesis edebilmek için, idarî tedbirler ve paradır. Söz konusu cezalar caydırıcı olmaktan çok eğitici sayılabilecek şekilde düzene davet ve ikaz niteliğindedir. Türkiye Belediyeler Birliği'nin bastığı “Zabitanın Cep Kitabı”na

göre¹⁰¹ 2014 yılı için dilencilik yapmanın para cezası 91 TL'dir. Ayrıca dilencinin üzerinden çıkan dilencilikten elde edilmiş paraya da el konularak kamuya geçirilir.

Ömer Gedik *Dilenciliğin Türk Pozitif Hukukundaki Yeri* çalışmasında¹⁰² yaşanan bir olayı aktarmaktadır. Evine gelen haciz memuruna “dilenci” dediği için bir vatandaş dava edilmiş, sonucunda ise Yargıtay “dilenci” kelimesini hakaret olarak kabul etmiştir. Yargıtay'ın 2002 yılında verdiği bu karar dikkate değerdir. Bu hüküm de yine toplumun dilencilığe nasıl baktığını gözler önüne sermektedir.

Türkiye'de dilencilikle mücadele eden kurum belediyelerin zabıta birimleridir. Buraya kadar anlatılanlar dilencilikle ilgili hukukî ve idarî tutumların ifadesidir. Lakin yaşam pratiğinin bundan hayli farklı olduğu aşikârdır. Alan araştırması yaptığım bölge olan Ankara'da Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin “Dilenci Barınağı”na gün içinde zabıta ekiplerinin sokaktan topladığı dilenciler getirilir. Dilencilerin üstleri arandıktan sonra kayıt işlemleri yapıp akşam serbest bırakılmak üzere barınakta tutulur. Hatta çoğu zaman akşama kadar bile tutulmazlar. Ankara'da sorumluluk esasen büyükşehir belediyesinde olmakla birlikte merkez ilçelerin belediyeleri de dilenciler için özel olarak oluşturduğu ekiplerle kendi bölgelerinden dilencileri toplayıp barınağa teslim ederler. İlçe belediyelerinin

¹⁰¹ Çelik, M. Lamih & Böke, Veli, (2014), “Dilencilik”, *Zabitanın Cep Kitabı*, Ankara: Türkiye Belediyeler Birliği, s. 100.

¹⁰² Gedik, Ömer, (2008), “Dilenciliğin Türk Pozitif Hukukundaki Yeri”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 567.

dilencilerle ilgili bir işlem yapmaya yetkisi yoktur. Onlar bir anlamıyla büyükşehir belediyesi zabıta ekiplerine destek kuvvet olarak görev yaparlar. Ankara’da emniyet güçleri de şikâyet üzerine denk geldikleri dilencileri karakola götürüp belediye görevlilerine teslim etmek üzere haber verirler. Dilencilikle mücadelede esas sorumlu kurum belediyelerdir. Yukarıda da bahsi geçtiği gibi dilencililiğin caydırıcı bir cezası bulunmamaktadır. Dilenciler ekipler tarafından yakalandığı gün sadece çalışamazlar o kadar. Bu durum da dilenciler ve zabıta ekibi arasında farklı bir ilişkinin oluşmasına yol açar. Yakalanma işinin dilenciler açısından hiçbir ciddiyeti yoktur ve barınaktan çıktıkları anda yine dilenmeye giderler. Sonra aynı kişiler yine yakalanır ve bu döngü neredeyse ahbablığa dayanan bir ilişkinin gelişmesine zemin hazırlar.

2.2. Yazın Hırka Giydiren Kışın Ayakkabısız Dolaştıran Bir Meslek: Dilencilik ve Performans

Her insan sözlü ya da sözlü olmayan birtakım işaretler üzerinden izlenim yaymaktadır. Performans, kişilerin hangi sonuca yol açacağını tahmin ederek karşı tarafı etkilemek amacıyla hedeflediği bir izlenimi yayma çabasıdır. Sosyal bilimler söz konusu olduğunda ise performans, kişilerin bu izlenimler aracılığıyla bunu yayan kişi hakkında fikir sahibi olunabileceğine dair bir ön kabule dayanan eylem çözümleridir. Performans üzerine çalışmış olan sosyolog Erving Goffman, *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu* isimli, kişilerin gündelik yaşamı içinde sürekli “performanslar” sergilediğini temel argüman olarak aldığı kitabında performansı,

sağduyuya dayalı, koşullara bilinçsiz tepkinin maksatsız ürünü olan “gerçek performans” ve kasıt ile bir araya getirilmiş sahte unsurlardan oluşan “düzmece performans” olarak ikiye ayırır.¹⁰³ Ben de bu çalışmada performanstan bahsederken performans kavramını çoğu zaman “düzmece performans” anlamıyla kullandım.

Yine performansı içeren “damgalı olmak”, “damgalamak”, “damgalılarla kurulan” ilişkileri ele aldığı *Damga* isimli çalışmasında Goffman dilencilere bakışımızı genişletecek tespitlerde bulunmaktadır. Ona göre “damga” bir ilişki biçimi, addedilen bir sosyal kimliktir. Bu haliyle “Damga” hem fizikî hem de sosyal alana atıfta bulunan bir kavramdır. Goffman itibar kaybettiren bir sosyal süreç olan damganın üç tipi olduğunu söyler.¹⁰⁴ Birincisi bedensel bir kusur, ikincisi eşcinsellik, bağımlılık, delilik, işsizlik gibi sapkınlığı, ahlâksızlığı, irade zayıflığını ima eden hâllerdir. Üçüncü damga tipi ise ulus, din, ırk, etnik köken gibi soya dayanan ve aktarılabilen, ailece paylaşılan durumlardır. Goffman’ın bu ayırımına göre dilencilik ikinci tip damgaya denk düşmektedir. Kimlik etkileşimlerle inşa edilen bir şey olduğundan kimle, nerede, nasıl, ne zaman, olduğuna istinaden sürekli değişecektir ve yazara göre bu etkileşimde damgalı birey aynı zamanda sürekli performans sergileyendir. Damgalı kişi damgalıyı oynayan konumundadır. Kendisi ile ilgili durumu idare etmekte de ustalaşmış kişidir. Goffman benlik sadece sunulmamalı kabul de görmeli derken alan araştırmasından bir hırsızın şu cümlesine de yer vermiştir: “Polis, diğer suçluların dışında, seni olduğun gibi kabul eden tek

¹⁰³ Goffman, Erving, (2009), *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*, İstanbul: Metis Yayınları, s.76.

¹⁰⁴ Erving, Goffman, (2014), *Damga*, Ankara: Heretik Yayıncılık, s.33.

kişidir”.¹⁰⁵ Bu açıdan bakınca dilenci-zabıta ilişkisinin de benzer durum sergilediği söyleyenebilir. Bazı dilencilerin aileleri onların dilencilik yaptıklarını bilmez. Bu anlamda “çifte hayat”¹⁰⁶ sahip damgalıların genel olarak dilenme performansları da kendilerini gizleyecek özellikle de yüzünü saklayacak biçimdedir ve bu yolla bir “tanıdığın” bakışından kendilerini sakınırlar. Benzer nedenle fotoğraflarının çekilmesini de istemezler. Resmî olarak ifşa edileceklerinden tedirginlik duymakta kendilerine bunun yapılmayacağı söylendiğinde ise farklı bir yaklaşım göstermektedirler. Biraz önce bahsi geçen hırsızın sözünden de yola çıkarak bu ilişkide dilenciler, zabitanın kendilerini oldukları gibi kabul ettiğini deneyimlemektedirler. Dilenciler sırlarını bilen ve bunu ifşa etmeyen zabıtalarla başka tür bir yakınlık kurmaktadır. Goffman’ın kullandığı bir diğer önemli kavram “soytarılaştırma”¹⁰⁷dir. Bu da damgalı kişinin kendisine yüklenen bütün nitelikleri, sıfatları sergilercesine davranmasıdır. Dilencilerden de gerçekten beklenen bir çeşit soytarılaştırılmış teatral performanstır. Birinin başkasından para isteyebilmesi için çalışmayacak durumda olması gerekiyorsa malul olmayı ya da fakru zaruret içinde bir yoksul olmayı teşhir etmesi bir bakıma toplumsal bir beklentidir. Ahmet Hâşim “kalbinin heyecan mekanizması harekete geçmek için, dilenciden korkunç bir Lon Şaney makyajı ve tüyler ürpertici bir sahne tertibatı ister” derken bu beklentiye dile getirmiştir. Kimse bu gibi kişilere “sen dilencisin ben de sana para vereyim” demez, yani toplum onları oldukları gibi kabul etmez ve hep bir kabuk altında görmek ister.

¹⁰⁵ Erving, Goffman, 2014, s.63.

¹⁰⁶ Erving, Goffman, 2014, s.120.

¹⁰⁷ Erving, Goffman, 2014, s.158.

Goffman gibi “Chicago Ekolü”ne mensup sosyolog Howard Becker de *Haricîler* isimli çalışmasında benzer bir konuyu mesele edinmiştir. Becker haricîleri, toplumsal kuralı ihlâl eden kişiler olarak tanımlar. Bu hususta kişileri etiketleme ile ilgili olarak “sanat”ın muğlâk bir şey olduğuna dikkat çekmiştir. Bir hareket sanat alanında birilerine itibar kazandırırken aynı hareket bir diğeri için sapkın olarak yaftalanmasına yol açtığı için itibar kaybettirebileceğini söylemiştir.¹⁰⁸ Dilencilik işi için de Becker’in sözünü ettiği şey geçerlidir. Dilenci de tiyatrocunun da performans sergileyen “sanatçılar”dır. Fakat toplum nezdinde biri “sanatçı” olarak itibarlandırılırken diğeri ise dilenci olarak damgalanmaktadır. Performansa ve onunla ilişkili kavramlara kısaca değindikten sonra dilencilikte performansın unsurları üzerinde durabiliriz.

Dilencilere baktığımızda envai çeşit performans sergilediklerini görürüz. Aynı kişi kimi zaman bir engelli olarak çıkar karşımıza, kimi zamansa ayakkabısı olmayan bir fakir. En çok şahit olduğumuz performanslar; engelli ya da hasta olmak veyahut da bu gibi kimselerin ebeveyni olmak, yaşlı ya da çocuk olmak, fakir olmak, fakir ve bebeği olan anne olmaktır. Bu gibi gerçekten sahip olunan nitelikler ya da bürünülen kisveler dilenciler tarafından toplumla karşılaşma anında göze sokulacak şekilde icra edilir. Dilenci seyircisine göstermek istediği şeyi abartılı bir şekilde ifade ederek zamandan ve emekten tasarruf eder. Dilencinin vitrini bedenidir. Bedenini en iyi ve uygun şekilde tasarlayarak tebdil etmek suretiyle hızlıca sonuca ulaşmayı amaçlar. Dilencilerin karşılaştığı insanları etkilemek için kullandıkları farklı türden marazlarını teşhir ettiği anlık temasta kişinin gerçekliğe erişme şansı yoktur.

¹⁰⁸ Becker, Howard, (2013), *Haricîler*, Ankara: Heretik Yayıncılık, s.17.

Gerçekliğe ulaşma ihtimâlinin ortadan kalkması nedeniyle seyirci bilgi kaynağı olarak ister istemez görünüşe yoğunlaşmaya mecbur kalır. Performans esnasında bir şeyleri fazladan gösteren dilenci aynı zamanda bir şeyleri de saklamaktadır. Goffman her performansın içinde bir “sır”¹⁰⁹ saklandığından bahsetmiştir. Algı üzerinde denetim sahibi olan performansı sergileyendir. Dolayısıyla kişi algıyı istediği doğrultuda yönlendirebilmek için performans sırasında neyi gösterip neyi göstermeyeceğini düzenler. Dilencinin gerçekten bir araza sahip olup olmadığı ise onun “sırrı”dır.

1928 yılında ismini açıklamayan bir gazeteci Cumhuriyet’in ilk yıllarında dilencilik yapmış olan eski bir dilencinin kendisiyle paylaştığı anılarını onun ağzından kaleme alarak dört parça halinde Arkadaş Dergisinde yayınlamıştır. Henüz on iki yaşında bir çocukken yaşlı bir dilenci ile tanışan ve onunla beraber mesleğin inceliklerini öğrenen kişinin ağzından dilencilik sanatı ile ilk münasebet şöyle anlatılır:

“İhtiyar önde, ben arkada tekrar yürümeye koyulmuştuk. İhtiyar dar bir sokağın köşe başında durdu:

- Şimdi ben bir evin önünde duracağım... Sen içeri girersin. Orada sana yapacağın şeyi anlatırlar.

¹⁰⁹ Goffman, 2009, s. 75-76.

Ve hakikaten gitti, harap, çatısı çökük bir kara tahtalı, evin önünde durdu. Kapıyı çaldı. Ne yapacak diye bakıyordum. Kapı açılmıştı, o elini açmış dileniyordu. Ben de yaklaştım. O dişleri arasından:

- Bakınma, dedi. Gir içeri... Ben kapıdan girerken, bir çocuk elinde bir kap yemek uzatıyordu. İhtiyar:
- Allah razı olsun... Veren eliniz dert görmesin diyormuş gibi gözleriyle beni işaret ederek, aynı dilenme ahenginde de söyleniyordu.
- Bu çocuğu alın... Yüzünü gözünü kirletin... Esvaplarımı da değişin... Arka kapıdan çıksın... Caddede beni bulsun!

Beni alt katta ufak bir odaya almışlardı. Taşlığın ve odanın karanlığından evdekilerin nasıl insanlar olduğunu görememiştim. Fakat gözlerim açılınca biri ihtiyar, biri orta yaşlı iki kadın, işini bilir bir tavırla beni aralarına aldılar ve:

- Kimsin, nesen? Gibi suallerle vakit geçirmeden ihtiyar dilencinin emirlerini yapmaya başladılar. Çenemin, burnumun kenarlarına kalaycı çamuru sürdüler. Cıvık merhemlerle yüzümü, gözümü öyle sıvadılar, o hale getirdiler ki, ben bile aynada kendimi tanıyamıyordum. Bu iş bittikten sonra ihtiyar kadın, kirli, yırtık pırtık bir gömlekle, gömlekten daha kirli, daha yırtık bir ceket ve pantolon verdi:
- Haydi bunları değiş, dedi. Orta yaşlı kadınla birlikte odadan çıktı. Buranın bir tezgah olduğunu anlıyordum. Hani oyuncular şanoya çıkarken yüzlerini, gözlerini boyarlar ya, biz dilenciler de onlara benziyorduk.

Yırtık pırtık esvapları sırtıma geçirdim. Benim eski esvaplar bunun yanında bayramlık urbalar gibi kalırdı.

Ayaklarıma giymek için bir çift kundura artığı verdiler ve ayağımın birini kirli bezlerle sardılar, ihtiyar kadın:

- Yürürken topallayacaksın anladın mı? Dedi.

Onu ben bezler sarılırken anlamıştım. Kolumun birini de sarıp bir bezle boynuma astılar. Hazırlık bitince beni evin bir arsaya açılan arka kapısından çıkardılar:

- Haydi, efendi seni caddede bekliyor, dediler.

'Efendi!' ihtiyar dilenci olacaktı. Hakikaten onu caddede kaldırıma oturmuş, dileniyor buldum. Beni görür görmez tepeden tırnağa kadar süzdü; burun kıvrınıyordu:

- Baştan savma olmuş... Daha çeki düzen verebilirlerdi... Hem sen, iyi topallayamıyorsun! Topallayan adam acıdan yüzünü buruşturur. Senin bir kahkahan eksik! Biraz dişini sık gözlerinden yaş gelsin... Sonradan neden sol kolunu bağladın?

- Ben bağlamadım, evden bağladılar.

- Sağ kolunu bağlayacaklardı. Sağ kolu sağlam olan adam çalışabilir. Tetkikini, tenkidini bitirmişti.

- Haydi, yola, dedi. Sen sol koluma gir, Beraber yürüyeceğiz. Lokantaların, tatlıcı dükkânlarının önünde, ağzından salyalar akarak duracak, çok acıkmışsın, canın çekiliyormuş gibi bakacaksın.

Gittikçe 'zanaat'ın güçlüğü ve ehemmiyetini anlıyorum. Herkes sanır ki, elini aç dilen! Zahmetsizce para cebine girer. Yağma yok. Yolu yol ile, ormanı balta ile demişler, büyükler sözüdür.

İhtiyarın koluna girmiştım. Dilenyorduk. Görünüşte ben, onu çekip götürüyordum, hâlbuki asıl yürüten, idare eden o idi. Her lokantanın, her dükkânın önünde durmuyordu. Ben, kendi kendiliğinden duracak olsam, koluyla kolumu sıkıyor:

- Buradan hızlı geçelim. Bu dükkânın sahibi aksi bir heriftir. Dövmeye, polis çağırmaya kalkar.

Yahut da:

- Hiç etrafa bakma garsonlar içeri sokmazlar. Bize oradan ekmek yok, diyordu.

O gün akşam, ortalık kararınca kadar dilenmiştik. Halimize acıyan merhametli adamlar, parayı kâh onun avucuna, kâh benim avucuma atıyorlardı. İhtiyar, benim avucumdakini bırakmıyor, hemen alıp ceketinin iç cebine sokuyordu. Şöyle tahminime göre, o günkü hasılat yüz guruştan fazla idi. Ama gümüş para yüz guruş!

Fena kâr mı sanki? Yollar tenhalaşınca ihtiyar:

- Eve dönelim, dedi.

Ben, esvap değiştirdim eve gideceğiz, ben orasını da ihtiyarın evi sanıyordum. Hakikaten o eve arka kapıdan girdik. İhtiyar, kapıyı işaret verir gibi tıkırdatarak çaldı. Kapıyı açan kadınlar, bizi hürmetle karşıladılar. İhtiyarın birden tavrı değişti. Sert bir sesle emretti:

- Çocuğun yüzünü, gözünü yıkayın. Vücuduna göre bir kat temiz esvap verin. Sonra yarın da, bugün yaptığımız münasebetsizlikleri yapmayın. Sağ kolunu bağlayın. Zerdeçal ile yüzünü sarartın...

Kadınların cevabını beklemeden yukarı kata çıkmıştı. Ben, yeni, temiz esvapları, az yeni kunduraları giyinmiş, babam sağken bayram günleri giyindiğim halde idim. Bir saat sonra, merdivenden aşağı, açık renk pardösülü, eli bastonlu, tertemiz beyaz sakallı bir bey iniyordu. Evet, bu temiz, kelli felli bey, bizim ihtiyar dilenci idi. Gözlerimdeki hayrete ehemmiyet vermeden:

- Haydi, gidelim, dedi.

İki kadın onun elini ayrı ayrı öptüler. Ben de onların ellerini öptüm. Sokağa çıktık. Acaba gezmeye mi gidiyorduk? Bir şey sormaya cesaret edemiyordum. İhtiyar, bastonuna dayanarak, dik dik yürüyordu. Sokakta rast geldiğimiz bir bey ona yerden bir selam vererek:

- Akşam-ı şerifler hayır olsun hacı bey!

- Eyvallah Sıtkı Bey!

Hayretimden bağırmmamak için dişlerimi sıkıyordum. Böylece sağa sola selam sarkıtarak yürüdükten sonra kasaba, zerzevatçıya, manava uğradık. Aldığımız nevaleleri hamala yükledik.

Bakalım nereye gidiyorduk?

Hiç tanımadığım sokaklardan geçtik. Nihayet ihtiyar, üç katlı, beyaz boyalı konak yavrusu bir evin önünde durdu. Cebinden çıkarttığı anahtarla kapıyı açtı. İçeriye seslendi:

- Şaziye, kızım, getir, hamal küfesini boşaltsın!

Demek dilencinin asıl evine gelmiştik!”¹¹⁰

Tecrübeli yaşlı dilenci ile beraber ilk defa dilencililiğin “sanatı” ile tanışan çocuk daha sonra yıllarca bu dilenciye çalışmış, ardından sanatı iyice belledikten sonra da kendi hesabına çalışmak için yaşlı dilenci ile yollarını ayırmıştır. Bu satırlarda dilencililiğin nasıl ihtimam isteyen bir performans gerektirdiğine şahit olmaktayız. Hazırlıklar için bir sahne arkası ekibe sahip olan dilenciler, gizli bir evde sahneye çıkacak sanatçı gibi hazırlanırlar. Kendileri kadar onları hazırlayanlar da en ince ayrıntıları dahi düşünmekle sorumludurlar. “Sağ elle çalışılır” ön kabulünden hareketle dilencilerin çalışmamasına kanıt olması bağlamında sağ el bağlanmalı, bedenle ifade edilen

¹¹⁰ Çelebi, Mevlüt, (2008), “Cumhuriyetin İlk Yıllarında İstanbul'da Dilencilik: Bir Dilencinin Anıları”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 159-170.

durum ve duygular aynı zamanda dilencinin yüzünde de ifadesini bulmalıdır. Dilenilecek yeri ve kişileri iyi tanımak, iyi bir gözlemci olmak da yine mesleğin inceliklerindedir. Hangi el ayak sakat olacak, yüz rengi ve yüz ifadesi nasıl olacak, nerelere girilecek nerelerden uzak durulacak gibi insanların tek tek dikkatini çekmeyecek ama birinde sorun olmasıyla bütün kurguyu berbat edebilecek ayrıntıların hepsi kurgulanmaktadır. İhtiyar dilencinin mesleğinin ailesi tarafından dahi bilinmediği ve dilencilik yaptığı zamanlar dışında başka bir kılıkla çıktığı toplumda muteber biri olduğu görülmektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi dilencilerin “çifte hayat” a sahip oldukları bu metinde de dikkate değer bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu detayların içindeki en önemli unsurun yine de beden kurgusu olduğu görülmektedir.

Dilencilerin performansları için sadece kendi bedenlerini kullanmaları söz konusu değildir; onlar aynı zamanda başka bedenleri ve nesnelere de kullanarak sahne tertiplerler. Örneğin, 2011’in sonu 2012’nin başlarında birkaç defa rast geldiğim Kızılay’da Yüksel Caddesi metro girişinin üç yürüyen merdivenin üç başında durup dilencilik yapan üç kadının da giyim tarzları aynıydı -koyu renk pantolonlar, boğazlı kazak üzeri uzun hırkalar, çapraz takılmış omuz çantaları, toplanmış saçlar-. Bir ellerinde bebekleri diğer ellerinde ise verilen paraları koymak için tuttıkları aynı karton torbalardan vardı. Bu kadınlar gözleri kapalı biçimde, ince acıklı bir ses tonuyla, ağızlarını büzerek, kafalarını sağa sola sallayarak “bebeğimin ihtiyaçları için yardım edin” ya da “bebeğim hasta tedavi görüyor n'olur yardım edin” diyerek gelip geçenlerden para istiyorlardı. Kadınlardan bir tanesi bir defasında zabıta tarafından yakalandığında bebeği yirmi beş günlük olduğu için barınakta kalmasının sağlıksız olduğunu söylemiş ve barınaktan çıkartılmıştı. Aynı kadın bir

hafta sonra tekrar yakalandığında barınaktan çıkabilmek için aradan yedi gün geçmiş olmasına rağmen yine bebeğinin yirmi beş günlük olduğunu söylemekten hiç çekinmemişti. Zabitanın bana verdiği bilgiye göre bu bebekler kiralıktı. Bu kiralık bebek bilgisiyle birlikte hem zaman karmaşası ortadan kalkmış hem de dilencilerin nasıl sahne tertip ettikleri ortaya çıkmıştı. Dilenciler burada oluşturduğu sahnede bebeği bir aksesuar olarak kullanmakta ve muhtaç bebeğinin ihtiyaçlarını karşılayamayan anne rolüyle de bir durumu tanımlamakta, tüm bunların birleşimiyle de bir “kişisel vitrin”¹¹¹ oluşturmaktadırlar. Dilenci bu vitrin üzerinden para isterken kendi anlayışlarına göre bir bakıma ahlâken meşru bir talepte bulunmaktadır.

Dilenciler toplumla, başta da bahsettiğimiz gibi mağdur anne ya da mağdur kadın, hasta ya da engelli, hasta ya da engellilere bakmakla yükümlü olan kişi, fakir ve aç olan insan gibi “idealize edilmiş” temalar üzerinden toplumun hassas noktasına temas edeceğini düşündüğü hayat hikâyeleri aracılığıyla iletişim kurmaya çalışırlar. Goffman’ın çözümlemesinde “idealize etme”¹¹² performansın gösterildiği toplumun beklentilerine uyması için resmî olarak onaylanmış değerlerin ve davranışların temsil edilmesi yoluyla toplumsallaştırılmasının, bir biçime sokulmasının ve uyarılmanın bir yoludur. Yine dilencilerin barınakta zaman kaybetmemek için zabıtalara

¹¹¹ “Kişisel vitrin”i Goffman şu şekilde tanımlamıştır: Bir set yaratan araçların oyuncu ile bağdaştırdığımız, gittiği her yerde onu izlemesini beklediğimiz türleridir. Örneğin; cinsiyet, yaş, ırksal özellikler, boy, görünüş, duruş şekli, yüz ve vücut ifadeleri... vs. Goffman, 2009, s.35.

¹¹² Goffman, 2009, s.44.

söyledikleri “evde hastam var”, “bu akşam düğünümüz var” gibi gerçeği yansıtmayan sözler de idealize edilmiş performanslardır.

Performans esnasında performansın sunulduğu uzam hem performansın niteliği hem de seyircinin algısı açısından önemlidir. Kişisel vitrinin sergilendiği performansta seçilen kelimeler, jest ve mimikler, giyim kuşam bölge ile uyum sağlamalıdır. Seyircisiyle birebir iletişim içinde değilken bile performansçı görüş ve duyuş mesafesi içinde hâlâ izlenim yaymaya devam etmektedir. Örneğin bir gün belediye otobüsünde, çoğu zaman Tunalı’da çıplak ayak performans sergileyerek dilenen, on altı on yedi yaşlarında genç bir dilenciye yaş olarak ebeveyni olabilecek bir adamla gördüm. Otobüs Kızılay’a geldiğinde ellerinde tekerlekli sandalye ile otobüsten indikleri an sandalyeyi açtılar ve genç olan tekerlekli sandalyeye oturdu. Bir anda kötürüme dönüşen genç hemen oracıkta hepimizin gözü önünde dilenmeye başladı. Dilenilen yerin şehir olması burada en önemli faktör olarak görünmektedir ve Simmel’in “kayıtsızlık”¹¹³ olarak tanımladığı kentli tutumuyla yakından ilişkilidir. Ona göre görüp görmezden gelme örtülü bir hoşlanmama duygusu ile birlikte sergilenen fakat aynı zamanda şehri özgür kılan da bir harekettir. Dilenci tam da bu yüzden otobüsten iner inmez tekerlekli sandalyeye oturup dilenebiliyor ya da bir başkası aylarca sahip olduğu aynı yara ile şehrin aynı noktasında dilenebiliyor. Değişip dönüşmesi gereken şeyler sabit bir manzara halini alabiliyor. Bir anlamda bu dilenciler kendilerini toplum arasında bir birey olarak görünmediklerini ancak sergiledikleri performansla görünür hâle geldiklerini düşünüyor gibidirler. Uzamla

¹¹³ Simmel, George, (2012), “Metropol ve Tinsel Hayat”, *Modern Kültürde Çatışma* kitabı içerisinde, İstanbul: İletişim Yayınları, s.91.

ilgili ilk ayrıma dilenciliğin neden şehirde yapıldığına değinerek başlamak istedim. Şehir gibi koskoca bir mekânda bölgeden bölgeye değışen, farklı performans türlerini gözlemek mümkündür. Alan araştırmam sırasında söz konusu tespitle ilgili tecrübelerim de oldu. Bir gün zabıtalarla birlikte alanda olduğum esnada telsizle Şikâyet gelmesi üzerine Çukurambar semtindeki Firdevs Camiine gittik. Çukurambar semti üst düzey bürokratların, milletvekillerinin oturduğu bilinen bir yerdir. Caminin önünde resmî plâkalı araçlar, korumalarının araçları, epey lüks son model araçlar ve jipler park etmiş hâldeydi. Yeni yapılmış, parlayan, bakımlı bu cami milletvekilleri ve bakanlar tarafından cuma namazını kılmak için sıklıkla tercih edilen camilerden biridir. Camiye vardığımız esnada namaz kılınmaktaydı. Etrafta Şikâyet edilen dilencileri bulmak için dolaştık. Caminin hemen yanında aşağıda oturan gayet temiz ve düzgün kıyafetlere sahip birkaç kadın ve çocuk gördük. Dilenci olup olmadıklarına kendi aramızda karar veremedik ve sadece bir süre uzaktan baktık. Bu kişiler birkaç dakika içerisinde etraflarında dolaşanların zabıta olduklarını anlamış ve ortalıktan kaybolmuşlardı. Bunun üzerine zabıtalalar onların dilenci olduklarından kesinlikle emin oldu ve az önce dolu Şimdi boş olan oturma yerlerine doğru yöneldiğimizde caminin tuvaletini ve orada saklanan dilencileri gördük. Zabıtalalar onları dışarı çıkarırken daha kendilerine hiçbir Şey sorulmamasına rağmen dilenciler hemen inkâra başlayıp dilenci olmadıklarını, namaz kılmaya geldiklerini söylediler. Fakat bunu söylerken de bir yandan çabucak toparlanıp “biz dilenci değiliz yanlış anladınız” gibi laflar sarf ederek hemen camiden uzaklaştılar. Bu sırada karşıdan elinde iki çocuk olan yirmi yaşlarında bir kadın gelmekteydi. Zabıta kadını yolda durdurdu. Tertemiz giyimli bakımlı bir kadındı, çocukları da öyle. Türbanlıydı; siyah bir örtüyle özenle örtülmüştü başı ve yine yerlere kadar uzanan siyah paltosu vardı.

Konuşması gayet düzgündü. Zabitanın durdurması üzerine hemen dilenci olduğunu kabul etti ve çok zor durumda olduğunu, bu camiye paralı insanlar geldiği için her Cuma buraya geldiğini, buradan elde ettiği kazanç ile bir hafta geçinebildiğini başka zamanlarda dilencilik yapmadığını ağlayarak anlattı. Ben alan çalışması yaptığım süre içerisinde bir daha bu camideki gibi temiz, kıyafetine dikkat eden, dili özenli kullanan dilenciler görmedim. Benzer bir biçimde Avrupalı dilenci de Ahmet Hâşim üzerinde aynı etkiyi bırakmıştı. Goffman bu gibi kimliğinin “beklentisini” karşılamayan kimselere “kimlik karıştırıcı”¹¹⁴ demektedir. Böylelikle vitrin bölgesinin durumu iyi olanların mekânı ve performans sergilenecek yerin milletvekillerinin ve bakanların uğrak yeri olmasının performansın kişisel vitrin kısmını nasıl dönüştürdüğüne şahit oldum.

Performansın değişmesine sebep olan bir diğer unsur ise “bilgi”dir. Dilencilerin performansları zabita tarafından yakalandıklarında başlarına gelecek şeyi bilip bilmemelerine göre değişmektedir. Birçok dilenci yakalanma konusunda tecrübeli ve sürecin bilgisine sahip olduğu için bu işi ciddiye almamaktadır. Alan araştırmam esnasında bu bilgiden yoksun bir dilenci ailenin zabita tarafından barınağa götürülmek için sergiledikleri performansa tanık oldum. Çukurambar Cami'de Cuma namazı çıkışında küçük çocuklarıyla birlikte dilenen kardeş iki kadın bu tür bir bilgisizlikten ötürü kapıldıkları korkuyla derhal bir kaçış senaryosu yazdılar ve çok başarılı bir performans sergilediler. Önce arabaya binmemek için çok direndiler. Bu sırada olay tam Cuma namazı çıkışında meydana geldiği için etraf hayli kalabalıktı ve zabita da kalabalığı gözeterek insanların belediyeyi

¹¹⁴ Goffman, Erving, (2014), *Damga*, Ankara: Heretik Yayıncılık, s.82.

ayıplamasından çekinerek onların tepkisini çekmeyecek biçimde sesini yükseltmeden, sertleşmeden dilencileri arabaya binmeye ikna etmeye çalışarak izleyenlere yönelik bir performans sergilemeye başladı. Bir süre sonra kadınlar arabaya binmeyi kabul etti. Tam yolun karşısına zabıta arabasının bulunduğu tarafa doğru karşıdan karşıya geçilirken kadınlardan biri aniden engelli bir çocuğu olduğunu ve zabıta götürmeye çalıştığı için onu kaybettiğini haykırmaya başladı. Tekrar yolun karşısına geçip cami etrafında dolanmaya başladı. Dilenci kadın bu esnada bizim yanımızda duran kardeşine seslendi “Yook. Bebem kayıp”. Kardeşi korku ve sinir içerisinde bağıarak cevap verdi “İyi oldu. Çok iyi oldu bak kayboldu çocuk. Ne yapacağız?”. Cami etrafında dolaşan kadın ağlayarak yanımıza geldi. Müthiş bir telaş devam ediyordu. Kadının çocuğunu bulması için etraftaki herkes seferber oldu. Bu sırada koşuşturma, bağıış çağırış, haykırmalar devam ederken bu iki dilencinin eline para sıkıştıranlar ve ellerine bir şeyler tutuşturmaya çalışan insanlar vardı. Bir torba içerisinde yün çocuk hırkası veren bir yaşlı adam “Bulacaksınız kızım. Telaş yapmayın. Ararız” gibi sözlü telkinde bulundu. “Kayıp çocuk” hadisesi -dilencilere inanmamakla birlikte belki küçük bir ihtimal de olsa ya yalan söylemiyorsa diye düşünen- zabıtalarda, dilencilerde ve orada bulunan insanlarda müthiş bir telaş yarattı. Zabıtalara işin daha fazla çığırından çıkmaması ve geri dönmelerini de teminat altına almak için kadınlara “Çocukları buraya bırakın ikiniz aramaya gidin” dedi. Zabıtanın çocukları bu şekilde “rehin alması” elbette yasal değildi fakat ilişkileri içinde yasa dışı da sayılmazdı. Zabıta da bu kaçma-kovalama ilişkisinde tıpkı dilenciler gibi taktikler geliştirir. Ve bu “rehin alma” girişimi de zabıtanın dilencilerle başa çıkabilmek için o anda geliştirdiği doğaçlama

taktiklerden biriydi.¹¹⁵ Zabitanın çocukları alıkoymak istemesi üzerine dilenciler biri yedi yaşında bir erkek diğeri ise dört yaşlarında bir kız çocuğunu zabıta ile bıraktılar. Çocuğunu kaybettiğini söyleyen kadın karşıdan karşıya geçerken hızlı bir hamle ile kızını “ayyy bu küçük yola atlar ezilir” diyerek el çabukluğuyla kucağına alıp yolun karşısına koşturdu. Erkek olan çocuğu bizimle bıraktılar ve gittiler. Onlar görüş mesafemizden çıkmaya yakın zabitalardan biri bana sessizce “dönmeyecekler” dedi; ve dediği gibi geri de dönmediler. Cuma namazından çıkanlar, yoldan geçenler, etrafta bulunan herkes hem engelli çocuğun bulunması için hem de geri dönmeyen annesi ve teyzesi yüzünden büyük korkuya kapılan çocuğu sakinleştirmek için seferber oldu. Geçen dakikalar içerisinde kadınlar geri dönmediğinden etraftaki insanların söylemleri değişmeye başladı. “Vicdansızlar böyle çocuğu bıraktılar”, “Nasıl bir anne bu? Ne yapar bu çocuk?”, “Bunlar gibi kadınlar yüzünden evimize temizliğe gelecek kadın bulamıyoruz kolay para işte dileniyorlar” gibi sözler yükselmeye başladı. Bekleme esnasında çocuktan aldığım bilgiye göre kadının engelli bir çocuğu yokmuş. İki dilenci kadın hiç konuşmadan, anında anlaşarak, herkesi etkileyen müthiş bir doğaçlama takım performansı sahnelemişlerdi. Anlattığım şekli ile dönüşen performans bir anda herkesi içine aldı. Seyirciler de eyleyenlere dönüştü. Kitle cuma namazından çıkmışken ya da birileri oradan geçerken şahit oldukları bu duruma duyarsız kalamazlardı. Seyirciler de bir bakıma dilenciler üzerinden birbirlerine karşı performans sergiliyorlardı. Zabıta ise hem seyircilere hem de dilencilere oynuyordu. Dilencilere dişlerini sıkarak sessiz ama sert bir biçimde arabaya binmelerini, etrafa rezil olmak istemediklerini söylerken

¹¹⁵ Dilenci ve zabıta arasındaki bu ilişki etnografi bölümünde “Kaçma- Kovalama Oyunu İçinde Strateji ve Taktikler” başlığı altında ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

sinirlenmemek için özel çaba içerisindeydiler. İtibar kaybettiğini düşünen zabıta ekibi şehir dışından gelmiş, nereye gideceklerini bilmeyen tam da olayların ortasında bize adres soran ve mevzu üzerine oradan ayrılamayan aileyi olayın sonunda dilenci arabasına bindirip güzergâhta olmamasına rağmen gidecekleri yere kadar bıraktılar.

Dilenci performanslarının bir diğer önemli unsuru “zaman”dır. Bu işte zamanlama önemlidir. Örneğin ramazanları dilenci sayıları artmaktadır. Sırf ramazan ayında dilencilik yapmak için Ankara’ya şehir dışından geçici süreliğine dilenciler gelmektedir. Cumaları namaz çıkışında dilenmek, dilenmek için günün belirli zamanlarının, özellikle de iş giriş çıkış saatlerinin tercih edilmesi yine işin zamanlamasıyla ilgilidir. Zamanla ilişkili bir diğer önemli kavram ise “gündem”dir. Dilencilik gündemi takip eden bir meslektir. Son zamanlarda dikkat çekecek ölçüde artan “Suriyeli dilenciler” bu bağlamda değerlendirilebilir. 2011’de Suriye’de bir iç savaşın ortaya çıkması ile birlikte savaştan kaçan Suriyeliler Türkiye’ye göç etmeye başlamışlardır. Suriyeli göçmenler dil bilmemek, işsizlik gibi birçok nedenden ötürü Ankara sokaklarında, caddelerinde dilencilik yapmak durumunda kalmışlardır. Yeni bir “hassas durum”un husule geldiğini sezen Türkiyeli dilencilerden bazıları bir takım performans değişikliklerine giderek kendilerine Suriyeli göçmen imajı vererek dilenmeyi uygun görmüşlerdir. Bu konuyla ilgili 26 Ekim 2013 tarihli “Suriyeli Görünümlü Türk Dilenciler” başlıklı Hürriyet haberine göre onlar “görev yerlerine kadar ‘Türk’ oluyorlar, ama dilenmeye başladıkları andan itibaren onlar Suriyeli mülteciler”dir. Bu konu para veren insanların güvenini sarsmış olmalı ki artık Suriyeli dilenciler önlerine pasaportlarını açıp dilenmektedir. Bir “belge” göstererek icra edilen dilenme biçimi etnografik alan çalışması kısmında ayrıntılı olarak işlenmiştir. Yine “gündem” bilgisine dönecek olursak, bu konuyla ilgili bir diğer

çarpıcı örneğe 2010 yılında ÖSYM sınavlarından birine girerken rastladım. Bilindiği üzere kopya skandalları üzerine ÖSYM uyguladığı sınavlar için sınav düzenine ilişkin bir dizi yeni tedbir almıştır. İlk defa 2010 yılında uygulanan kurallar sınav yerlerine üzerinde herhangi bir metal eşya ile girmeyi yasaklamıştır. Bu yasaklara metal para da dâhildir. Sınav sabahı sınava girecek birçok kişinin bu yasaktan haberi olmamasına karşın dilencilerin haberi vardı. Ve söz konusu sınav merkezlerinin etrafı o sabah tabiri caizse dilenci kaynıyordu. Üzerinde bir şekilde bozuk para bulunan insanların sınav salonuna girmek için tek çaresi parayı okul girişindeki bir masaya koymaktı ya da o anda tam da yanında “Allah zihin açıklığı versin”, “Açım, bir ekmek parası” diyen bir dilenciye vermek. Sınava girecek insanların geneli sınavdan çıktıklarında yerinde bulup bulamayacağını bilemediği önemsiz birkaç lira bozuk parasını dilencilere vermeyi tercih etti. Gündemi takip edip ona göre bir taktik benimseyen dilenciler o gün herkesin gözü önünde kişi başı yüzlerce lira para topladılar.

2.2.1. İnsanlık Suretinden Çıkmış Bir Bedene Bakış: Korku, Kaygı ve Tikslenme

Algıyı yönlendirme ve bir etkileme amacıyla sergilenen performansın gücü seyircisinde yaratacağı duyguda yatmaktadır. Tam da bu yüzden Ahmet Hâşim dilenciye para verme konusunda “korku sanatı” üzerinde durmuştur. “Dilencinin gözü olmamalı; göz yerinde patlamış iki beyaz zar olacak ve onlardan parçalanmış yanaklara doğru birtakım kanlı et parçaları sarkacak! Dilencinin ağzı ve dişleri olmamalı: Ağız yerine dipsiz bir uçurumun karanlıkları sırtacak ve dişler, etlere

gelişigüzel saplanmış birtakım kemik parçaları olacak!” derken Ahmet Hâşim için bu boyutuna dikkat çekmektedir. “insan suretinden çıkmış” bu tip bir bedenle karşılaştığımızda hissettiğimiz “korku”, “tıksınma”, “merak” gibi duyguların üzerinde durmak algı çözümlemesi açısından yardımcı olacaktır. Bu algıyı anlamının yolu da fenomenolojiden geçmektedir.

Fenomenoloji belirişin teorisidir. Şeylerin zihnimize nasıl belirdiği ile ilgilenir. Belirişin özüne inmeyi hedefler. Bilincimizin dünya ile münasebetini anlamaya çalışır. Fenomenin deneyimlenmesi sürecinde zihnimize anlamı inşa eden öğeleri bulmak fenomenolojinin temel uğraşdır. Bu anlamıyla fenomenoloji yalnız felsefi bir akım değil aynı zamanda bir yöntemdir. Gerçekliğin salt doğa bilimlerinin kavramlarına indirgenmesine ve kavrayış açısından tek yöntem olarak görülmesine bir eleştiridir. Bilgiye yeni bir temel bulma arayışı ve söz konusu bilgi kuramının temellendirmesiyle tartışmayı bir adım geriye götürmek ister. Bu haliyle fenomenoloji bilimi de öncelemektedir. Fenomenolojinin kurucusu Husserl’e göre fenomenolojik yöntem ile felsefe kendisini “kesin bir bilim olarak” ortaya koymaktadır. Bu kısaca bilgiden sonra fenomenolojinin konumuz ile ilgisine gelirse biz burada “insanlık suretinden çıkmış” bir bedenin bize nasıl belirdiğini fenomenolojik bir yaklaşımla anlama çabasında olacağız. Önce bedeni fenomenolojinin merkezine koyan Merleau-Ponty ile “beden”i irdeleyeceğiz sonrasında Pierre Ancet’in *Ucube Bedenlerin Fenomenolojisi* isimli çalışmasından hareketle “sakat” bedenin nasıl algılandığına bakacağız.

Fransız felsefeci Merleau-Ponty’nin fenomenolojisinde “beden” algının temel unsurudur. Merleau-Ponty “Ben- Başkası- Şeyler sistemi”nin doğuş hâlini

yakalamaya çalışır.¹¹⁶ Klasik özne-nesne ayrımını Ponty bedeni algımızın merkezinde konumlandırmasıyla aşar. Ona göre bedenimiz, bilincimizin bir uzamı değildir bizatihi kendisi algının merkezinde bulunmaktadır. Zihnimizi ve bedenimizi birbirinden ayırarak algıyı anlayabilmemiz mümkün değildir. Biz ruh ve vücut ile birlikte bir bütündür. Maddenin biçimi ile yüklü olması onun dünyadallığının anlamıdır. *Algının Önceliği ve Onun Felsefesi Sonuçları* isimli çalışmasında¹¹⁷ Merleau-Ponty bir anlığına dahi olsa “kendinde şeyi” hayâl edemeyeceğimizi söyler. Çünkü hayâl etmek bile kişiyi orada mevcut kılacaktır.

Algı bize varlığın anlamını ifşa ederken beden olarak dünyada konumlanmış bulunmaktayızdır. Konumlanmış beden durduğu yerden bir şeye yönelimseldir. Dünya ise bizim yönelimlerimizin bir bütünüdür ve “vücudun kumaşından yapılmıştır”¹¹⁸. Dünyayı algılayışımız, algılayanın algılanana aşına olması yönüyle içkin, görünenden ötesini barındırması yönüyle ise aşkındır.¹¹⁹ Nesnenin nesne olarak belirmesi gizli yanlarının bulunmasıyla tam da bu aşkınlığın ürünüdür.¹²⁰ Bedene bir bütün halinde sahip olduğum ve onunla algıladığım için nesne değildir. Nesne dışarıda bir varoluştur. Bir başka bedeni de nesnelere algıladığım gibi

¹¹⁶ Direk, Zeynep, (2003), *Dünyanın Teni*, İstanbul: Metis Yayınları, s.12.

¹¹⁷ Merleau-Ponty, Maurice, (2006), *Algının Önceliği ve Onun Felsefesi Sonuçları*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, s.50.

¹¹⁸ Merleau-Ponty, Maurice, (2012), *Göz ve Tin*, İstanbul: Metis Yayınları, s.34.

¹¹⁹ Merleau-Ponty, Maurice, 2006, s.50.

¹²⁰ Gökyaran, Erdem, (2003), “Başkası ve Aşknlık”, *Dünyanın Teni* kitabı içinde; İstanbul: Metis Yayınları, s.46.

algularım bu bedeni bir taraftan nesnelere dünyasına yerleştirirken bir taraftan da o bedenın dđnyayı kavrayış tarzında kendimle bir ortaklık kurmak suretiyle bir bilinç olarak dđřđnđrđm.¹²¹ Başkasının bakışı ile benim bakışımın ortak zemini bu dđnyada olmaktır. Ben hem gđren hem de gđrđnenimdir, “kafamdan çıkmayan, kafalarından çıkmadığım”¹²² şekilde varım. Her an her saniye aslında başkalarıyla beraberim. Bu anlamıyla en başından beri başkalarıyla olagelmiş, őzneler arası bir varoluşa sahibim. Bedenli bir őzne olarak nesnelere ve başkalarına kendimi aćma halinde, yđnelmiřlik durumundayım. Yđnelmiřlik dđnđřtđrmeyi de peři sıra getirerek insanı doğal alandan kđltür alanına taşıymaktadır. Merleau-Ponty, insanın her yđnelmesi ile dış dđnyaya bir iz bir “tortu”¹²³ bıraktığından bahsetmektedir. İnsanın ¼rettiđi kullandığı şeyler de bu anlamıyla etrafına “insanlık atmosferi yayan” birer kđltür nesnesidir. Bana bir davranışın taşıyıcısı olarak beliren başkasının bedeni de bir kđltür nesnesidir.¹²⁴ Merleau-Ponty’nin kısaca Ben-Başkası-şeyler sistemini bu şekilde bedenden hareketle kurduğunu sđyleyebiliriz. Bedeniyle algılayan őzne olarak ben, başka bedenlerle ve şeylerle birlikte onun vasıtasıyla bir dđnya kurarım. Merleau-Ponty’nin temel olarak aktardığım bu gđrđřđnđ Fransız felsefeci Pierre Ancet daha özel bir alanda geliştirmiştir. *Ucube Bedenlerin Fenomenolojisi* isimli çalışmasında Ancet, “sakat bir bedeni nasıl algularım? Hissettiđim rahatsızlığın nedeni nedir?” gibi sorulara cevap aramaktadır. Pierre Ancet de Merleau-Ponty’den hareketle başka bedenleri kendi bedenimizin uzamında kavradığımızı sđyler. Ona gđre sakat beden

¹²¹ Gđkyaran, Erdem, 2003, s.50.

¹²² Merleau-Ponty, Maurice, 2012, s.29.

¹²³ Gđkyaran, Erdem, 2003, s.52.

¹²⁴ Gđkyaran, Erdem, 2003, s.52.

ilk kavrayışımızı sınırlarını dayatmasıyla yani harekete devam etmekte imkânsızlık doğurmak vasıtasıyla zora sokmaktadır. “Ucube”¹²⁵ de hayatımızda tanımından kaynaklı değil tam da yarattığı bu etkiyle var olmaktadır. Sakat bedenle karşılaşmada bizatihi görenin bedeninin iç yaşantısını sorgular, kişinin kendi bedenini algılayışını etkiler. Ancet’in Fransız felsefeci Canguilhem’den yaptığı alıntıda ucubeliği yaşamın karşısına konumlandırmaktadır. Canguilhem’e göre yaşamın karşıtı ölüm değildir, ucubelik tam olarak yaşamı içeriden tehdit ederek algımızda hayatın karşıtı olarak yer almaktadır.¹²⁶ Sakat beden göreni, uyumsuzluğuyla kendi bedeninin başka bedenlerle ilişkisini sorgulamak suretiyle allak bullak eden aynı zamanda büyüleyen, tiksindirici, dayanması zor bir deneyim ortaya çıkarmaktadır. Ancet çözümlemesinin bu kısmında “Bedenin gölgesi”¹²⁷ diye bir kavram geliştirmiştir. Sakat olan bölüm bakışın öylesine odağı olur ki bedenin kalanının önüne geçer, onu da muğlâklaştırır. Beden kişiyi gölgelemektedir, bir bütün olarak farkına varılmasını önler. Sakat bedene bakıldıkça görülmez hale gelerek özneler arası karşılaşma imkânsızlaşır ve sınırların müphemleştiği bu karşılaşmada algısal açıdan belirsizlik görende “kaygı”ya¹²⁸ neden olur. Beliren şey başkası ve şekilsizliğin beraberliği, eş zamanlılığıdır. Ucube artık karşımda beden olarak var değildir; sadece temsil ve

¹²⁵ Pierre Ancet ucubeliği şu şekilde tanımlamıştır: “Kimi işlevleri imkânsız kılan ve ya zorlaştıran çok ciddi, çok karmaşık anomaliler bütününe verilen ad.” Ancet, Pierre, 2010, s.24.

¹²⁶ Ancet, Pierre, (2010), *Ucube Bedenleri Fenomenolojisi*, İstanbul: YKY, s.18.

¹²⁷ Ancet, Pierre, 2010, s.31.

¹²⁸ Ancet, Pierre, 2010, s.31.

imge olarak vardır. Bu konuyla ilgili Ancet dilden bir örnek verir; söz konusu kişiler “sakatlıktan mustarip” değil, “sakattır”lar. Dilde bu kullanışı -Goffman’ın “soytarılaşıma” kavramına da atıfta bulunarak- kişilerin hayatları boyunca “sakatlığı oynayan varlık” oldukları şeklinde yorumlar.¹²⁹

Bu “insan suretinden çıkmış” hem canlı hem cansız, yarı insan yarı hayvan, yaşı ve cinsiyeti muğlâk kişi göreni nitelemede kararsızlığa iter. Merleau-Ponty’nin dediği başkasının bedeninde yakalanan ortak bir dünyayı ele alış tarzı bulunamaz hale gelir. Sakat beden tanıdıklaştırılmayan bedendir. Kendi bedeniyle başkasının bedenini “bir fenomenin tersi yüzü” olarak gören Merleau-Ponty’nin aksine ucube beden görene simetrisini kaybettirir, algıyı sarsar. Bu kadar yabancıyken tersine sakatlığın herkes için olası muhtemel bir deneyim olduğunu, dönüşümlere açık olduğumuzu bakış vasıtasıyla hissettirerek, yaşatarak bizi içsel bir sıkıntıya sürükler. Bu sıkıntı bir “bulaşıma korkusu”nu da içerir. Ancet’e göre kimse bir sakat gördüğünde kendini daha sağlam hissetmez, tam aksine bir an önce o ortamı terk etmeye çalışır, sağlıklı bedenleri görmeye yönelir.¹³⁰ Nasıl ki kendi bedenimi referans olarak kullanıyorsam ve mutlak bilgi edindiğimi düşünüyorsam başka bedenleri de anonimlik düzleminde böyle bir bilgi aracı olarak görmeye yönelirim. Sakat beden referansımı kaybetmeme yol açarak sınırlarını bana dayatır ve Ancet’e göre¹³¹ ucube beden karşısında ne merhamet ne de kurulan bir duygudaşlık yüzünden acı çekerim; acı çekmemin sebebi tam da bu sınır dayatmasından kaynaklanmaktadır.

¹²⁹ Ancet, Pierre, 2010, s.70-71.

¹³⁰ Ancet, Pierre, 2010, s.84.

¹³¹ Ancet, Pierre, 2010, s.84.

Yazar bu algının mitolojideki tezahürünün bakanın taş kesilmesine neden olan Medusa olduğunu söyler.¹³²

Yazar Freud'un "tekinsizlik" kavramına da atıfta bulunur. Tekinsizlik "aşına olunan yabancılık"tır.¹³³ Çocukluğumuzda gerçeklik alanını kurmayı öğrenirken hayâlî olanı sınır dışı bırakırız. "Tekinsiz" ile karşılaşmak bizi geçmiş gerçekliği kurma öncesi alana götürür ve bir sınır aşma ya da sınırı genişletme duygusuyla rahatsızlık verir.¹³⁴ Tenin örtme, muhafaza etme işlevinden dolayı -aynı zamanda da bir bütün olarak kişinin maddeleşmesi- kişi için bir "kişisel örtü" oluşturması tespitinden hareketle yazar sakatın delinmiş örtüsünün görende "maddenin deliklerden dışarı akması", "boşalma kaygısı" ve "delinme korkusu" hissiyatlarına neden olduğunu söylemektedir.¹³⁵ Toparlayacak olursak, Ancet, ilk olarak Merleau-Ponty'nin beden anlayışından hareketle sakat bedenle karşılaşmanın neden rahatsız edici olduğunu incelemiş sonrasında mitoloji, psikoloji, tarih gibi alanlarda bu temanın nereye denk geldiği konusunda akıl yürütmelerde bulunmuştur.

Tüm bu anlatılanların dilencilikle bağıını nasıl kurabiliriz? Bölümün başında dilencililiği performans sergileyen bir meslek olarak gördüğümüzü söylemiştik. Hasta, sakat, "ucube" kılığına giren ya da gerçekte sahip olduğu "illeti" göze sokacak şekilde teşhir eden dilencinin bu yolla para kazanmasının bir yönü aslında bu tarz bir bedene duyulan korku, kaygı, tikslenme gibi duygulardan kaynaklanmaktadır. Bu tarz

¹³² Ancet, Pierre, 2010, s.45.

¹³³ Ancet, Pierre, 2010, s.92.

¹³⁴ Ancet, Pierre, 2010, s.92-94.

¹³⁵ Ancet, Pierre, 2010, s.126-133.

bir “ucube beden” performansı sergileyen dilencinin bedeninde kendi simetrisini bulamayan kişi dilenciye görüş alanından çıkartmak istemektedir. Bunun belki de en kolay ve rahatlatıcı yolu da ona para verip “başından savmak”tır. Bu aynı zamanda para veren kişi için “yapışmayı” ve “bulaşmayı” da ortadan kaldıracak bir taktik olacaktır. Ancet’in bahsettiği, aynı zamanda bedeninin deformasyona, dönüşüme açıklığını hissettiren dilencilere verilen sadaka “yarın istemekten korktukları bir sadakanın sermayesi gibidir”¹³⁶. Tabi bu tarz bir anlayış bu gibi bir durumun “önlenebileceği” inancına sahip olmak demektir ki sadakanın belayı defetme işlevi inancı üzerinde “Cezalandırma ya da Mükâfatlandırma: Yoksulluk, Dilencilik ve Din” başlığı altında durmuştuk. “Delinmiş örtüsü”nün deliklerinden yaşam alanına enfeksiyonunu akıtan dilencinin görende tiksinti yaratmaması ya da mide bulantısına yol açmaması pek mümkün değildir. Bunu gerçekten sahip olduğu iltihaplı bacağına açıp dilenen insan için de düşünebilir veyahut mecaz anlamıyla için dışa taşması olarak da yorumlayabiliriz. Dilencilik deyince bu denli olumsuz, kötücül ve pis şeylerin akla gelmesinin sebebi onların bedenini bu şekilde algılıyor ve anlamlandırıyor oluşumuz olabilir.

¹³⁶ Hâşim, Ahmet, (2006), *Bize Göre*, İstanbul: Alkım Yayınevi, s.58.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ETNOGRAFİK ALAN ÇALIŞMASI

Bu tez çalışması 2011 Eylül- 2014 Haziran tarihleri arasında üç yıllık bir zaman zarfında tamamlanmıştır. 2011 Eylül, Ekim ve Kasım aylarında dilencilerin sokak performansları izlenmiş ve Aralık ayında Çankaya Belediyesi ile iletişime geçilmiştir. Belediyeden çalışma için izin alınıp 17 Aralıktan başlayarak Çankaya Belediyesi zabıta ekibiyle beraber alana çıkılmaya başlanmıştır. Altı ay kadar Çankaya Belediyesi ile çalıştıktan sonra çalışmaya ara verilmiş, 2014 Haziranda gerekli izinler alınarak Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin zabıta ekibiyle de dolaşmıştır. Çalışmanın yapıldığı üç yıllık süre zarfında zabıta ile dolaşmak dışında, bir taraftan sokak gözlemleri devam ederken diğer taraftan insanlarla "dilenciye sadaka verme"nin sebepleri üzerine sohbetler edilmiştir.

3.1. Bir Kovalamaca Hikâyesi: Zabıtanın Dilencileri Yakalaması ve Dilenci

Barınağı

Dilenciler dilenmek için özellikle şehrin, kalabalık yerleri olan merkezleri başta olmak üzere, tamamını kullanırlar. Zabıta da araçlarıyla birlikte bütün gün dilencilerin peşinde dolanırlar. Bu şehrin sokaklarında hemen her gün yaşanan bir olaydır. Kaçma kovalama, işin şiddetine göre kimi zaman daha görünür hale gelir,

çoğu zaman ise sadece bu iki grup arasındaki tanışıklığın ve alışkanlıkların sağladığı bir rahatlıkla bize görünmeden süren bir iştir. “Bir Kabahat Olarak Dilencilik” bölümünde de bahsi geçtiği gibi belediyeler bu konudaki yetkilerini Kabahatler Kanunu’ndan almaktadırlar. Alan araştırması yaptığım iki belediyenin çalışma düzenleri farklıydı. Çankaya Belediyesi’nin tek dilenci ekibi bütün mesai saatinde Çankaya ilçesinde dolaşüyor, dilenci toplama dışında kalan zamanlarında ise çeşitli zabıta noktalarında molalar veriyordu. Ankara Büyükşehir Belediyesi ise 09.00-14.00 ve 14.00-19.00 saatleri arasında vardiyalı olarak dilenci toplama işiyle görevlendirilmiş üç ayrı ekiple çalışıyordu. Genel eğilim bahsi geçen mesai aralığında bir defa şehir merkezini turlayıp alınan dilencileri barınağa getirmek ve anons gelmezse dilenci toplamaya tekrar çıkmamak yönündeydi. Alandaki gözlemlerim sırasında zabıtalara hangi saatlerde şehrin neresinde olacaklarını bilen dilencilerin bu bilgiye göre davrandıklarına ve çalışma yerlerini ve zamanlarını zabitanın vardiyasına göre ayarladıklarına tanık oldum. Tüm gözlem yeteneklerine ve zabıtanın kaçma konusundaki ustalıklarına rağmen denetime takılan dilenciler zabıta ile birlikte gitme konusunda hayli dirençlidirler. Bunun en temel nedeni yakalandıkları gün çalışamayacak olmalarıdır. Zabıtaya yakalanan bir dilencinin çok temel iki yalanı vardır: “akşama düğünümüz var, beni götürme”, “hastam var ona bakmam lazım, beni götürme” ya da bunun başka bir versiyonu olan “hastayım, doktora gideceğim beni alma”. Yani düğün ve hastalık gibi meşru sebepler sunarlar. Bu pazarlık kaçma ve kovalamanın bir parçasıdır: dilenci yakalanmıştır ama hala kaçmanın yollarını aramaktadır. Zabıta görevlileri dilencilerin bu mazeretlerini hiçbir zaman inandırıcı bulmazken dilenciler de zabıtalara inanmadıklarını bilirler. Ama yine de her zaman düğünleri ve hastaları vardır. Öte yandan barınağa götürülmemek

için yaptıkları en fazla bu şekilde yalvarmak olan dilenciler genel olarak sorun çıkartmadan arabaya binerler ve zabıtalardan alıkonmak üzere Yenimahalle ilçesinin Ulus ile komşu olan kısmında yer alan Büyükşehir Belediyesi'ne ait Dilenci Barınağı'na doğru yola çıkarlar.

Dilenci barınağı Seyyar Ekipler Amirliği'nin karakolundadır. Belediye bünyesinde dilencilerle ilgilenen memurlar da Seyyar Ekipler Amirliği'nin zabıtalardır. Seyyar kelime olarak hem belirli bir yeri olmayan, gezici hem de kolay taşınan, portatif anlamlarına gelmektedir. Seyyar satıcılar da sokaklarda gezerek satış yapan kişilerdir. Belediyenin seyyar ekibi de seyyar iş yapanlara karşı kurulmuştur. Dilencilik de bu akıl yürütme çerçevesinde seyyar ekiplerin alanına girer ve hem belirli bir yerde yapılmaması hem de kayıtsız paranın döndüğü bir iş olarak seyyar satıcılık ya da korsan eşya satışı gibi değerlendirilir.

Zabıtalardan dilenci ekibi arabaları, yaklaşık on iki-on altı kişilik ticari araçların dilenci toplama işine göre tebdil edilmesiyle kullanılan araçlardır. Bu araçlarda zabıtalardan oturduğu kısım, şoför mahalli ve onun arkasında bir sıra daha koltuk olmak üzere iki sıradan oluşup yaklaşık altı kişi alabilecek şekilde düzenlenmiştir. Zabıta görevlilerine ayrılmış bölümde son koltukların arkası dilencilerle hiç temas oluşturmayacak biçimde bir malzeme ile ayrılmıştır.

Resim 1: Dilenci toplama arabasının dilencilere ayrılan bölümü.

Alan çalışması sırasında benim de sıklıkla dilenci peşinde zabıta ile şehri kat ettiğim arabalardan bir tanesi dışında hepsi bu şekilde dilenci ve zabıta arasında fizikî erişimi engelleyen biçimde düzenlemişti. Araba Çankaya Belediyesi'nin eski bir arabasında zabıtalara dilencileri demir kafesli bir cam birbirinden ayırıyor, her iki taraf bu pencereden birbirini görebiliyordu. Belediyenin çalışmam esnasında yenilenen aracında ise bu bölüm yoktu. Arabanın dilencilerin konulduğu tarafında ise sağ ve sol tarafta iki tane sadece havalandırma biçiminde kısmen açılabilen kafesli ve dışarıdan görülmemesi için film çekilmiş pencereler, üç tarafı kaplayan oturaklar ve içeriden açılmasına müsaade etmeyecek şekilde ayarlanmış bir kapı vardır.

Resim 2: Çankaya Belediyesi'nin eski aracında dilenciler.

Resim 3: Zabıta arabasında bir dilenci.

Resim 4: Tunalı Hilmi Caddesi'nde yakalanan dilenciler arabanın önünde poz verirken.

Resim 5: Yeni yakalanan dilenciler arabaya bindirilirken.

Dilencilerin götürüldüğü “Dilenci Barınma Evi” zabıtalara ve dilenciler tarafından “barınak” olarak adlandırılır.

Resim 6: Dilenci Barınağı'nın tabelası.

Bu barınak Ankara Garı'ndan Konya Yolu istikametinde Hipodrom Caddesi üzerinden girilen bir saptan yaklaşık yüz metre kadar içeridedir.

Resim 7: Hipodrom Caddesi'nden “Dilenci Barınağı”nın da içinde bulunduğu Zabıta Müdürlüğü'ne dönüşü gösteren tabela.

Belediyenin tesislerine giden bu yol ayrımının cadde üzerinde bir tarafında Gezi Parkı eylemleri sırasında hasar gören belediye otobüsleri ve Belso araçlarının sergilendiği “Vandalizm Müzesi” bulunmaktadır. Diğer tarafında ise belediyenin fen işleri tesisi bulunur. Fen işleri tesisinin sapağa denk gelen köşesinde ise çöp ve tıbbî atık kamyonları vardır.

Resim 8: Tabelanın hemen arkasındaki boşlukta kurulmuş olan ve Gezi Parkı olayları sırasında hasar gören otobüs ve Belso arabalarının sergilendiği “Vandalizm Müzesi”¹³⁷

¹³⁷ Çalışma sürerken “Vandalizm Müzesi” kaldırıldığı için fotoğraf Anadolu Ajansından alınmıştır.

Resim 9: Tıbbi atık kamyonları ve reklam panoları.

Sapakta “Büyükşehir Belediyesi Zabıta Müdürlüğü” tabelası bulunur. Bu sapaktan dilenci barınağına gidene kadar yaklaşık yüz metre kadar mesafede sağ tarafın yerlerinde kullanılmayan hasarlı reklam panoları metrelerce uzanmaktadır.

Resim 10: Atılmış reklam panoları.

Resim 11: Yola atılmış bir billboard.

Bu panolardan sonra boş bir hurdalık alan bulunmaktadır. Burada her türlü eski araba, metallar, simitçi arabaları gibi nesnelere bulunur. Buranın tam karşısında korsan kitapların, CD'lerin toplandığı bir depo, hemen onun bitişiğinde ise dilenci barınağı vardır. Dilenci barınağının hemen yanında dilencilerle ilgili kayıtların tutulduğu en fazla altı metre kare büyüklüğünde bir zabıta odası, onun da hemen bitişiğinde Seyyar Ekipler Amirliği -zabıta karakolu- bulunur. Seyyar karakolunun bitişiğinde ise Garaj Amirliği, onun da yanında yeşillikler içinde piknik masaları bulunan zabıta çay bahçesi vardır.

Resim 12: Zabıta Karakoluna giden yoldan bir görünüş -Barınaktan yola doğru-.

Belediyenin mekân düzenlemesi ve dilencilige bakışı birbirinin izdüşümü gibidir. Zabıta bölgesine girdiğimde kendimi Vandalizm müzesinin yanmış otobüsleri, çöp ve tıbbî atık kamyonları, ortalığa saçılmış kırık dökük reklam tabelaları ve hurda araçlardan oluşan bir çöplükte buldum. İmha edilmeyi bekleyen korsan ürünler de burada yer alan bir depoda bekliyordu. Tüm bu nesnelere yığılımla dilencilerin ve zabıtalara hikâyesinde ortak bir yan vardır. Bu atılmış nesnelere haricinde bir taraftan dilenciler de oraya getirilir. Toplum içinde görülmesi istenmeyen insanlar olarak tıpkı istenmeyen nesnelere gibi bu gözden uzak mekâna getirilirler. Aynı anlam çerçevesinde işin bir de zabıta boyutu bulunmaktadır. Dilenci yakalama işinde görevlendirilen zabıtalara birçoğu kimi siyasî durumlardan dolayı dilenci ekibinde sürgündedir. Dilencileri yakalayan zabıtalara da bir anlamda muktedirlerin istemedikleridir. Bu şekilde mekânın kendisi istenmeyen insanların/nesnelere gözden uzaklaştırıldığı bir bölge olarak belirmektedir.

Resim 13: Barınağa getirilmiş dilenci arabadan inerken.

Dilenci barınağının, üzerinde “içeri ilaçlı” yazan mavi demir bir kapısı vardır. Bu kapı bir asma kilitle kilitlidir. Bu kapı açıldığında ise karşınıza koridor çıkar. Bu koridorun sağında korsan eşyaların bekletildiği deponun demir parmaklı camları bulunur. Koridorun solunda da barınak denen dilencilerin konulduğu bir odanın kahverengi demir, asma kilitli kapısı, biraz ilerisinde de yine o odaya ait bir pencerenin demirli penceresi mevcuttur. Yaklaşık beş metre uzunluğunda olan bu koridorda tahta oturaklar, kovalar gibi bir takım atılmış nesnelere durur. Bu koridorun sonunda başka atılmış nesnelere bulunduğu bir yere açılan demir parmaklı bir kapı bulunur.

Resim 14: Barınağın kapısı.

Resim 15: Barınağın kapısı açıldığında karşılaşılan manzara. Dilencilerin koyulduğu odanın kapısı ise sol tarafta kalıyor.

Dilencilerin konulduğu odaya açılan ikinci kapıdan geçtiğimizde karşınıza duvarlarında yazılar olan yıkık dökük bir oda gelir. Bu odanın dört tarafında dilencilerin oturması için tahta banklar bulunur. Duvarları alt tarafı mavi ve üst tarafı somon rengi olmak üzere yatay olarak iki renge boyanmıştır. Kirli duvarların üzeri dilencilerin karaladığı yazılarla doludur: “kaderin kör bağları, ölüm dolu yılları, Çinçin’in duvarlarına seni seviyorum yazacağım”. Oda içinde bir kapıyla ayrılan bir tuvalet ve sobanın bağlı olmadığı bir soba borusu deliği mevcuttur. Dilenci barınağının ön kısmına bakan pencerenin camı zaman zaman kırıktır zaman zaman da hiç yoktur. Zabitanın anlatımına göre dilenciler genellikle bu pencereyi kırarlar.

Resim 16: Barınağın içinden iç kapının görünüşü.

Resim 17: Barınağın içi- duvarlar.

Resim 18: Barınağı içi- duvarlar.

Resim 19: Barınağın içi- duvarlar.

Resim 20: Barınağın içinden dışarı.

Resim 21: Barınağın dışından içerisi.

Resim 22: Barınağın dışarıya bakan tek penceresi.

Peki dilenciler barınağı nasıl görürler ve nasıl kullanırlar? Barınakta dilencilerin sayısı az olduğu zaman içeride hâkim olan hava sıkıntılıdır. Hatta yakalandıkları zaman arabada az kişi varsa ya da kimse yoksa barınakta sıkılacaklarını bildikleri için dilenen arkadaşlarının/akrabalarının yerlerini zabıtaya söylerler. Sayıca fazla olmak barınakta geçecek mecburi zamanı onlar için kolay hale getirecektir. Saha çalışması sırasında barınakta kimse yokken getirilen bazı dilencilerin yapılan işi “vicdansızlık” olarak nitelediklerine ve özellikle bu nedenle, yalnız oldukları ve sıkılacakları için bırakılmak istediklerine tanık oldum.

Resim 23: Barınağa yeni getirilmiş dilenciler.

Dilenciler zabıtalara -hatta kim/ne olduğumu ayırt edemedikleri için bana da- “Komiserim” ve karşısındaki kişilerin yaşını hiç önemsemeksizin “abi/abla” şeklinde hitap ediyorlardı. Bazı dilenciler bu “abi/abla” hitaplarıyla kurmaya çalıştıkları ilişkiyi zabıtalara “memleketlerindeki evlerine” davet ederek güçlendirmeyi denerler. Yine aynı şekilde zabıtalara da güvendikleri, temiz buldukları dilencilerin “memleketlerinden” istedikleri şeyleri sipariş eder ve satın alırlar. Tüm bu kaçma kovalamanın içinde dilenci ve zabıta arasında bir yönü samimiyet ve bir yönü ticaret olan bir ilişki de gelişir.

Resim 24: Zabıta tarafından dilenciler kayıt edilirken.

Resim 25: Zabıta tarafından dilenciler kayıt edilirken.

Barınağa geldiklerinde dilenciler zabıtaya hiç sorun çıkartmazlar. Barınak “bir an önce kurtulunması gereken yer”dir ve buranın hâkimi olanlarla arayı bozmak işlerine gelmez. Nihayetinde zabitanın onları akşama kadar alıkoyma yetkisi vardır. Zabıtayla yaşanacak en ufak bir ters düşme muhtemelen akşama kadar barınakta kalmak demektir ve bu durum da dilencilerin en son isteyeceği şeydir. İçlerinden bir ya da ikisi tepki göstermeye kalksa diğerleri hemen “Onların işi bu. Onlara da telefon ediyorlar al diyorlar zabıtaya” gibi bir cümle ile zabıtaları dilenciye karşı savunarak aslında zabıtalar da onlardan yanaymış gibi bir izlenim oluşturmaya çalışırlar. Öte yandan genelde arabadan iner inmez zabıtaya övgüler başlar. Örneğin dilencilerin ismini kaydeden zabıta gelenleri önceden tanıdığı için “komiserim herkesin ismini biliyorsun, çok iyi komisersin valla bak!” ya da durup durduk yere “garibanların hâlini anlıyorsun, işin gücün rast gitsin, vicdanlı adamsın” denmesi ya da öğrenci

olduğumu söylediğimde ağızlarından hayır duaları dökülmesi gibi. Bu övgülerin arkasından hemen talepler gelmeye başlar. En klasiği bir mağduriyet göstererek “beni bırak” diye yalvarmaktır.

Resim 26: Yolda istifra ettiği için barınakta arabayı temizleyen dilenci.

Eğer zabitanın tavırlarından en az birkaç saatin orada geçeceği belli ise bu sefer talepler; “ölmüşlerin ruhuna” ve “hayır olsun” gibi sözlerle istenen çay, yemek, soba gibi oradaki konforu yükseltmeye dairdir. Hatta zaman zaman bu talepler barınaktan dönüş için yol parası istemeye kadar ileri gider. Hayat ile “istemek” üzerinden ilişki kuran dilenciler barınakta da dilenmeye devam ederler. Umut kalmayana kadar oradan çıkmak için türlü oyunlar çevirirler.

Biraz önce bahsi geçtiği gibi “hastayım”, “hastam var” ya da “düğünüm” var en popüler bahanelerdir. Haziran 2014’te barınağa getirilen iki yaşlı kadın dilenciden bir tanesi sürekli, barınağın bulunduğu bölgeyi ve barınaktan eve nasıl gideceğini bilmediğini söylüyordu. Diğeri ise iki gündür zabıta tarafından alındığı ve çalışmadığı için sinirliydi. Bunun üzerine de kadın zabıtalardan biri dalga geçmek için sinirli olan yaşlı dilenciye “bak sen götürsene, her yeri biliyorsun sen, kankini al götür tam senin yaşıtın” dedi. Dilenci burnundan soluyarak “ne götürecekmışim... Binsin gitsin bana ne. İki gündür canım sikkın tutuyorsunuz beni burada” cevabını verdi. Bu sırada zabıta kayıtları tutarken ortamı biraz gözlemleyen dilenci kadın gönderilmeyeceğini anlayınca “e hadi kalk ben seni otobüse bindireyim Ulus’tan” diye bağıra bağıra yer bilmeyen kadını da yanına alıp yandan kaçmaya çalıştı fakat zabıta izin vermedi.

Dilenci-zabıta ilişkisi her şeyin “hafifsenmesi” üzerine kurulduğu için bu gibi kaçma çabaları da umutsuz durumlarda çoğu zaman gülerек, dalga geçerek gösterilir. Örneğin muhtemelen 17 ya da 18 yaşlarında olan bir genç kadın dilenci bana gülerек barınak içinden “böbrek hastasıyım, çok hastayım, beni buradan çıkarsana” şeklinde seslenmişti ve bu şekilde benimle ya da “dilencilikle” dalga geçtiğini düşünerek çok mutluydu. Söylediğinden hem kendisi hoşnuttu, hem de yanındakiler eğlenmiş görünüyorlardı. Yine de her şeye rağmen orada kalan dilenciler zaman geçirmek için çareyi eğlenmekte bulurlar. Çoğu zaman telefonlardan müzik çalınarak oynanır, halaylar çekilir. Bu eğlenceye zaman zaman zabıtalara da davet edilir. “Düğünüm var” diyerek çıkmak isteyenler, gitmelerine izin verilmeyen düğünlerini barınakta yaptığı ve çoğu kadın olan bu dilencilerden zabıtalara “gelin var, damat yok. Gelsenize biriniz” diye espriler yapılır.

Resim 27: Barnakta dilenciler oynarken.

Resim 28: Barnakta dilenciler eğlenirken.

Resim 29: Dilenci barınağı -sol tarafta-, Suriyeli dilenciler ve zabıta arabaları.

Resim 30: Barınağın önünde dilenciler.

Bazı dilencilerin barınağa dair bir tavrı da sahiplenmedir. 2011’de alan çalışmasının başlarında Ulus’tan Ankara Büyükşehir Belediyesi ekipleri tarafından alınmış yaşlı bir dilenci kadın kendisini barınaktan çıkarabileceğim umuduyla bana “Daha yeni gelmişim, avucumu bile açmamışım” dedi. Dilenmiyorduyorsa zabıta ekibinin onun dilenci olduğunu nereden anladığını, onu nasıl tanıdığını sordum. Gurur duyar bir tavırdaki “E tanırılar. Biz buranın insanıyız!” dedi. Benzer bir tavırla Haziran 2014’te de karşılaştım. Beni barınakta ilk defa gören genç bir kadın dilenci “yenisin galiba, daha önce görseydim bilirdim, ben burada doğdum burada büyüdüm” dedi. Buradaki gibi bir sahiplenme tavrı aslında iktidarın kimde olduğuna ve barınağın esas sahiplerine işaret eden bir söylem yaratır. Hatta ceza mekânının bu kadar sahiplenilmesi, mekânın varlık amacı olan alıkoyarak “cezalandırma” işlevini bertaraf eden de bir etkiye sahiptir.

Resim 31: Barınakta bir dilenci.

Resim 32: Barınak penceresinde bir dilenci poz verirken.

Resim 33: Barınakta bir dilenci ilaçlarını içerken.

Resim 34: Barınakta bir dilenci.

3.2. Dilenme Biçimleri

Dilencilik akışkandır, söylemseldir. Sokak müzisyenliği yapmak, az miktarda bozuk para karşılığında şehirde hemen her yerde satın alınabilecek küçük şeyleri satmak, çocuğuna bakamadığı, engelli olduğu, hasta ya da aç olduğu, ilaç, ayakkabı ya da giysi alamadığı, okul masraflarını karşılayamadığı ya da mülteci olduğu için para istemek gibi hangisinin dilencilik olduğu ya da olmadığı hemen her zaman muammadır. Ancak esas sorun sınıflama işleminin kendisinden kaynaklanır. Bauman¹³⁸ taksonomi, sınıflama, envanter çıkarma, kataloglama, modelleme,

¹³⁸ Bauman, Zygmunt, (2003), *Modernlik ve Müphemlik*, İstanbul: Ayrıntı yayınları, s.9-30.

formülasyon ve istatistik gibi yöntem uygulamalarının her zaman yeni sorunlar ve yeni kaos alanları ürettiğinden bahsederken sınıflamanın; bölmek ve ayırmak olduğunu, dâhil etme ve dışlama metoduyla dünyayı ikiye böldüğünü belirtir. Bölüp ayırabilmek ise muntazam bir dünya tahayyülünü varsayar. Fakat dünya bu kadar intizamlı bir yer değildir. Mutlak sınıflandırılabilen ayrı ayrı varlıklardan oluşmaz ve keskince birbirinden farklı varlıklara bölünmüş değildir. Bu şekilde bölme ve ayırma çabalarına girişildiğinde mutlaka birden fazla kategoriye girebilen ya da hiç birine girmeyen durumlar ortaya çıkar. Bu sınıflanamamazlık da müphem alanlar yaratır. Dolayısıyla bir sınıflamaya teşebbüs edildiğinde her seferinde bir önce yapılandan daha derin daha ayrıntılı bir sınıflamaya ihtiyaç duyulacak ve müphemlik her defasında kendini yeniden üretecektir.

Elbette istersek dilencileri; kadınlar, erkekler, çocuklar, yaşlılar, gençler gibi yaşa ve cinsiyete göre ya da şehir merkezinde, merkez dışında, hastanede, köprüde, caddede, ara sokakta, dinî olarak özel günlerde, Ramazan ayında, Cuma namazında, iş girişinde, iş çıkışında dilenenler gibi zamana ve mekâna göre değişebilen ayrımlara tabi tutabiliriz. Fakat bu tarz bir sınıflandırma dilencililiği tam manasıyla kavramamızı sağlayamaz. Örneğin “Hastanede dilenen dilenciler para isterken hastalık/sağlık üzerinden sözler söyler” ya da “dinî günlerde dilenciler dinî referansları daha çok kullanır” demek ufkumuzu açacak tespitler olmayacaktır. Burada anlamayı sağlayabilmek için daha derin sınıflama kıstası olması gerekir. Hermeneutik ve fenomenolojik bir yaklaşımla içeriden yorumlayarak çıkaracağımız kavram ya da kavramlarla dilencililiğin anlam dünyasını daha iyi kavrayabiliriz. Bu bağlamda üzerinde durulması gereken ana kavram “düşkünlük”tür. Düşkünlük, düşkün olma hâli; belge- beden- temsil ve performans kavramlarının oluşturduğu bir

anlam uzamında kurulur. Öncelikle, dilenen kişinin kendini ötekinden “alçak” bir konuma koyarak talep etmesi dilenme eylemine içkin bir tavidir. Dilenci iki farklı hissiyatı aynı anda yaratma becerisine sahiptir ve bu yeteneğinin farkındadır. Bir yandan kendini alçaltarak karşısındakini yüceltebilir, öte yandan yarı örtülü bir biçimde “alçalmışlığından” sorumlu hissettirerek karşıdakinde suçluluk duygusu yaratabilir. Dilenci yarattığı bu iki hissiyat arasında salınarak birinden birini tuturmaya çalışır. Dilenciye para vermeden geçen insanların söyledikleri genellikle “ben çalışıyorum o da çalışsın” “bir dünya dilenci var hangisine yardım edelim” “bunlar dolandırıcı, aslında senden benden zengindir” “size devlet baksın” “verdiğin parayı da beğenmez bunlar” biçiminde olur. Dilencinin yarattığı hissiyata karşı takınılan bu tavır “sorumluluğunu almıyorum” ya da “düşkün olduğumu kabul etmiyorum” manasına gelir. Dilenenin ya da bu alçalmışlığın/düşmüşlüğüne karşı tarafa hissettirilme biçimleri çok çeşitlidir. Bu bağlamda üzerinde durulması gereken konu dilenen kişiler değil, dilenme performansları olmalıdır. Dilenme biçimleri de “yoksulluğun”, “muhtaçlığın”, “düşmüşlüğüne” dilenciler tarafından nasıl temsil edildiği üzerinden ele alınmalıdır. Dilencilik işinin her yanına ve her aşamasına sinmiş olan “yalan”dan hareket burada sözünü ettiğim sınıflamanın temelini oluşturmaktadır. Dilenciler tarafından dört bir tarafına “yalanın ilâhî nefesi”¹³⁹ üflenmiş bu işte para kazanmanın yolu da inandırıcılıktan geçer. Dolayısıyla durduğumuz nokta dilencilerin -talep edenlerin-, diğer insanları -talepte bulunulanları- kendilerine para vermesi için nasıl inandırdıklarıdır. Bu bağlamda

¹³⁹ Hâşim, Ahmet, (2012), *Frankfurt Seyahatnamesi*, İstanbul: YKY, s. 41.

çalışma kapsamında dilencilerin dilenme biçimleri; vesikalı¹⁴⁰ dilenciler, vesikası uzvunda mücessem¹⁴¹ dilenciler olmak üzere iki kategori altında topladım.

Burada üzerinde durulması gereken bir diğer konu da gerçekten ihtiyacı olup dilenen insanların da yalana başvurabileceğidir. Bu sınırlar başta da bahsi geçtiği üzere çok geçirgendir. Dilencilik yapanlarda dilencilğin ille de bir kanıt gerektirdiği düşüncesi hâkimdir. Buradan yola çıkarak dilencilik bir performansa dönüşür. Performansın hedefi bellidir “inandır ve parayı al”. Dilenci bunu yaparken karşısındaki kişinin ya da diğerlerinin hakkında ne düşüneceğini önemsemez. Bu ilişkide talep eden ve talep edilenin bilinçleri farklı kurulmuştur. Bu bağlamda dilenci bilinci bir “tamlık” halindeyken para verecek olan bilinç dilencinin gerçek durumunu ve kendisi hakkında ne düşündüğünü bilmediğinden daima ikilem yaşayan “eksik” bilinçtir.¹⁴² Belki de insanlar bu ikileme maruz kaldığı için “dilenciye para vermek” maliyeti ucuz bir iyilik yapma yoludur. Dilenciye para veren için bilinmezlik nicedir ve bu durumda fazla miktarda para vermek, kişiye dair hiçbir şey bilinmediğinden dolayı riskli bir iyilik yapma yöntemidir. Dilenciler zaten tam da

¹⁴⁰ Vesika: İnanılacak sağlam delil, belge.

¹⁴¹ Mücessem: Tecessüm etmiş, cisimlenmiş, cisimli.

Tecessüm: Cisimlenme, görünme, belirme, göz önüne gelme.

Devellioğlu, Ferit, (1970), “mücessem”, “tecessüm” ve “vesika”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* kitabı içinde; Ankara: Doğu Matbaası, sf. 842, 1258 ve 1380.

¹⁴² Köktürk, Milay, (2008), “Bir Bilinç Durumu Olarak Dilencilik”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 397-412.

bunun farkında olarak küçük miktarlarda para talep ederler. Az miktarda parayı çok kişiden isterler. Bu bağlamda dilencinin en fazla talebine karşılık bulamayacağını yani her koşulda bu ilişkide dilencinin kazançlı çıkacağını yazan Köktürk şunları da ekler:

“Dilenci, iyilikseverin kendisiyle hesaplaşması vakıasında bir itici güç, bir katalizördür. Ama aynı bilinç, hesaplaşmanın tahrip edici ve değerleri kemirici etkisi bakımından, öteki bilincin bir kurdudur. Dilenci bilinci hareket nedeni olan, harekete geçirici bir bilinçtir. O, iyilikseverin bilincini kendi haline bırakmaz. Onu tahrik eder, etkiler, onun nabız atışını değiştirir.”

Resim 35: Meşrutiyet Caddesi'nin Atatürk Bulvarı ile kesiştiği yerdeki üst geçit. Kolu olmayan birinin üst geçitin yerine oturarak; çakmak, yara bandı, kalem sattığı yerin etrafına yerleştirdiği yazılardan biri: “İyi niyetinizi dilenene değil bir ürün satın alarak emek veren gösterin”. Yazıda “İyi niyetinizi dilenen değil” kısmı kalın, “emek” kelimesi ise kırmızı ile vurgulanmış.

Dilencinin bahsi geçtiği şekilde tahrik edip nabız atışını değiştirmesi de performansına bağlıdır. Performans teorisi ağırlıklı olarak beden üzerinden ilerler ve eyleme ağırlık verir. Eylemin önceliği, eylem ve söz/düşünce dikotomisinin varlığına dair bir ontolojik ön kabul manasına gelir. Ancak bu durum aynı zamanda kavramların karşıt biçimde hizalandırıldığı bir akıl yürütmeye işaret eder ve performans kuramının zayıf yanını oluşturur. İkili kavramsal hizalandırmalarda doğa-kültür, kadın-erkek, beden-zihin ikiliklerinde yapılageldiği üzere hiyerarşik bir ilişki kurulur ve taraflardan biri diğeri üzerinden tanımlanır. Bahsi geçen ikiliği aşmanın yolu ise dilin performatifliğini vurgulamaktan geçer. Yani “bir şey söylemek bir şey yapmaktır”¹⁴³.

3.2.1. Vesikalılar

Vesikalı dilenciler olarak isimlendirdiğimiz bu grup haricî bir kanıt göstererek dilenenlerdir. Burada söz konusu vesika performans ile elde edilir. Düşkünlüğe inandırmak için kanıt olarak sunulanlara baktığımızda ise karşımıza iki tür çıkar. Bunlardan birincisi içinde bulunduğu durum otorite tarafından onaylanmış resmî belgeler sunanlar diğeri ise kendilerine dair düzenlemelerle gayri resmî belgeler yaratanlardır. Sürekli söz ettiğimiz gibi bu ayrımlar bulanıktır. Aynı anda hem resmî belge olarak rapor tutan hem de gayri resmî kanıt olarak astım maskesi takıp, perişan giysiler içinde para isteyen dilenciler de mevcuttur. Dilenciler yalnız tek bir yolla kanıt sunmazlar. Resmi belge gösterenlerin düşkünlük sahnesini

¹⁴³ Austin, J. L., (2009), *Söylemek ve Yapmak*, İstanbul: Metis Yayınları.

tamamlayabilmesi için gayri resmî kanıtlamalardan da yardım alması gerekir. Netice itibariyle ilaç reçetesi gösterip para isteyen biri ilaçlarını alamıyormuş gibi görünmezse o resmî belge ne işe yarar?

Suriyeliler pasaportlarını, hastalar raporlarını ve reçetelerini bu bağlamda resmî kanıt olarak kullanmaktadırlar. Bu hareket bir anlamda toplumla diyalojik bir ilişki kurmak manasına da gelir. Toplum nezdinde dilencilik ve yalancılık arasında kurulan bağa bir cevap olarak yalan söylemediklerini ispatlamak için belge göstermektedirler. Fakat alan araştırmam sırasında rastladığım belgelerin - Suriyelileri hariç tutuyorum- hiç birisi gerçek değildi. Birçoğu herhangi bir kâğıttı. Örneğin ağır astım hastası olduğunu söyleyen ve birden fazla solunum maskesi takmış bir kadın ve kadının sağlık raporlarını insanlara göstererek dilenen kocası zabıtarlar tarafından alındığında ellerindeki belgeleri inceleme fırsatı buldum. Doktor raporu diye gösterilen kâğıtlar adamın askerdeyken akli dengesinin yerinde olmadığını tespit edilmesi üzerine terhis için askerî mahkemeye açılmış davanın tutanaklarıydı. Bu ağır astım hastasının reçetesi olarak gösterilenler de antidepressanların ve antibiyotiklerin yazılmış olduğu astım ilaçları ile uzaktan yakından ilgisi olmayan reçetelerdi. Bunu burada belirtmem “yalanlarını yakaladım, insanları kandırıyorlar” demek için değil, dilencilerin toplum çözümlemesini algılamamızın faydalı olarak düşündüğüm içindir.

Resim 36: Hem resmî hem de gayri resmî belgeleri kullanan fakat ellerindeki belgeler kadraja girmemiş dilenciler.

Resim 37: Kızılay Atatürk Bulvarı'nda önlerine pasaport açarak ve yerde oturarak dilenen Suriyeli kadın ve çocukları.

Resim 38: Sıhhiye Abdi İpekçi Parkı'nda Suriyeli pasaportlu dilenci bir aile yerde oturarak dilenirken.

Fakat dilencilik işi daha çok gayri resmî belgeler üzerinden yürümektedir. Burada gayri resmî belgelerden kastımız; sunulan sahneye güvenilmesini bekleyen, rapor, pasaport...vs gibi resmî belgeler göstermeyen onun yerine fakirliğin bir belgesi olarak çıplak ayakla dolaşma ya da hasta olduğunu belgelemek için önüne bir insülin iğnesi koyma gibi performanslarla, izlenimlerle yaratılan belgelerdir. Bu şekilde vesikasını yaratan dilenciler sundukları performansın karşılığında kendilerine inanılmasını ve bunun sonucu olarak da para verilmesini isterler. Bu bağlamda çalışma kapsamında karşılaşılan bebekle/çocukla dilenenler, pis/yırtık/mevsime uygun olmayan kıyafetler giyerek dilenenler, çıplak ayakla dolaşarak dilenenler, hasta olan yakını ile dolaşarak dilenenler, kendisi solunum maskesi takarak ya da bedenini sararak hasta performansı sergileyerek dilenenler vesikalı dilenciler olarak

kabul edilmiştir. Bu şekilde vesikasını bize sunan dilenciler hakkında asla kesin yargılarda bulunamayız. Güvenebileceğimiz tek şey onların bize sunduğu sahnedir. Fakat bu sahneler; ayakkabısız ve hareketli bir biçimde dilenen erkeklerin ayakkabılarını dilendikleri yerin yakınlarında bir yere saklaması ya da bir kadınsa ve oturuyorsa ayakkabısını/terliğini eteğinin altına koyması, yanlarında gezdirdikleri bebeklerin/çocukların kiralanmış olması, sadece hastaymış gibi görünmek için saçların kazıtılması, maske takılması ya da bandajlarla vücudun çeşitli yerlerinin sarılması gibi çoğu zaman tertibat ürünleridir.

Resim 39: Önünde insülin iğneleri duran dilenci.¹⁴⁴

¹⁴⁴ Not: fotoğraf internetten alıntıdır.

Resim 40: Yine önünde insülin iğneleri duran kadın. Bu kez ayakları çıplak ve önünde yere gelişi güzelce atılmış birkaç mendil mevcut.

Resim 41: Aynı dilencinin insülin iğnelerine ek olarak bu sefer ayağı bandajlı ve başında örtü var.

Bir de bir şey satarak hem dilenmediğine hem de fakirliğine dair belge sunanlar vardır. Alan araştırmam sırasında bir dilenci, zabitanın bir şeyler satarak dilenenleri almamasına tepki göstererek “Bizi alıyorsun da çorapçıyı niye almıyorsun... Kibar dilenci o!” demişti. Bu “kibar dilenciler” bir takım şeyler sattıkları için dilenmediklerini iddia ettiklerinden dolayı kendilerini diğer dilencilerden ahlâken farklı bir noktada konumlandırmaktadırlar. Fakat ben bu konuda bir şey satarken bir mağduriyet göstererek alış-verişe vicdanen zorlamanın da dilencilik olduğunu düşünüyorum. Kolu olmadığı için Kızılay üst geçitlerinde mendil kalem satan bir adamın oturduğu yerin etrafına koyduğu yazılar bu bağlamda dikkate değer.

Resim 42: Kızılay Meşrutiyet üst geçiti. Çakmak, yara bandı, kalem, mendil satan ve kendisinin dilenci olmadığını vurgulayan engellinin yeri.

Resim 43: Aynı kişinin üst geçite sağlı sollu koyduğu yazılardan biri. Kartonda “Dikkat...!” ve “Engelli ailesi” kısmı kırmızı ile renklendirilerek “meşru” bir talep olduğuna dikkat çekilmiş.

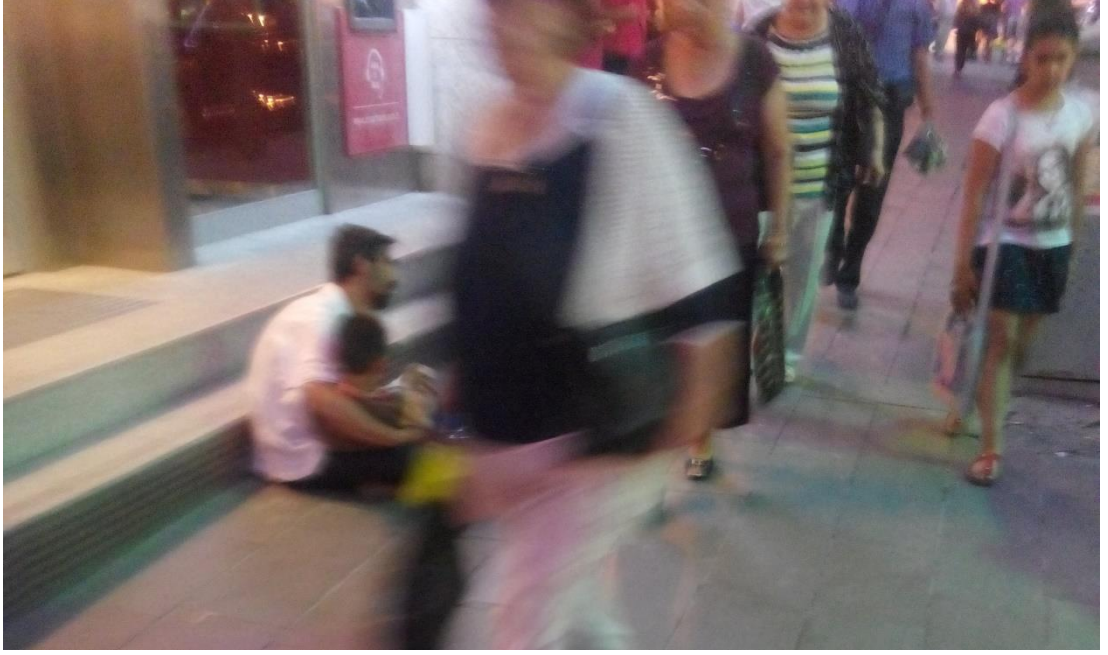

Resim 44: Yine aynı yerde bulunan “emekçiliğin” vurgulandığı yazılardan bir diğeri.

Bu yazılarda dilenciler “su istimal edenler” olarak görülüp “emek” vermedikleri ve el açtıkları için merhamete nail olamayacak kişiler olarak sunulmuştur. Kişi kendisini de hem engelli hem emekçi biri olarak takdim etmiştir. Fakat yukarıda da bahsettiğim ayrıma göre engelli olduğu için destek isteyerek aslında dilencilik yapmaktadır.

Resim 45: Tunalı Hilmi Caddesi'nde çıplak ayakla dilenen bir dilenci.

Resim 46: Aynı dilenci bu kez kucağında çocukla dilenirken.

Resim 47: Elinde tuttuğu plastik bardağın içinde astım spreyi olan kadın Tunalı Hilmi Caddesi'nde barda oturan birinden para isterken.

Resim 48: Kızılay Bayındır-1 Sokak'ta kucağında çocuk tutan bir dilenci.

Resim 49: Tunalı Hilmi Caddesi'nde astım hastası görünümlü bir dilenci.

Resim 50: Aynı dilenci başka bir gün Bahçelievler’de.

Resim 51: Kızılay metro girişinde mendil satan bir dilenci.

Resim 52: Sıhhiye Sağlık Bakanlığı'nın önü. "Düşkünüük"ten iki büklüm olan dilenci.

Resim 53: Meşrutiyet Caddesi'nde yaşlılıktan ve fakirlikten yere uzanmış bir dilenciye para verilirken.

Resim 54: Kızılay Konur Sokak'ta çıplak ayakla dilenen bir dilenci yakalandığında.

Resim 55: Mithatpaşa Caddesi'nde otururken yanında koltuk değneği bulunduran dilenci.

Resim 56: Sadece zabıtarlar ve dilencilerin olduğu bir ortamda koltuk değneğine ihtiyaç kalmadığını gösteren bir fotoğraf.

Resim 57: Karanfil Sokak'ta kucaklarında bebeklerle dilenen dilenciler yakalandıklarında gülerken.

3.2.2. Vesikası Uzununda Mücessemeler

Vesikası bir uzununda, bedeninde, kendisiyle birlikte mücessem olan dilenciler, bu belge aracılığıyla dilenirler. Bunun anlamı kolsuz, bacaksız, down sendromlu, yaralı, yaşlı ya da çocuk olmak gibi kesinliği şüphe götürmez belgelere sahip olmaktır. Fakat dilenme biçimleri bu bağlamda da kolayca sınıflandırılmaz. Belgesi kendisiyle tecessüm edenler de insanları düşkünlüğüne inandırma yolunda bir performans sergiler ve bunun için resmî ve gayri resmî belgelemelere de başvururlar.

Resim 58: Kızılay Atatürk Bulvarı'nda dilenen ve iltihaplı bacağı hiç iyileşmeyen dilenci.

Resim 59: Aynı dilenci hızlı adımlarla karşıdan karşıya geçerken.

Resim 60: Güvenpark'ta protez ayağı yanında duran dilenci.

Resim 61: Yanında “el açana değil emeğinin karşılığını talep edene destek olunuz” yazısı varken önünde de mendiller, kalemler ve tartı bulunan bir dilenci. Bu yazının hemen arkasında da protez bacağı dik olarak durmakta ve ağızındaki maske ile de hasta imajı oluşturmaktadır.

Resim 62: Kızılay üst geçitlerinden birinde dilenci tek eliyle paralarını sayarken

Resim 63: Turan Güneş Buvarı'nda çıplak ayakla dilenen yaşlı bir kadın zabitanın onu arabaya götürmek istemesi üzerine eteğinin altından çıkardığı terliklerini giyerken.

Resim 64: Kızılay Avm'nin önünde yaşlı bir dilenciye zabıta yakaladığında.

Resim 65: Yaşlı bir dilenci barınakta.

3.3. Dilenci Kıyafetleri ve Sözleri

Alan çalışmasına başladığım 17 Aralık 2011’de zabıta ile dolaşmaya çıktığım ilk gün alınan ilk dilenci, yakalandığı anda dilenmiyordu. Zabıta ile geçirdiğim o ilk anlarda benim gördüğüm tam olarak şuydu: Zabıta, arabasını yolun kenarına yanaştırdı, yoldan geçen birisine “hadi arabaya bin” dedi ve yoldan geçen herhangi biri olan bu kadın, hiç itirazda bulunmadan hemen zabıta aracının dilencilere ayrılan bölümüne doğru yöneldi. Dilenci arabaya bindirildikten sonra duruma epey şaşırmış bir halde zabıtaya, kadının dilenci olduğunu nasıl anladıklarını sordum ve “bilmiyorum... Anlaşıyor işte” diye üstünkörü, daha önce üzerine düşünülmediği belli olan bir cevap aldım. İlk gün, ilk dilencide yaşadığım ve kafama takılan bu “tanıma” halini çalışmam sırasında ben de deneyimledim ve zaman içinde öğrendim.

Hatta bir süre geçtikten sonra artık ben de dilencileri dilenirken görmesem bile dilenci olduklarını sezmeye başladım. Peki dilencileri nasıl tanıyabiliyorduk?

Dilenciler hayat hikâyelerini toplumca idealize edilmiş ve “acınacak”, “acıklı” olarak kodlanmış olaylardan inşa ederler. Çoğunluğu kadınlardan oluşan dilencilerin bu bağlamda hayatlarıyla ilişkilendirdikleri ana temalar; anne olmak, dul olmak, bir adamın ikinci karısı olmak, çocuk yaşta evlendirilmek, yatalak hasta bakmak, çeşitli hastalıklara sahip olmak ya da hasta olan birinin bakımıyla yükümlü olmak, çocuktan ya da kocadan şiddet görmek, bağımlı olan çocuk ya da kocaya sahip olmaktır. Kadınlara oranla sayısı çok daha az olan erkek dilencilerin ise genel olarak çalışmamak ya da işsiz olmaya dair olan hikâyeleri genellikle; hasta olmak, iş kazası geçirmek gibi talihsizliklerin etrafında örülür.

Aralık 2011’de Çankaya Belediyesi dilenci ekibiyle alana çıktığım bir gün Dikimevi metrosu girişinde dilenen orta yaşlı kadın alındı. Geçen hafta da aynı yerden alınmıştı. O gün öğlene kadar başka dilenci alınamadığı için barınağa götürüldü ve yalnız olması vesilesiyle uzun uzun konuşma fırsatı buldum. Bu dilencinin bana kendi hayatına dair anlattıklarıyla bir anda mevzu bana kendini farklı bir biçimde açtı. Kadın bana “Çocuğum hasta o yüzden para istiyorum” dedi oysa geçen hafta yakalandığında torunlarının hasta olduğunu söylemişti. Sonrasında hikâyesine şöyle devam etti “kocam on yıl önce öldü o yüzden dilenmek zorunda kaldım. Allah kimseyi muhtaç etmesin. Dört tane yetimle kaldım. En büyüğü on iki yaşında. Kocamın ikinci karısıym onların çocukları olmuyormuş ondan beni aldı. On dört yaşında babam verdi beni. Çocuklar onların üzerine, benim resmi nikâhım yoktu. Bu yüzden çocuk yardımı alamıyorum. Kocamın esas karısı üç sene önce öldü

yatalaktı ona da ben baktım”. Anlattığı hikâye içinde ne çocuklarının yaşı, ne kendi yaşı, ne de evlenme yaşı birbirini tutuyordu. Torunları bir anda çocukları, çocukları ise torunlarına dönüşebiliyordu. O an aklıma takılan ayrıntıları kendisine sordum. Dilenci kadın bu çelişkilerin üzerinde durduğumu fark edince “Ben hastayım çocuğum, bakma sen benim dediklerime kalp hastasıyım, şeker hastasıyım, tansiyon hastasıyım, guatr hastasıyım kafam gidik benim” dedi. O anda kadını dinlerken kendisinin yaşamadığı, başkalarının hayat deneyimlerini parça parça alıp kendi hikâyesini kurguladığını düşündüm. Gözlerim kadının giyimine takıldı. Kıyafetleri de tıpkı hikâyesi gibi başkalarının hayatlarından gelip onun bedeninde birleşiyordu. Dilencilerin hepsinde görmeye alışık olduğumuz biçimde farklı zamanlarda farklı insanlardan toparlanmış giysileri vardı: Converse ayakkabı, şalvar, TED Koleji’nin adını taşıyan hırka, leopar desenli başörtüsü. “Dilenci olduğunu nasıl anladınız?” sorusunun cevabını o anda kavradım.

Resim 66: Cuma namazı çıkışı Balgat Barbaros Cami’sine dilenmeye gelmiş dilenciler. Sağ tarafta bastonlu yaşlı dilencinin TED Koleji hırkası dikkat çekici.

Resim 67: TED hırkalı yaşlı dilencinin Converse ayakkabıları.

Resim 68: Aynı dilenciler zabıtayı ilk gördüklerinde.

Resim 69: Belediye arabasında dilenciler.

Resim 70: Barınağa yeni getirilmiş dilenciler.

Resim 71: Barnakta bir dilenci.

Resim 72: Barnakta bir başka dilenci.

Resim 73: Barınağın önünde dilenciler zabitanın el koyduğu simit tezgâhının simitlerini paylaşırlarken.

Resim 74: Zabıta tarafından yakalanan bir dilenci arabaya götürülürken.

3.4. Kaçma- Kovalama Oyunu İçinde Strateji ve Taktikler

Zabitanın dilencileri yakalamaya çalışması ve dilencilerin de zabıttan kaçma çabası, içerisinde strateji ve taktikleri barındıran bir oyundur. Michel De Certeau strateji ve taktik arasında şöyle bir ayrım yapar¹⁴⁵: strateji; erke sahip olanın yabancı güçleri denetleyerek kendi alanını yaratmasını, iktidarın dışarıdakilerle kurduğu ilişkiyi ve aynı zamanda uzamın paylaşımını içerir. Strateji kurumdur, rasyonel ve planlıdır. Bu nedenle mekânsal, yasal ve zamansal olarak görünürdür. Bunun karşısında taktik ise zayıf olanın güçlü olana karşı verdiği savaştır. Zayıf olan taktikler vasıtasıyla stratejinin kaideleriyle oynayıp kendisi için fırsatlara çevirmeye çalışarak iktidarın alanına azar azar sızmaya çalışır. Mekân stratejiye aittir, taktiğin bir mekânı yoktur. Taktik çatlaklardan sızmaya çalıştığı için onun bütünlüklü bir yöntemi de yoktur. Bunun yerine hamleler ve “kurnazlık”lar vardır. Stratejinin dayattıklarını, onları üretmeyen uygulayıcılar taktik ile manipüle ettikleri şeylere dönüştürürler. Zabıta-dilenci ilişkisinde zabıta stratejinin uygulayıcısıdır. Dolayısıyla bu ilişkide erk zabıttadır. Ancak pratikte zabıta ve dilenciler karşı karşıya geldiğinde strateji ve taktik ayrımı kalmaz, alanda her ikisi de taktik uygulayıcısıdır. Çünkü strateji kurum olduğu için her an vardır fakat uygulamada stratejiyi hayata geçirsin diye görevlendirenler için strateji altında taktikler vardır. Dilenci ile karşı karşıya olan zabıta da kimi taktikler geliştirir. İşi oyuna dönüştüren tam da budur zaten. Kimi zaman bir taraf kimi zaman da diğer taraf üstün olur. Bu nedenle alan

¹⁴⁵ De Certeau, Michel, (2009), *Gündelik Hayatın Keşfi-I*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

söz konusu olduğunda iki tarafın hamleleri de taktiktir. Dilenciler ise sürekli hamle ve kurnazlık yaparak alana sızma peşinde olan taraftır.

Zabıta belediyeye ait bir birim olarak belediyenin “şehri dilencilerden temizleme” amacının uygulayıcısıdır. Bu amaç için uygulanan strateji dilencileri hem şehrin içinde olup hem de görünmez olan bir yere götürüp akşama kadar burada tutmaktır. Bunu gerçekleştirebilmek için de zabıta kimi zaman yayan kimi zaman da aracıyla bütün gün dilencileri kovalar. Barınağın bulunduğu karakoldan araçlarıyla ayrılan zabıta merkezde dilencilerin yoğun olduğu bölgelere girerken arabalarını bir yere saklarlar ki dilenciler arabayı görüp kaçmasın. Şöföre kaç dakika sonra nereye gelmesi gerektiğini söyleyerek dilenci yakalamak üzere arabadan ayrılan zabıta, yürürken kendilerini daha da görünmez yapabilmek için telsizlerini de saklarlar.

Resim 75: Dilenciler toplanırken caddeye getirilen araba.

Dilencilere mekânsal olarak daha da yaklaştıkça zabıta, dilencilerle birbirlerini tanıdıkları için bu sefer kendisini de saklama ihtiyacı duyar. Cuma namazı çıkışlarında dilenci yakalayacaksa zabıta dilencilerin bulunduğu yere arkadan dolaşarak gelir ve baskın yapar. Yol üzerinde dilenen bir dilenci yakalayacaksa kimi zaman yolda yürüyen birinin ya da bir arabanın arkasına saklanarak dilencinin burnunun dibine kadar görünmeden gelmeyi başarır. Alan çalışmam sırasında zaman zaman bu kişilerden biri de ben oldum. 2011 yılında alan araştırmasına ilk başladığım günlerden birinde Kızılay'da zabıta ile dilenci olup olmadığını kontrol etmek için üst geçitleri ve metro girişlerini dolaşıyorduk. Yüksel Caddesinin bulvar tarafında olan metro girişinde yürüyen merdivenlerin bittiği noktada, ayakta durarak dilenen orta yaşlı bir kadın gördük. Zabıta dilencinin kendisini tanıdığını bildiğinden ötürü yürüyen merdivenlerden inerken önüne geçmemi istedi. Bu meyanda dilenci de önünden gelen geçene dikkatle bakmıyor, yüzünde ağlamaklı bir ifade ile gözleri kapalı şekilde yardıma ihtiyacı olduğunu söylüyordu. Böylelikle zabıta merdivenlerden inerken dilenciye görünmeden yanına kadar gelebildi ve dilencinin gözleri kapalıyken bir anda kolundan tutmak suretiyle yakaladı.

Resim 76: Cuma namazının bitimi beklenirken camiden uzağa saklanmış arabada daha önce alınan dilenci ile sohbet ederken.

Resim 77: Caminin arkasından koşar adım dolaşan zabıta.

Resim 78: Caminin arkasında yakalanan dilenciler.

Bir anda, aniden yanında beliren zabıtayı gören dilencinin ilk söylediği sözler genelde “şimdi geldim, daha avcumu bile açmadım”, “ben geldim, arkamdan sen geldin” olur. Bu, üzerlerinden çıkacak paraya zabıta el koymasın diye yapılan bir taktiktir. Çünkü zabitanın “dilencilikten kazanılan paraya el koyma” yetkisi yasal olarak vardır. Fakat hangi paranın dilencilikten kazanıldığı hangisinin kazanılmadığı ayrımı da epey muğlâktır. Bu nedenle dilenciler para kazanmadıklarını söyleyerek baştan “üzerimden çıkan para kendi param, dilencilikten kazanmadım” deme yoluna giderler. Dilencilerin yakalandıkları an başvurdukları bir diğer taktik ise “ben dilenci değilim” demektir. Dilenciler dilenmedikleri anlarda toplum içinde görünmez olurlar. Lakin daha önce de ifade edildiği gibi zabıta -tanıdıkları dilencilerin haricinde de- birinin dilenci olup olmadığını anlayabilmelerine rağmen dilendiğini görmediği dilencileri almaktan imtina ederler. Dilenmediği anlarda kişi dilenci olduğunu rahatlıkla inkâr edebilir. Bunun farkında olan dilenciler de zaman zaman

zabita tarafından alıkonmamak için “buraya namaz kılmaya geldik”, tuvalete saklanan dilenciler “bebemin tuvaleti geldi ondan girdik, saklanmadık” ya da “ben burada birini bekliyorum, dilenmiyorum” derler.

Resim 79: Söğütözü Başyazıcıoğlu Cami arkası, “ben dilenci değilim” diyerek oradan uzaklaşmaya çalışan dilenci.

Dilenciler, yakalandıkları kesin olarak belli olduktan sonra firar için çeşitli taktikler geliştirirler. Bunlardan bir tanesi bir bahane ile zabitanın yanından uzaklaşıp saklanmaya ya da kaçmaya çalışmaktır. Bu bahaneler genelde “çocuğum hemen şurada kaldı onu alayım, siz gelmeyin, sizi görürse korkar kaçar” ya da “çocuğumun eşyalarını şuraya bırakmıştım onları alayım hemen geliyorum” olur. Bunun karşılığında genelde zabitanın tavrı da çocuğu rehin istemek olur. Çocuğunu bırakamayan anne bu durumda arabaya binmeyi kabul eder.

Resim 80: Zabıtaların arabaya götürmeye çalıştıkları dilencilerden elinde çocuk tutan “çocuğumun kazağı şurada kalmış hemen alayım” derken.

Resim 81: Dilenci kaçırmaya çalışırken.

Resim 82: Dilenci “Nerede bu kazak bulamadım” diye kaçıma çalışırken.

Barınağa gitmemek için uygulanan en yaygın taktik ise zabıtayı gerçekten fakru zaruret içinde olduğuna inandırmaya çalışmaktır. Bunun için yapılan genelde reçete ya da ilaç göstermek, hastam var, bebeğim var diye yalvarmak olur. Zabıta en çok başvurulan bu yola aşınadır ve söylenenleri çoğunlukla önemsemez. Öte yandan zabıta korktukları takdirde hemen kaçacaklarını bildiği için dilencileri yakalarken sakın tavır takınır. Diz rahatsızlıklarını, çeşitli hastalıkları bahane ederek zabıta arabasına çok yavaş gitmek de dilencilerin başka bir zaman kazanma taktiğidir. Dilenci bu süre içerisinde kendini bırakması için zabıtayı ikna etmeye çalışır.

Daha önce dilencilerin barınakta sıkılmamak için başka dilencilerin yerlerini zabıtalara söylediğini ifade etmiştim ancak zaman zaman dilenciler -özellikle Türkçeden başka diller konuşabilenler o anda kimse anlamadan planlarını yaparak-

diğerlerine haber verebilmeleri için çocuklarından birini arabaya binmeden önce zabıta hissetmeden göndermeye çalışırlar. Hiçbir taktiğı başarılı olamayan dilenci barınağı götürölmek üzere arabaya bindirildikten sonra bile hep bir şansının olduğunu düşünür. 2011’de alana çıktığım bir gün zabıta ile buluştuğumda arabada bir dilenci olduğunu gördüm. Şikâyet üzerine sabah erken saatlerde Bahçelievler’den alınmış. Elinde tek dilenci olduğu için barınağı gitmek istemeyen zabıta saatlerce bu dilenciği arabada gezdirdi. Dinlenmek üzere ara verildiğinde ya da başka dilencilerin peşinde koşarken arabadan inildiğinde her seferinde kadın hasta olduğunu belirterek “ya barınağı götürün ya bırakın beni. Dayanamıyorum!” diye yalvardı. Bu serzenişlerin hiçbirine kulak asmayan zabıta Cuma namazı çıkışlarını dolaşarak arabaya dilenci almaya devam etti. Artık zabıta kâfi sayıda dilenci topladığına kanaat getirince barınağı doğru yola çıktık. Bu esnada dilenciler araba içinde zabıtalarla kendilerini ayıran yeri yumruklamaya başladılar. Bu yerin üzerindeki pencereden ne olduğunu görmek için arkaya baktığımda, burunlarını tıkayarak kahaahalar atan dilenciler gördüm. Birini işaret ediyorlardı ufak pencereden ne olduğunu tam göremedim. Neyi işaret ettiklerini anlamadığımi fark edince “kustu, kustu... Çok pis kokuyor” diye seslerini duyurmak için bağırdılar. İstifra eden, sabah ilk alınıp saatlerce dolaştırılan dilenciği. Önde oturan zabıtalara durumu ilettim. Barınağı geldiğimizde dilenciler “elinde torba var yere kusuyor” diye hem gülererek hem de koşarak arabadan kendilerini dışarı attılar. En son arabadan inen “kabahatli” dilenci, hasta olduğu için istifra ettiğini hemen temizleyeceğini söyledi. Bunun üzerine de zabıta eline bir hortum tutuşturdu ve dilenci arabanın içini temizlerken bir taraftan fotoğrafını çekmem için bana pozlar verdi.¹⁴⁶ Açıkta olmayacak şekilde zabıtaya o

¹⁴⁶ 30. Resim.

ana kadar sözünü geçiremediği için hırslanan bu dilencinin elinde torba varken “yanlışlıkla” arabaya istifra etmesiyle aslında amacına ulaşmış oldu. Arabayı yıkattıktan sonra zabıta kadını gönderdi. Dilencinin bir şekilde zamanından önce zabitanın ellerinden kurtulacağı umudu neredeyse hiç tükenmez. Zabıta dilencileri toplamak için şehrin farklı noktalarında durduğunda hali hazırda arabada olan dilenciler içeriden dışarıya seslerini duyurmaya çalışırlar. Genelde hafif aralık olan camlardan bağırarak yardım istemek ya da içeriden kapıya vurmak suretiyle dışarıdaki insanlarla iletişim kurmak isterler. Onları duyan ve ne olduğunu soran kişilere bahsi geçen bahaneleri sunarak onlardan kapıyı açmalarını talep ederler. Zabıta dilencilerin bunu her fırsatta yaptığını bildiği için arabadan ayrılırken şoföre arkaya göz kulak olmasını her defasında tembihler.

Barınağa kadar gelmiş olan dilenciler yine de pes etmezler ve oradan gitmek için her türlü imkânı kullanırlar. Yine bahanelerle yalvarma, zabıtaya sarf edilen yüceltme sözleri en sık başvurulan taktikler arasındadır. Şahit olduğum başka enteresan bir firar taktiği ise 3.1. bölümde anlatılan, barınakta Ankara'nın neresine getirilmiş olduğunu anlayamadığı için korkarak yakınan yaşlı dilenci kadını bir diğer yaşlı kadın dilencinin otobüse bindirme bahanesiyle barınaktan kaçmaya çalışmasıydı.

Dilenciler dilenme yeri ve zamanını zabitanın vardiya ve mesai saatlerine göre belirlerler. Buna karşılık zabitanın başvurduğu yollardan biri ise dilenciler arasına “muhibir” koymaktır. Kendisi de Suriyeli bir dilenci olan muhibir esasen Büyükşehir Belediyesi'nin Suriyeli dilencileri yakalayıp kamplara gönderme operasyonunda aktif rol almıştır. Diğer Suriyeli dilencilerin yerlerini ekiplere bildirerek muhibirlik yapan dilenci Suriye iç savaşından önce Türkiye ile ticaret

yaptığı için Türkçeyi çok iyi bilen bir Arap ve bu özelliği sebebiyle Belediyenin operasyon sürecinde bir hayli işine yaramış bir figürdü. Karısı savaşta ölen ve çocuklarıyla Türkiye'ye göç edip dilencilik yapan bu muhbire ve çocuklarına dilenirken zabıta karışmıyordu.

Zabıta da Belediye stratejilerine tâbi yani daha üst bir siyasetin uygulayıcısı olarak kendi alanını yaratmaya yönelik sürekli taktikler uygular. En başta yaptıkları işi “ciddi” bir mücadele olarak görmediklerinden dolayı zamanlarını mümkün olduğu kadar az dilenci ile muhatap olarak geçirmek isterler. Ve genelde kendilerine biçtikleri rol sadece kalabalık, çok fazla göz önünde olan yerleri “temiz” tutmak yönündedir. Bunu sağlayabilmek için de zaman zaman dilencilere “bak buraya gelme, burayı her gün kontrol ederiz, git alt sokakta dilen” gibi ipuçları verirler. Kendilerine arka arkaya sıralayacağı bahanelerle gereğinden fazla zaman kaybettirecek ve çok fazla sorun çıkaracak dilenciye almak istemezler. Bu bağlamda onlardan hesap soracak bir merci olmadığından görüp de görmezden gelmek gibi bir seçenekleri vardır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SONUÇ

Bu çalışmada Ankara’da dilencilik yapan insanların toplumla ve zabıta ile nasıl bir ilişki kurduğu konu edilmiştir. Mesele, “dilenme”nin ve “dilenci”nin anlam dünyamızda işaret ettiği yer bağlamında araştırma nesnesine dönüştürülmüş, dilenci-toplum-zabıta etkileşiminin vasfı sosyal antropolojik açıdan ele alınmıştır.

Tez çalışmasına Ahmet Hâşim’in dilencilikle ilgili saptamalarının yer aldığı metinler ilham kaynağı olmuştur. Bu metinlerde yer alan “artistlik”, “korku” ve “yalan” kavramlarından hareketle dilencilüğün teatral performans sergilemek suretiyle şekilden şekle girilerek yapılan bir iş olduğu tespitinde bulunulmuştur. Alan çalışması sırasında gözlemlenen engelli olduğu için dilenen, mendil/kalem satan ya da sokak müzisyenliği yapan kişilerin dilenci olup olmadıkları tartışılmış ve ayırım “bir mağduriyet gösterip ısrar etmek” üzerinden yapılmıştır. Dilencilığe dair yaygın kanaatler, olumsuz ön kabuller ortaya konularak üzerine düşünülmüş, yeni sorular sorulmuş ve akabinde dilencilüğün nasıl bir iş olduğuna dair saptamalarda bulunulmuştur. Bu saptamalar arasında öncelikli olarak şunlardan söz etmek mümkündür: Dilencilik zamana, mekâna ve koşullara göre değişen bir olgu biçiminde belirmektedir. Dilencilik, hem dilenci hem de dilenciye para veren için dinî bir içeriğe sahiptir. Dilencilik, temelinde para alış-verişi olan ekonomik bir etkinliktir. Dilencilik toplumsal akışın içinde gerçekleşen teatral bir performans olarak tezahür eder. Tüm bu saptamalar bağlamında anlamı keşfedilmeye açık bir deneyim olarak “dilenme” ve “dilencilik” bir ilişkiler ağı ve insanî varoluş

durumudur. Performans ve etkileşimlerle kendini var eden bu dünyanın anlaşılması amacıyla Aralık 2011- Haziran 2014 tarihleri arasında etnografik yöntemle alan araştırması yapılmıştır. Bu bağlamda tezimi oluşturan veriler hem zabıta ile dilenci toplama işine katılarak hem de sokak performansları gözlemlenerek toplanmıştır.

“Dilenme” ve “dilenci”ye atfedilen anlamları kavrayabilmek için kelimelerin Türkçe, Osmanlıca, Arapça, Hintçe, İngilizce ve Yunanca etimolojisi araştırılmıştır. Burada dilencililiğin “fazla istemek”, “saldırarak istemek”, “ısrar etmek”, “akıcılık” ve “din” ile bağdaştırıldığı görülmüştür. Buradan hareketle bu “isim verme” irdelenerek “dilenci”nin saldırarak isteyen, sürekli soran, gezici, her şeyle giren kişi olduğu sonucu çıkartılmıştır. Etimolojik köken ve dilencilerin “Allah rızası için” para istemeleri konu ile ilgili olarak dinsel bağlamın öne çıkarılmasını gerektirmiştir. Bu çerçevede özellikle tek tanrılı dinlerin dilencilige bakışı incelenmiştir. Eski Ahit’te dilencililiğin “cezalandırma” ile bağdaştırıldığı görülmüşken Yeni Ahit’te mülkiyete toptan olumsuz bir bakışın yansıması olarak fakirlik kutsallaştırılmıştır. Fakirliğin bir vechesi olarak görülen dilencilik bu bağlamda hep bir maluliyet üzerinden tanımlanmıştır. Hristiyanlık içerisinde farklı yaklaşımlar da vardır. Hristiyanlığın ana mezheplerinden Protestanlığın bazı kolları “çalışma”yı yüceltip hayır işlerini reddederek dilencilige dair yaşam alanı tanımazlar. Öte yandan Hristiyan ve Budist keşişler, kimi Müslüman dervişler için münzevi ve zühdî yaşam içerisinde dilencililiğin önemli bir yeri bulunmaktadır.

Çalışmamı çoğunluğun Müslüman olduğu bir ülkede yapmamdan ötürü buradaki algıyı ve tavrı anlamlandırabilmek için özellikle de İslâmiyet'in bakışına detaylı olarak yer vermek istedim. Bu bağlamda İslâmiyet içerisinde “yüksek İslâm” ve “halk İslâmı” olarak iki farklı geleneğe bakılarak ikisinin dilencililiğe yaklaşımları incelenmiştir. Kurucu metinler toplum düzenini temel aldığından dilencililiği düzen bozucu unsur olarak addederek genelde hoş görmezken tasavvuf geleneğinde dilencilik hem kibirden arınmayı sağlayarak hem de hayat galesinden soyutlayarak Tanrı ile “bir olma” yolunda önemli bir araç olarak görülmüştür. Bu bağlamda İslâmiyet içinde bu iki geleneğin dilencililiğe bakışındaki ayrım Varlığa, insana, topluma bakışındaki farklılıklara dayanır ve esasında ontolojiktir.

Tez çalışması kapsamında dilencililiğe iktisadî, kurumsal ve siyasî olarak nasıl bakıldığı, tarih içinde dilencilik ile ilgili algının ne gibi değişimlere uğradığı ve nasıl anlamlar atfedildiği ve mücadele yöntemleri de ele alınmıştır. Bu bağlamda ilk önce kısaca Avrupa'da –tıpkı Osmanlı'daki gibi- 16. yüzyıldan itibaren şehir merkezinden uzaklaştırma eğilimi ile başlayan mücadeleye değinilmiş, ardından 17. yüzyılda dilencilerin toplumdışı/akıldışı alana itilen deliler, yaşlılar, suçlular, cin çarpmışlar ve sakatlarla birlikte kapatılmaya başlanan kitle arasına girdiği üzerinde durulmuştur. Bu hususta Osmanlı'daki dönüşümle büyük paralellik gösterdiği için Foucault metinlerinde vurgulanan “büyük kapatılma” olgusu anlatılmış, bununla beraber “çalışma”, “aylaklık”, “fakirlik” ve “hayır” kavramlarındaki dönüşüm dile getirilmiştir. Sonrasında Osmanlı'da ve nihayetinde de günümüz Türkiye'sinde dilencilik ele alınmıştır. Bu hususta seyahatnameler, yönetmelikler, kanunlar ve siyasî dönüşümler konu edilmiştir.

Dilencilikten caydırmaya yönelik “ceza” politikalarının Osmanlı’da 16. yüzyıl ile birlikte gündeme geldiğini fakat bu cezaî müeyyidelerin de çalışacak durumda olanlara uygulandığını görüyoruz. Bu dönemde çalışamayacak durumda olanlar rahatsız edilmediği hatta devlet tarafından “cerr kâğıdı” denilen bir tür izin belgesi verildiği bilinmektedir. Dilencilik bu dönemde bir tür esnaflık olarak kabul edilmişti. Padişah tarafından ihdas edilmiş “Seele Kethüdalığı” vasıtasıyla da devlet ve dilencilerin arasında iletişim sağlanmış ve devletin tuttuğu kayıtlar ile dilencilik denetlenmiştir. Fakat 18. yüzyıldan itibaren “çalışma” kavramına yüklenen anlamların değişmesiyle beraber dilencileri taşraya göndermek suretiyle “çalıştırarak ıslah etme” siyaseti izlenmiştir. Çalışamayacak durumda olanların da dilenmesine izin vermek yerine hayır kurumlarıyla –Darülaceze’yi açmak gibi- dilenmenin önüne geçecek politikalar hayata geçirilmiştir. 1895’te Darülaceze’nin kurulmasıyla Osmanlı’da ilk defa dilencilik resmî olarak yasaklanmıştır. 1908 yılında çıkan “serseri kanunu”nda dilenciler de serseri addedilmiş ve işsiz kimselerin potansiyel suçlu olabileceği kanısı hâkim olmuştur. Osmanlı’nın çöküş dönemine denk gelen zamanlarda “Fukaraperver Cemiyetleri” ve “Bayburt Müslüman Dilendirmezler Cemiyeti” gibi dilencilikle mücadelenin sivil toplum ayağını yürüten teşkilâtlanmalar ortaya çıkmıştır. Bu gibi teşkilâtlar aynı zamanda yeni devrin birey ve toplum ilişkisini de ortaya koymaktadır. Bu yeni devletin, yeni bakışın “birey” olmaya yüklediği sorumluluklar bağlamında dilencilikle mücadele de yeni bir temel kazanmıştır. Bu hususta Türk Ceza Kanunu’na dilencilikle ilgili bir madde konulmuştur. Kanunda “dilencilik” başlı başına ceza gerektiren bir suç olarak görülmemiş insanların birilerini dilendirmesi ya da dilencililiğin organize olarak yapılması suç olarak görülmüştür. Dilencilik hukukî düzenlemede Kabahatler

Kanunu'nda yerini bulmuştur. Kabahatler, tehlikesi ve bedeli büyük olmayan bunun yanı sıra sicile işlenmeyen basit suçlardır. Kabahatin karşılığı bozulduğu düşünülen düzeni tesis edebilmek için idarî tedbirler ve para cezasıdır. Günümüzde dilencilikle mücadele eden kurum belediyelerin zabıta birimleridir. Zabitanın dilenci üzerinden çıkan parayı kamuya geçirmeye ve -2014 yılı için- 91 TL para cezası vermeye yasal olarak yetkisi vardır. Alan çalışmamı yaptığım Ankara'da Zabıta gün içerisinde özel olarak bu işe ayırdıkları ekipleriyle şehrin farklı noktalarından dilencileri toplayarak Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne ait "Dilenci Barınağı"na getirir ve adlarını kayıt ettikten sonra burada mesai saati bitene kadar burada tutma yetkisi vardır. Ancak çoğu zaman o kadar bile tutmazlar. Dilenciler barınaktan bırakıldıkları an yine dilenmeye giderler, zabıta tarafından aynı kişiler yeniden yakalanır ve bu kısır döngü zabıta ve dilenci arasında ahbaplığa dayanan bir ilişki gelişmesine uygun ortam hazırlar.

Tezin kuramsal bölümünde dilencilik performans boyutu alan araştırması deneyimleriyle harmanlanarak incelenmiştir. Performans, "kişilerin hangi sonuca yol açacağını tahmin ederek karşı tarafı etkilemek amacıyla hedeflediği bir izlenimi yayma çabasıdır" şeklinde tanımlanmıştır. Buradan hareketle de performansın algıyı yönlendirebilmek için bir "sır" ve başarılı olabilmesi için de toplumca idealize edilmiş unsurları içerdiği belirtilmiştir. Alan gözlemleri, dilencilik aynı zamanda bilgiye, zamana ve mekâna göre çeşitlilik gösteren bir faaliyet olduğunu ortaya koymuştur. Dilencilik işinde en önemli unsurun "beden kurgusu" olduğu gözlemlenmiştir. Performansın başarısı, izleyende yarattığı etki ile bağlantılıdır. Dilenci performanslarının yaratmaya çalıştığı "korku", "kaygı" ve "tiksinme" hissiyatları üzerinde durulmuş ve hangi duygularla insanların dilencilere para

verebileceği tartışılmıştır. Bu bağlamda bedenimizin algımızın merkezinde bulunduğu yolundaki fenomenolojik argüman anlamlıdır. Kendi bedenimiz haricindeki bedenleri, kendi bedenimizle dünyayı kavrayış tarzında bir ortaklık bulmak suretiyle bir bilinç olarak görürüz. Bedenimizle algılayan öznel olarak diğer bedenlerle ve şeylerle birlikte bedenimiz vasıtasıyla bir dünya kurarız. Başka bedenleri kendi bedenimizin uzamında kavramamız sonucunda sakat beden bizde allak bullak eden bir etki yaratır. Artık dünyayı ele alış tarzında bir ortalık kurmak imkânsızlaşır. Karşıda duran muğlâk beden tasnif edilemediği için belirsizlik kaygıya yol açarak insanın simetrik, düzenlenmiş dünya algısını sarsar. Aşına kılınamayan bu beden bir taraftan bedeninin dönüşüme açıklığını hissettirerek kendini kişiye yaklaştırır ve içsel bir sıkıntıya sürükler. Kirin, hastalığın ya da bilinmeyen bulaşma korkusunu da içeren bu sıkıntıyı atlatmak için kişi sağlıklı bedenler görmeye yönelir. Bu tespitlerden yola çıkarak hasta, sakat kılığına giren ya da sahiden sahip olduğu hastalığı teşhir eden dilencinin para kazanmasının altında yatan sebebin bu tip bir bedene duyulan korku, kaygı ve tikslenme gibi duygulardan hâsıl olduğu söylenmiştir. Dilenci görüş alanından çıkartmanın en kolay yolu para vermek suretiyle başından savarak “yapışmayı” ve “bulaşmayı” ortadan kaldırmaktır. Kendi bedeninin deformasyonuna duyulan korkuyu da sadakanın belâyı defetme kapasitesine bağlı olarak önlenebileceğine dair inanca sahip olmak bir başka para verme nedeni olarak yorumlanmıştır. Dilencilige olumsuz bakışın altında “içindeki çirkinliğin dışa taşması” anlamında bedeninin delinmiş örtüsünden yaşam alanına kötülük akıtan biri olarak algılanmanın da yatabileceği belirtilmiştir.

2011-2014 arasında hem zabıtalarla birlikte dolaşarak edindiğim hem de bireysel sokak gözlemlerimi içeren etnografik alan araştırması bölümü dört tema

üzerinden aktarılmıştır. “Bir Kovalamaca Hikâyesi: Zabıtalarn Dilencileri Yakalaması ve Dilenci Barınağı” isimli ilk başlıkta belediyenin pratikte dilencilige nasıl müdahale ettiği, zabıtalardan dilencilerin hangi araçlarla nereye götürüldüğü, dilencilerin tutulduğu barınağın nasıl bir yer olduğu, dilencilerin barınağı nasıl kullandığı ve burada zabıtalarla nasıl bir ilişki geliştirdiklerini konu edilmiştir. Ayrıca mekâna düzenlemesine dair çözümler yapılmıştır. İkinci başlıkta dilencilerin dilenirken kanıt gösterdikleri argümanıya “düşmüşlüğün” temsili üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda dilenci performansları “vesikalı dilenciler” ve “vesikası uzvunda mücessem” olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Performansla kazanılan “Vesika” için pasaport ya da doktor raporu gibi “resmî belge sunanlar” ve insülin iğnesi göstermek, çıplak ayakla dolaşmak gibi “gayri resmî belge sunanlar” diye kendi içinde iki farklı performans biçimi üzerinden gidilerek okuma yapılmıştır. “Vesikası uzvunda mücessem dilenciler” ise kanıtını bedeninde kendisiyle taşıyan kişilerin sergilediği dilenme biçimidir. Bu bağlamda malul, yaşlı, çocuk olarak dilenme performansları ele alınmıştır. Üçüncü başlıkta dilencileri nasıl tanıdığımız sorusu üzerinde durulmuş ve alan gözlemlerinden yola çıkılarak dilenci kıyafetleri ve sözleri arasında bağ kurmak suretiyle bir çözümlenmeye gidilmiştir. Dördüncü ve son başlıkta sadece zabıta ve dilenci ilişkisi üzerinde durulmuş ve bu münasebet kaçma-kovalamaca oyunu diye adlandırılmıştır. Bu oyun strateji ve taktik kavramları üzerinden okunmuştur.

Sonuç olarak dilencilik bir performans olarak değerlendirilmiş alan araştırması çerçevesinde çözümlenmeler ve örneklerle ortaya konmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

Akça, Ümit, (2008), “Sosyal Dışlanma ve Arınma Arasında Dilencilik”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 413-418.

Alus, Sermet Muhtar, (1997), *Masal Olanlar*, İstanbul: İletişim Yayınları

Alus, Sermet Muhtar, (2005), *30 Sene Evvel İstanbul*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Ancet, Pierre, (2010), *Ucube Bedenleri Fenomenolojisi*, çev. Ersel Topraktepe, İstanbul: YKY.

Aristoteles, (2013), *Retorik*, çev. Mehmet H. Doğan, İstanbul: YKY.

Asiltürk, Bâki, (2000), *Osmanlı Seyyahlarının Gözüyle Avrupa*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Atalay, Talip, (2008), “Dilencilikten Emekçiliğe Yükselmede İslahhanelerin Rolü (Diyar-ı Bekir İslahhanesi Örneği)”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 205-214.

Austin, J. L., (2009), *Söylemek ve Yapmak*, İstanbul: Metis Yayınları.

Aybet, Gülgün Üçel, (2010), *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Bahadıroğlu, Yavuz, (2012), *Zengin Olan Dilenci*, İstanbul: Nesil Basım Yayın.

Bauman, Zygmunt, (2003), *Modernlik ve Müphemlik*, İstanbul: Ayrıntı yayınları.

Baydemir, Recep, (2008), “Karikatürlerin Diliyle Dilencilik Olgusu”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 443-460.

Becker, Howard, (2013), *Haricîler*, Ankara: Heretik Yayıncılık.

Bozatay, Şeniz Anbarlı, (2008), “Çocuk Dilenciliği: Suudi Arabistan ve Hindistan'da Çocuk Dilenciliği Sorunu ve Mücadele Biçimi”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 225-246.

Burke, Peter, (1996), *Yeniçağ Başında Avrupa Halk Kültürü*, çev. Göktuğ Aksan, Ankara: İmge Kitabevi.

Busbecg, Ogier Ghiselin De, (197?), *Tükiye'yi Böyle Gördüm*, çev. Aysel Kurutluoğlu, Kervan Kitapçılık.

Buyrukçu, Ramazan, (2008), “Dilenciliğin Yaygınlaşması ve Önlenmesinde Dini Anlayışların ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Rolü”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 285-290.

Câhiz, (2012), *Cimriler Kitabı*, İstanbul: BS Yayın

Canatan, Ayşe, (2008), “Bir Sosyal Alış-Veriş Biçimi Olarak Dilenciliğin Tahlili”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 419-424.

Cangızbay, Kadir, (2005), “Cumhuriyet”, *Kavram Sözlüğü*, ed: Fikret Başkaya, Ankara: Özgür Üniversite, s. 91-96.

Çakıroğlu, Bayram Ali, (2008), “Belediyeler ve Türkiye'de Dilenciliğin Boyutları”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 45-62.

Çelebi, Evliya, (2011), *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul 1. Kitap 2. Cilt*, haz: Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, İstanbul: YKY.

Çelebi, Mevlüt, (2008), “Cumhuriyetin İlk Yıllarında İstanbul'da Dilencilik: Bir Dilencinin Anıları”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 159-170.

De Certeau, Michel, (2009), *Gündelik Hayatın Keşfi-I*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Demirtaş, Mehmet, (2008), “İstanbul'da Dilenciliği Önlemeye Yönelik İlk Uygulamalar ve 18. Yüzyılda Alınan Tedbirler”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 171-192.

Dikmen, Melek & Çetin, Kamile, (2008), “Dilenciliğin Klasik Türk Şiirindeki Tezahürleri”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 525-544.

Direk, Zeynep, (2003), *Dünyanın Teni*, kitabı içinde; İstanbul: Metis Yayınları, s. 9-44.

Doğan, Yusuf, (2008), “Meşhur Arap Edibi Amr B. Osman Cahiz'in El-Buhala (Cimriler) Adlı Eserinde Abbasi Dönemi Dilencililiği ve Dilencileri”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 509-524.

Düzbakar, Ömer, (2008), “Osmanlı Devleti'nin Dilencilere Bakışı (Bursa Örneği)”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 81-98.

Eliaçık, Muhittin, (2008), “Hicaz'a Hac İçin Gelip Geri Dönmeyerek Dilencilik Yapan Afrikalı Dilenciler (Tukruriler)”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 291-306.

Emerson, Robert M. , Fretz, Rachel I. & Shaw, Linda L., (2008), *Bütün Yönleriyle Alan Çalışması: Etnografik Alan Notları Yazımı*, çev. A. Erkan Koca, Ankara: Birleşik Yayınları.

Erol, Muammer, (2008), “Açılış Konuşması”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 8.

Foucault, Michel, (2006), *Deliliğin Tarihi*, Ankara: İmge Kitabevi.

Gadamer, Hans-Georg, (2002), “Hermeneutik Problemin Evrenselliği”, Arslan, Hüsamettin (der.) *Hermeneutik ve Hümaniter Disiplinler*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 61-72.

Gadamer, Hans-Georg, (2002), “Kuşkucu Hermeneutik”, Arslan, Hüsamettin (der.) *Hermeneutik ve Hümaniter Disiplinler*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 149-159.

Gedik, Ömer, (2008), “Dilencililiğin Türk Pozitif Hukukundaki Yeri”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 565-570.

Geertz, Clifford, (2007), *Yerel Bilgi*, çev. Kudret Emiroğlu, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Geertz, Clifford, (2010), *Kültürlerin Yorumlanması*, çev. Hakan Gür, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Goffman, Erving, (2009), *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*, İstanbul: Metis Yayınları.

Goffman, Erving, (2014), *Damga*, Ankara: Heretik Yayıncılık.

Göktaş, Uğur, (1994), “Dilenciler”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 3, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı s. 53-54.

Gökyaran, Erdem, (2003), “Başkası ve Aşkınlık”, *Dünyanın Teni* kitabı içinde; İstanbul: Metis Yayınları, s.45-79.

Gümüş, Pınar & Sezin Gündoğan, (2010), “Richard Schechner ve Performans Kuramı”, *Mimesis*, 17: 15-26.

Gündüz, Olgun, (2008), “Aykırı Bir Dilencilik Okuması: Miskinler Tekkesi”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 469-478.

Hariri, (1991), *Makamat*, çev. Sabri Sevsevil, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Hâşim, Ahmet, (1969), *Bize Göre, Gurebahane-i Laklakan ve Frankfurt Seyahatnamesi*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, Devlet Kitapları, 203-205.

Hâşim, Ahmet, (2006), *Bize Göre*, İstanbul: Alkım Yayınevi.

Karacoşkun, Mustafa Doğan, (2008), “Bir İstismar Yolu Olarak Dilencilik-Sivas Örneği-”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 215-224.

Karamustafa, Ahmet T., (2007), *Tanrının Kuraltanımaz Kulları: İslâm Dünyasında Derviş Toplulukları 1200-1550*, İstanbul: YKY.

Kaya, Korhan, (1999), *Buddhistlerin Kutsal Kitapları*, Ankara: İmge Kitabevi.

Kaya, Mehmet, (2008), “19. Yüzyıl ve 20. Yüzyıl Başlarında Dilencilik Örneği Üzerine Bazı Düşünceler”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 141-146.

Kızıllıkan, Ayşe Özdemir, (2008), “Arşiv Belgelerine Göre II. Abdülhamit Döneminde Dilencilik Yapan Yabancılar ve Yurtdışına Dilencilik İçin Giden Osmanlı Vatandaşları”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 99-108.

Koçu, Reşat Ekrem, (1966), “Dilenci, Dilenciler”, *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul: Koçu Yayınları, s. 4572-4579.

Koçu, Reşat Ekrem, (1970); “Dünden Bugüne Dilenciler”, *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı: 26, s. 25-28.

Köktürk, Milay, (2008), “Bir Bilinç Durumu Olarak Dilencilik”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 397-412.

Kumbasar, H. Murat, (2008), “Bayburt Müslüman Dilendirmezler Cemiyeti İle İlgili Tarihi Belgenin Tahlili”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 375-390.

Merleau-Ponty, Maurice, (2006), *Algının Önceliği ve Onun Felsefi Sonuçları*, İstanbul: Kabcacı Yayınevi.

Merleau-Ponty, Maurice, (2012), *Göz ve Tin*, İstanbul: Metis Yayınları.

Misgelt, Dieter, (2002), “Gadamer'in Hermeneutiği Üzerine”, Arslan, Hüsamettin (der.) *Hermeneutik ve Hümaniter Disiplinler*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 73-98.

Ocak, Ahmet Yaşar, (1992), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Süfilik: Kalenderîller*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Ocak, Ahmet Yaşar, (1999), *Türkiye'de Tarihin Saptırılması Sürecinde Türk Süfliğine Bakışlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Ormitson, Gayle L. & Schrift, Alan D., (2002), “Hermeneutiğe Giriş”, Arslan, Hüsamettin (der.) *Hermeneutik ve Hümaniter Disiplinler*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 1-60.

Ortaylı, İlber, (1999), *İstanbul'dan Sayfalar*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Özbek, Nadir, (1999), “II. Meşrutiyet İstanbul'unda Dilenciler ve Serseriler”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, Nisan, s. 34-45.

Özbek, Nadir, (2008), “Osmanlı İmparatorluğu'nda Dilencilere Yönelik Devlet Politikaları ve Kamusal Söylemin Değişimi”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 17-44.

Özbek, Nadir, (2008), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet: Siyaset, İktidar ve Meşrutiyet (1876-1914)*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Özer, Yunus Emre & Yontar, İbrahim Güray, (2008), “Dilencilik Olgusu Kent Güvenliği İlişkisi ve İzmir Büyükşehir Bütününde Dilencilikle Mücadele”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 247-258.

Öztürk, Said, (2008), “Osmanlı Devleti'nde Dilencilikğin Önlenmesi”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 109-122.

Râsim, Ahmet, (1971), *Şehir Mektupları*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Ricoeur, Paul, (2002), “Hermeneutik ve İdeoloji Eleştirisi”, Arslan, Hüsametdin (der.) *Hermeneutik ve Hümaniter Disiplinler*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 161-197.

Ricoeur, Paul, (2002), “Metin Modeli: Bir Metin Olarak Anlamalı Eylem”, Arslan, Hüsametdin (der.) *Hermeneutik ve Hümaniter Disiplinler*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 100-125.

Sakaoğlu, Necdet, (1987), “Dersaadet Dilencileri ve Bir Belge”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, Sayı:38, s. 86-88.

Sancaklı, Saffet, (2008), “Dilencilikle Mücadelede Başarılı Olmak İçin Dini Referansları Kullanmanın/Dini Motivasyonundan Yararlanmanın Önemi”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 307-328.

Sarıkaya, Muammer, (2008), “Abbasiler Dönemi Arap Edebiyatında Dilencilik ve Dilenci Şairler”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 489-508.

Sarısamam, Sadık, (2008), “Osmanlı Fukaraperver Cemiyeti'nin Fakirlik ve Dilencilikle Mücadelesi”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 123-132.

Savran, Sungur, (2010), *Türkiye’de Sınıf Mücadeleleri*, İstanbul: Yordam Kitap.

Schechner, Richard, (2004), *Performance Theory*, London & New York: Routledge.

Schechner, Richard, (2009), “Performans ve Sosyal Bilimler”, *Mimesis*, 16: 81-83

Schweigger, Salomon, (2004), *Sultanlar Kentine Yolculuk 1578-1581*, çev. S. Türkis Noyan, İstanbul: Kitap Yayınevi.

Simmel, George, (2012), “Metropol ve Tinsel Hayat”, *Modern Kültürde Çatışma* kitabı içersinde, İstanbul: İletişim Yayınları.

Şirin, İbrahim, (2008), “Avrupa ve Osmanlı Seyyahlarının İzlenimiyle Osmanlı ve Avrupa'da Dilencilik”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 63-80.

Tahmaz, Mustafa, (2008), “Açılış Konuşması”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 11-12.

Tekin, Zeki, (2008), “19. Yüzyıl Avrupası'nda Dilencilikğin Önlenmesine Dair Bir Layiha”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 347-362.

Toksarı, Ali, (1994), “Dilencilik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 9, s. 298-300, İstanbul.

Tuna, Korkut & Parin, Suat, (2008), “Kent Yaşamı ve Dilencilik: İstanbul Dilenciler Üzerine Sosyolojik Bir araştırma”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 147-158.

Tuna, Korkut, (2008), “Açılış Konuşması”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 9-10.

Twain, Mark, (2012), *Çalınan Taç*, çev. Yasemin Akbaş, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Uygun Süleyman, (2011), “Denizaşırı Dilencilığe Bir Örnek: Marûni Dilenciler”, *OTAM*: 30, sf. 189-212.

Ünver, Süheyl, (1967), “Sadaka Taşları”, *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı: 11, s. 12-13.

Wachterhauser, Brice R., (2002), “Söylediğimiz Şey Olmamız Gerekir mi? İnsan Bilimlerinde Hakikat Üzerine Gadamer”, Arslan, Hüsamettin (der.) *Hermeneutik ve Hümaniter Disiplinler*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 127-148.

Weber, Max, (2008), *Protestan Ahlâkı ve Kapitalizmin Ruhu*, Ayraç Yayınevi: Ankara.

Woodhead, Linda, (2006), *Hıristiyanlık*, Ankara: Dost Kitabevi.

Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Azim Dağıtım: İstanbul.

Yeniçeri, Celal, (2008), “İslam Öğretisinde Çalışıp Kazanma/Kesb İlkesi ve Emeksiz Kazanç Peşine Düşme Olarak Dilencilik ve Benzerlerine Bakış”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 259-284.

Yılmaz, Elif, (2008), “Gizli Dilenciler: İstanbul'da Sokakta Çalıştırılan Çocuklar”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 193-204.

EKLER

EK-1: Teseülün Menine Dair Nizamname

Madde 1 – İşbu nizamname darülâcezenin bilinşa küşadiyle kabulünden itibaren mevkii icraya vazolunacaktır.

Madde 2 – Tedariki maişete mâni ilel ve eskam sahibi olmakla beraber şer'an infakiyle mükellef kimsesi bulunmayanların ve şer'an infaklariyle mükellef akraba ve müteallikatı olup da akraba ve müteallikatının kendilerini geçindirmekten âciz buldukları mensup oldukları dairei belediyeden musaddak mahalleleri ilmühaberiyle tebeyyün eden malûlinin infak ve idareleri için umumi darülâceze tesis ve kûşat edilmiştir.

Madde 3 – İşbu darülâcezede zükûr ve inası fikraya ayrı ayrı daireler ve koğuşlar ve bunları işgale mahsus sanayihaneler tesis edilecek ve her birinin mensup olduğu mezhebe göre talim ve terbiyelerine itina olunacaktır.

Madde 4 – İlel ve emrazı olanların tedavisinde mahsus olarak biri zükûr ve diğeri inas için darülâcezede iki hastahane inşa olunmuştur.

Madde 5 – Darülâcezenin idarei dahiliyesi Dahiliye Nezaratince intihap ve makamı sadareti uzmayâ inha ile bilistizan şereftaallûk buyurulacak irade üzerine tâyin olunacak bir müdüre ve muamelâtı umumiyesi mahsusan teşkil olunacak bir heyete mühavveldir. İşbu heyetin rıyaseti fahri olarak şehremaneti memurinininden intihap ve babîâlice tasdik edilecek bir zata tevdi edileceği gibi âzası dâhi kezalık fahri olarak babı fetva ile evkaf ve zaptiye nezaretleri memurinininden tâyin ve rum ve ermeni ve katolik ve yahudi milletleri patrik ve hahamhanelerince tensip edilecek birer zattan mürekkep olacaktır.

Madde 6 – İşbu heyeti idarenin vezaif ve darülâcezenin sureti idaresi bir nizamnamei dahili ile tâyin olunmuştur.

Madde 7 – İşbu darülâcezenin varidatı dairei belediyece noksanülvezn olarak zaptedilecek ekmeklerden saniyen Dersaadette bulunan bilcümle tiyatroların duhuliye biletlerinden heyeti idare marifetiyle tanzim olunacak yirmişer ve kırkar paralık pullar ile biletin esmanı itibariyle istifa edilecek mebalığden salisen ihtiyari olarak istihsal olunacak ve cevami ve meâbit kapılarına sandıklar vaz ve talikle toplanacak ianattan rabian bigayri tahsis fıkara vasiyet olunacak akçelerle cemaatı ahaliye beyninde gurebaya mahsus olarak cemedilecek ianattan ve maadine ve sair teşebbüsata dair verilecek imtiyazattan suveri münasibe ile alınacak mebalığden ve balâdan beyan olunan vesait kiyasen hal ve maslahat icabınca heyeti idarece bulunacak ve babîlice tensip olunacak sair varidattın mürekkep olacaktır.

Madde 8 – Malûl ve bokes olup da darülâcezeye müracaat etmeyerek teseül etmekte olduğu zabıta ve memurini belediyece müşahade olunan eşhastan İstanbullu olanlar âcezehane ve taşralı bulunanlar memleketlerine gönderilecek ve halkı iz'âç etmiyen ve bir san'at vesilesiyle teseül eyleyenler müstesna tutulacaklardır.

Madde 9 – İşe ve güce muktedir olduğu halde tese'ül edenler zabıtaca derdest edilerek bunlardan İstanbullu olanlar veya taşralı olup da İstanbul'da tavattun etmiş bulunanlar zabıtaca kefalete rapt ile salıverilecekler ve taşra ahalisinden bulunanlar dahi mahalleri devairi belediyesince işgal olunmak üzere memleketlerine iade olunacaklardır. Mükerrirlerden İstanbullu bulunanlar taşraya teb'it edileceklerdir. İslâhhane ve sanayihanesi bulunan mahallerden gelen eşhas darülâcezeye konulmayıp mahalli mezkûrde barındırılacaklardır.

Madde 10 – Dâhiliye Nezareti işbu nizamnamenin icrasına memurdur.

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/0.1.21.pdf>

ÖZET

Bu tezin amacı dilencilige ilişkin genel kanaatlerin ötesinde bir çözümleme yaparak, dilenciligin havadan para kazanma yolu olmadigini kendi içerisinde bir yaşam dünyasına sahip olduğunu göstermektir. Bu bağlamda dilencilerin toplu, zabıta ve birbirleriyle ilişkilerini, kısaca hayatla ilişki biçimlerini çözümleyerek; insanın, dilenme vasıtasıyla meydana gelen bir varoluş biçimi ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda Aralık 2011- Haziran 2014 arasında zabıtalarla birlikte dilencilerin toplanması işine katılarak sosyal antropolojinin yöntemi olan etnografik saha çalışması yapılmıştır. Araştırmada dilenciler, zabıta ve sadaka verenler kendi gerçeklikleri içinde birbirleri ile kurdukları ilişkiler bağlamında ele alınmıştır. Tezin kavramsal tartışmasında etimoloji, din ve tarih üzerinde durulmuş kuramsal tartışmasında ise dilenciligin performans boyutu alan araştırması deneyimleriyle harmanlanarak irdelenmiştir. Performans ve beden kurgusu ilişkisi fenomenolojik bağlamda değerlendirilmiştir. Alan araştırması gözlemleri de temalar üzerinden aktarılmıştır.

Sonuç olarak dilencilik bir performans olarak değerlendirilmiş, bu değerlendirme alan araştırması çerçevesinde çözümler ve örneklerle ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dilencilik, dinlerde dilencilik, sufilik, sadaka, infâk, performans, fenomenoloji, beden, korku, strateji, taktik, düşkünlük, vesikalı olmak, dilenci barınağı, zabıta.

ABSTRACT

By making an analysis beyond the general opinion about begging, the aim of this thesis is to show begging is not being in the gray but has its own life world. In this context, by analyzing interrelations of beggars with society, with municipal constabulary and within themselves, in short by analyzing their interrelation with life, an existence form of human occurring through begging is attempted to be set forth. In line with this purpose, ethnographic field research method of social anthropology is carried out by joining the beggar pick-up efforts of municipal constabulary from December 2011 to June 2014. Beggars, almsgiving people and municipal constabulary are discussed within their actuality and with their interrelations with each other. Etymology, religion and history are urged upon during the conceptual discussion of the thesis while performance aspect of begging is examined by blending field experience during the theoretical discussion. Interaction of performance and body fiction is evaluated in phenomenological context. Field research observations are narrated over themes.

As a result begging is evaluated as a performance and this evaluation is set forth by analyses and examples within the frame of field research.

Keywords: begging, begging in religions, Sufism, alms, aid, performance, phenomenology, body, fear, strategy, tactic, poverty, begging licensed, beggar shelter, municipal police officer.